

29. BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA

ZBORNÍK

Medzinárodné sympóziu BIB 2023

MINISTERSTVO
KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Biennial of Illustrations Bratislava
Biennale der Illustrationen Bratislava
Bienal de Ilustraciones Bratislava
Биеннале иллюстраций Братислава
Biennale d'illustrations Bratislava

29. BIENÁLE ILUSTRÁCIÍ BRATISLAVA

ZBORNÍK

Medzinárodné sympóziu BIB 2023

Téma: Rozprávkové knihy
(národná identita ilustrácií a jej komunikácia
v medzinárodnom kontexte)

Partneri

Generálny partner

Partneri

Partneri

Hlavný mediálny partner

Mediálni Partneri

SLNIEČKO

Tiráž

29. ročník Bienále ilustrácií Bratislava – Zborník
Medzinárodné sympózium BIB 2023

Téma: Rozprávkové knihy (národná identita ilustrácií
a jej komunikácia v medzinárodnom kontexte)

Zostavovateľka: Hana Križanová

Vydané: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Bratislava 2023

Fotografie: archív autorov

Preklady EN-SK: Rodger Dobberstein

Slovenské korektúry: Jana Vicenová

Za príspevky odvzdané v anglickom jazyku zodpovedajú samotní autori.

Vizuálna identita: Tom & Džery

Grafické spracovanie: Viktor Filo

Tlač: DMC, s.r.o.

ISBN 978-80-89154-85-2

9788089154852

BIB 2023

BIBIANA

MINISTERSTVO

KULTÚRY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Obsah

- 9 Príhovor Zuzana Jarošová
- 11 - 17 Art Studio Agrafka, Ukrajina
- Kde bolo, tam bolo... prišla vojna
- 19 - 23 Eitan Eloa, Izrael
- Medzinárodné sympóziu BIB '23
- 25 - 36 Katerina Dermata, Vassiliki Nika, Grécko - „My všetci sme knihy!“
- Plagáty ICBBD putujú národne aj medzinárodne
- 39 - 50 Dermot Flynn, Írsko
- Rozprávkové knihy (národná identita ilustrácie a jej komunikácia v medzinárodnom kontexte)
- 53 - 57 Renáta Fučíková, Česká republika
- Tradícia rozprávky v českej ilustrácii
- 59 - 65 Hyesook Kang, Kórejská republika - Kórejské ľudové rozprávkové príbehy a obrázkové knihy: Zameranie na prípad kórejskej skupiny autorov obrázkových kníh “Vacance”
- 67 - 75 Anna Kérchy, Maďarsko
- Šplhanie sa po strome, ktorý vedie do neba: Znovuobjavenie starých a nových maďarských rozprávok
- 77 - 83 Steffen Larsen, Dánsko
- Z rozprávky do digitálky
- 85 - 93 Jelena Pavićević, Srbsko
- Rozprávkové knihy (národná identita ilustrácie a jej komunikácia v medzinárodnom kontexte)
- 95 - 101 Cybelles Saffa, Brazília
- Dovoľte mi povedať vám príbeh o preklade a rozprávkach v Brazílii
- 103 - 110 Fengxia Tan, Čína
- Reprezentácia národnej identity v súčasných čínskych rozprávkových obrázkových knihách
- 113 - 118 TOTO! je galéria, Slovensko
- Na čo sa pozeráme, keď si čítame rozprávku o Snehulienke? (premýšľanie o príbehoch a ilustráciách)
- 121 - 127 Vendi Vernić, Chorvátsko
- Rozprávanie príbehu, vytváranie sveta: Vplyv rozprávok Ivany Brlić-Mažuranić na chorvátsku ilustráciu
- 129 - 135 3+ galerie, Česká republika
- Medzinárodná zbierka ilustrácií pre deti rozprávková zbierka v rozprávkovom meste

Príhovor

Ako dešifrovať národnú identitu ilustrácií v medzinárodnom kontexte?

Medzinárodné sympóziu Bienále ilustrácií Bratislava je jedno z najvýznamnejších medzinárodných fór. A zároveň aj najstaršie, ktoré mapuje a skúma podoby, trendy, zmeny a smerovanie ilustračnej tvorby kníh pre deti a mládež vo vyše 100 krajinách celého sveta. Už od vzniku BIB v roku 1967 sa v Bratislave pravidelne každé dva roky stretávajú renomovaní odborníci zo sveta krásnej obrázkovej knihy, teoretici, ilustrátori, vydavatelia, publicisti, aby reflektovali všetky zaujímavé aspekty a kontexty tvorby ilustrácie.

BIB už 56 rokov najmä v spolupráci s národnými sekciami IBBY ale aj ďalšími renomovanými zahraničnými organizáciami vytvára jedinečnú teoretickú platformu odborníkov pre medzinárodnú permanentnú a kontinuálnu konfrontáciu v tejto oblasti. Každý ročník bienále diskutujeme, vyberáme a definujeme inú tému, skúmame iný zaujímavý, aktuálny aspekt ilustrácie kníh pre deti a mládež. Tentoraz je témou medzinárodného sympózia BIB 2023:

„Národná identita ilustrácie a jej komunikácia v medzinárodnom kontexte“

Silný trend globalizácie, stieranie národných špecifik sa výrazne prejavuje aj z súčasnej obrázkovej knihy pre deti a mládež. Odchádzajú jedinečné neopakovateľné farby a vône jednotlivých národných kultúr. Veľké nadnárodné vydavateľstvá z komerčných dôvodov dokonca aj tlačia ilustrátorov do tzv. „medzinárodného ilustrátorského štýlu“, aby sa knihy dobre predávali všade vo svete, na severe i na juhu, na západe i na východe.“ Silné, talentované osobnosti ilustrátorov zatiaľ globalizáciou odolávajú ... Preto je dnes osobitne dôležitá téma, ako dokážu čitatelia obrázkových kníh pochopiť, dešifrovať témy, obrazy, posolstvá v ilustráciách rozprávok, mýtov, legiend, príbehov, ktoré sú hlboko zakorenené v histórii jednotlivých národných kultúr.

Téma sympózia BIB 2023 skúmala jeden z aktuálnych fenoménov bratislavského bienále. Vyprovokovala veľmi zaujímavé a podnetné úvahy a diskusie renomovaných odborníkov z 15 krajín zo všetkých kútov sveta., ktoré nájdete v tomto zborníku.

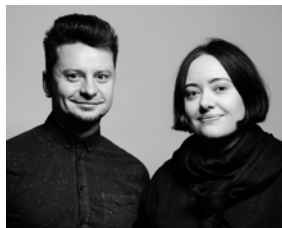
Je to ďalší kamienok do mozaiky poznania súčasnej svetovej ilustrácie. A zároveň aj fenoménu BIB a jeho významu pre dejiny svetovej ilustračnej tvorby kníh pre deti a mládež.

PhDr. Zuzana Jarošová
Generálna komisárka BIB
Predsedníčka Medzinárodného komitétu BIB

Art studio Agrafka Ukrajina

Kde bolo, tam bolo...
prišla vojna

Art studio Agrafka

Romana Romanyshyn a Andriy Lesiv sú knižní autori, dizajnéri a ilustrátori, členovia PEN Ukrajina. Obaja momentálne žijú a pracujú vo Lvove. Po absolvovaní Lvovskej národnej akadémie umení založili títo spoločne Art studio Agrafka, kde spolupracujú a vytvárajú

ilustrované knihy pre deti aj dospelých. Duo Agrafka získalo za svoju tvorbu viacero ocenení, medzi nimi napríklad Bologna Ragazzi Award (2014, 2015 - zmienky, 2018 - víťaz), Premio Andersen (2019), Plaketa a Čestné uznanie Bienále ilustrácií Bratislava (2017, 2012), NAMI Concours Award (Green Island and Purple Island Awards - 2019, Green Island Award - 2021), Zlatá (2020) a Strieborná (2021) cena European Design Awards, Bronzová medaila a Čestné uznanie nadácie Stiftung Buchkunst concours „Najlepší knižný dizajn z celého sveta“ (2019 a 2022), Ocenenie a Tretí víťaz Sharjah Children's Reading Festival (Sharjah festival detského čítania) (2015, 2016, 2022), cenu Global Illustration Award (2016, 2017), boli na White Ravens zozname (2013, 2014, 2016, 2021) a ďalšie.

„Kde bolo, tam bolo...“ - týmito slovami sa začína takmer každá rozprávka, ktorá symbolizuje staré dobré časy, keď bolo všetko na svojom mieste a na svete bolo ešte čaro. Tento začiatok nám dáva predstavu o prostredí, o postavách a láka nás príbehom. Rozprávka buduje svet. A potom sa zrazu čosi stane a zmení tento fiktívny svet, kde vládla mágia a poriadok všetko sa obráti naruby. Ale na konci rozprávky musí všetko opäť zapadnúť na svoje miesto - rozprávkový svet sa musí vrátiť k svojmu predchádzajúcemu dobrému životu a stať sa ešte lepším, všetci vyvrheľovia sa musia stať vodcami a všetci zloduchovia musia byť potrestaní. To je prastarý princíp rozprávky, zlatá klasika. Tieto rozprávky si čítali a prerozpravali mnohé generácie. Ale rozprávky sa musia meniť rovnako, ako sa mení aj život. Tento žáner sa musí reinkarnovať a modifikovať, byť aktuálny, pretože napriek digitalizácii a moderným technológiám stále neexistuje nič silnejšie ako dobrý príbeh. Príbeh, ktorý dokáže inšpirovať.

Naša umelecká tvorba sa časovo zhodovala so začiatkom vojny Ruska proti Ukrajine pred 10 rokmi. Vojna mala na nás ako

umelcov veľký vplyv, na naše vnímanie vizuálneho, na spôsob práce s kompozíciou či farbami. Cítili sme, že sme súčasťou veľkých zmien a cítili sme zodpovednosť za to, že naša tvorba nemôže byť od spoločenského života úplne oddelená.

A práve vtedy sme vytvorili knižku pre deti, alebo ako na Ukrajine hovoria – „rozprávku o vojne“, kde sme sa riadili žánrom rozprávok či podobienstiev.

Ako vojna zmenila Rondo

Nikdy sme neplánovali vytvoriť obrázkovú knižku pre deti o vojne, no realita v našej krajine zmenila situáciu. Všetko sa to začalo Euromajdanom na konci roka 2013, potom anektovaním Krymu v marci 2014 a vojenským konfliktom na východnej Ukrajine. Začala vojna.

BIB '23

Tisíce obetí a zničených životov. V tej chvíli sme boli všetci nepripravení a zraniteľní — ale zato odhodlaní. Mnohí naši priatelia boli na vojenskú službu zmobilizovaní.

Nemohli sme zostať pokojní a museli sme nejakým spôsobom reagovať. Rodičia často ani nevedia, ako vysvetliť svojim deťom, čo je vojna a prečo prišla do ich domovov. Rozhodli sme sa vytvoriť obrázkovú knižku, ktorá by mohla byť východiskom pre takéto úprimný rozhovor medzi deťmi a ich rodičmi o tom, čo sa deje. Ako autori sme cítili, že by sme mali byť úprimní a vychádzať z vlastných skúseností.

Najskôr sme vytvorili hlavné postavy. Danko je vyrobený zo skla s priehľadným a krehkým telom. Chceli sme ukázať jeho krehkosť a citlivosť, pretože presne tak sme sa v tom čase cítili zoči voči vojne. Fabian je pes z balónov a Zirka je vták z papiera. Tri hlavné postavy sú vytvorené z takýchto krehkých materiálov. Je takto ľahké im ublížiť a ich svet zničiť.

Mesto Rondo sme si predstavovali plné svetla, čerstvého vzduchu, kultúry, šťastia, radosti a hudby. Jedného dňa ale do mesta príde vojna. Nikto ju nečakal, nikto nevie, čo s ňou, ako žiť a pokračovať ďalej. Bolo pre nás veľmi významné ukázať, ako obyvatelia Ronda zoči voči takejto silnej a tvrdej realite nestrácajú nádej a jednoducho pokračujú ďalej. Spája sa a nájdu jasné riešenie, ako ukončiť vojnu a ako v nej zvíťaziť.

V našej knihe je vojna postavou: nemou, bez tváre, bez citu. Hovorí jazykom sily a nenávisť a nerozumie žiadnemu inému jazyku.

Niektoré detaily na ilustráciách boli inšpirované skutočnosťou. Tak napríklad mapa mesta Rondo ukazuje, ako sa krajina mesta počas vojny mení... Na týchto snímkach z Google Maps vidno, ako sa zmenila skutočná krajina našej krajiny v oblasti vojenských akcií. Na nasledujúcej ilustrácii vidno, ako Danko hádže na Vojnu kamene. To bolo inšpirované aktivitou na Majdane, keď demonštranti počas občianskych protestov na ozbrojené zložky hádzali kamene. Ďalším príkladom inšpirácie sa realitou je hudobný skleník, hlavná budova v meste Rondo. Ten bol inšpirovaný skutočným skleníkom v našom domovskom L'vove.

Pri práci na ilustráciách sme skúmali protivojnové plagáty a grafický dizajn. Veľa sme kreslili, pripravovali grafické prvky a potom sme ich digitalizovali a napokon dokončili v počítači.

Farebný systém tejto knihy je veľmi dôležitý. Začína jasnými farbami, s množstvom svetla, ktoré ukazujú pokojný život mesta... Potom sa nečakane zmení, farby stmavnú, svetlo zhasne. Biely text sme dokonca umiestnili diagonálne na tmavé pozadie, aby sme zneprijemňovali proces čítania, tak ako nám vojna zneprijemňuje život. A na konci knihy, keď sa vojna skončí, sa svetlo vráti. Svetlo a tma tu predstavujú hlavné symboly; temnota vojny je porazená svetlom, ktoré vytvárajú obyvatelia Ronda. Svetlo je symbolom vzdelania, kultúry a jasných myšlienok.

Chceli sme byť k deťom úprimní a neklamať ich tým, že po skončení vojny sa všetko hneď vráti do starých kofaj. Vojna zanecháva jazvy, mení každého, fyzicky aj psychicky. Obyvatelia Ronda musia prežiť túto bolestnú skúsenosť. Vďaka nej sa ale stávajú silnejšími. Titul „Ako vojna zmenila Rondo“ vyšiel na Ukrajine, na Slovensku a vo viac ako 20 ďalších krajinách. Získala Zvláštne uznanie v súťaži Bologna Ragazzi Awards 2015 a bola zaradená do zoznamu „White Ravens“. Kniha nie je o vojne na Ukrajine, ale o vojne ako bežnej chorobe tohto sveta. Hovorí deťom o tom, aké dôležité je nebáť sa, byť silný, zostať spolu s priateľmi a svojimi ľuďmi a zachovať si nádej...

Práca s tematikou vojny pre nás nie je ničím výnimočným, pretože vojna sa, bohužiaľ, stala súčasťou našich životov, prenikla takmer do všetkých kútov nášho života. Videli sme ju a vidíme každý deň, prežívame vojnu s ostatnými Ukrajincami. My a naši vydavatelia veľmi pozorne vnímame našich čitateľov a ich potreby. A od začiatku vojny 2014 majú ukrajinskí čitatelia silnú potrebu prečítať si vlastnú históriu, písanú ukrajinskými autormi a historikmi. Ale mali by to byť knihy nielen s textom, ale aj s ilustráciami, pretože o histórii treba nielen hovoriť, ale ju treba aj kresliť a vizualizovať.

Art studio Agrafka

Šeptyckyj od A po Z, Franko od A po Z

Ide o projekt literatúry faktu pre deti o slávnych významných Ukrajincoch. Vytvorili sme prvé dve pilotné knihy z tejto série, následne sa pridali ďalší umelci a autori a už existuje viac ako tucet publikácií o rôznych významných osobnostiach.

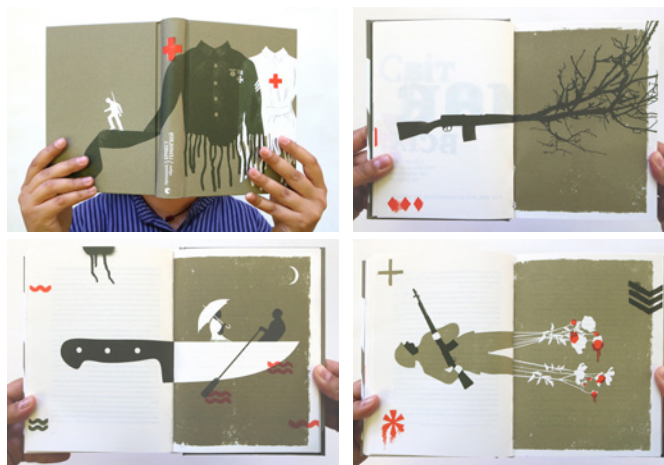
Knihy sú zostavené vo forme ukrajinskej abecedy, kde je ku každému písmenu uvedená jedna alebo niekoľko faktov zo života jednotlivca.

Potrebovali sme pracovať s archívnymi materiálmi o druhej svetovej vojne, pracovať s dokumentmi či fotografiami. Andrej Šeptyckyj bol pre ukrajinský štát, kultúru a históriu mimoriadne významnou osobnosťou. Bol metropolitom UHKC, filantropom ako aj verejne činnou osobnosťou. Šeptyckyj je ale významný nielen pre ukrajinskú históriu a kultúru. Za zásluhy o židovský národ počas nemeckej okupácie Galície mu bol udelený titul Spravodlivý medzi národmi. Šeptyckyj osobne zachránil stovky Židov, z veľkej časti detí.

Druhá knižka zo série venovanej jednému z najznámejších ukrajinských spisovateľov, básnikov, filozofov, prekladateľov, verejných a štátnych činiteľov Ivanovi Frankovi. Heslo „Ususus“ sa vzťahuje na písmeno U - ľudový názov ukrajinských strelcov Sič - ukrajinskej vojenskej légie vzniknutej v roku 1914. Ivan Franko bol jedným z ideových inšpirátorov vzniku ukrajinskej armády a jeho syn Petro sám vstúpil do radov týchto strelcov. Ilustrácia zobrazuje koláž s použitím skutočných portrétnych fotografií strelcov, vojenských vyznamenaní strelcov, ako aj hesla „Neplač a bojuj!“.

Naše skúsenosti so stvárnením vojny sa ale neobmedzujú len na publikácie pre deti. Naši mladí čitatelia vyrastajú a tí, ktorí v roku 2014 čítali príbeh Rondo, začnú o niekoľko rokov čítať literatúru pre dospelých, klasiku. A na Ukrajine máme veľmi dobrý trend v obľúbenosti ilustrovaných publikácií pre dospelých a to predovšetkým literárnej klasiky.

Ernest Hemingway: „Zbohom zbraniam“

Je to veľmi jednoducho napísaná a pritom „ťažká“ kniha o nezmyselnosti vojny. Čiastočne autobiografická, pretože počas prvej svetovej vojny Hemingway zažil svoju prvú silnú lásku a spoznal veľkú hodnotu priateľstva. Ilustrovať takúto knižku je náročné.

BIB '23

Ernest Hemingway je jedným z našich najobľúbenejších autorov. Jeho texty sú veľmi vizuálne, hutné a plné nuáns. Ako výtvarníci sme už dlho snívali o tom, že budeme pracovať na dizajne jedného z jeho diel. Preto sme boli veľmi radi, keď sa nám vďaka „The Old Lion Publishing House“ naskytla takáto príležitosť. Sami sme si vybrali román „*Zbohom zbraniam*“ - ktorý je v súčasnosti priam neskutočne aktuálny. Udalosti z Prvej svetovej vojny, čo sú v románe opísané, sa dajú ľahko preniesť na udalosti súčasné: hlavné posolstvá, problémy, emócie — veľmi rezonujú s našimi súčasnými myšlienkami, pocitmi, skúsenosťami. To sa stalo jedným z hlavných kľúčov našej koncepcie dizajnu ukrajinskej publikácie.

Obálka knihy je vlastne neoddeliteľnou súčasťou celého projektu knihy a dáva príbehu istý rámec. Zvyčajne, keď pracujeme na kompletnom grafickom spracovaní textu, pristupujeme k návrhu obálky až na konci, keď sú všetky ilustrácie alebo väčšina z nich hotové. Tak to bolo aj v tomto prípade: Obálka knihy *Zbohom zbraniam* vznikla ako posledná, keď už bolo viac ako 30 ilustrácií hotových.

V čase našej práce na tejto konkrétnej knihe bol už nejaký čas schválený výtvarný (dizajnový) princíp Hemingwayovej série vo vydavateľstve „The Old Lion Publishing House“ - prebal s menom autora a názvom knihy, ktorý pokrýva asi tretinu obálky odspodu a takýto prebal je prítomný v každom vydaní od Ernesta Hemingwaya. Preto bolo jednou z hlavných úloh pre nás prekonať tento princíp. Čitateľ dostane knižku s týmto prebalom, ktorú môže v prípade potreby dať aj preč, takže obálka funguje na dvoch samostatných úrovniach – s prebalom alebo bez neho. Podľa nášho názoru v dizajne nemôžu byť náhodné veci, takže ak máme dodatočný dizajnový prvok, musí byť stopercentne odôvodnený. Projekt sme koncipovali tak, že keď je páska na mieste, čitateľ vidí na obálke určitý obraz a keď sa páska odstráni, zmení sa celkový obraz aj jeho významy.

Jednou z hlavných myšlienok nášho dizajnu „*Zbohom zbraniam*“ je idea vlhkosti, ktorá obraz skresľuje. Táto vlhkosť je v texte vždy prítomná ako priebežný motív, prejavuje sa ako dážď a hmla, ako pot a krv, prípadne ako jazero s loďou uprostred neho. Preto je v ilustráciách prítomná táto myšlienka rozpúšťania vo vode, ktorá sa šíri skrz-naskrz. Samozrejme,

je aj na obálke, aj keď je len ukrytá pod páskou obalu, na prvý pohľad neviditeľná. Ak hovoríme o obrázkoch na obálke, tak sme vybrali dva hlavné prvky - sú to dve uniformy: vojenská a zdravotnícka. Nevidíme, kto si ich obliekol, tieto dve postavy sú neviditeľné, vidíme len ich uniformy. Vďaka prekryvaniu priesvitných farieb vzniká dojem, že pred nami sú duchovia, príznaky v procese miznutia, rozpúšťania sa jedného v druhom. Po odstránení prebalu z väzby sa odhalia okraje uniforiem, ktoré sa rozlievajú v hustých kvapkách, miešajú sa navzájom a menia sa na špinavú vodu z močiarov, ktorú po otočení obalu vidíme na doske.

Ďalším významným prvkom ilustrácie na obálke je rukáv vojenskej uniformy - obtáča sa okolo chrbta knihy a pokračuje na zadnej strane obálky, meniac sa pritom na cestu, po ktorej kráča vojak, no rukáv sa stáva aj smútočnou čiernou páskou ako spomienkou na tých, čo v boji padli. Opäť tu využívame efekt obalu, ktorý zakrýva čiernu cestu alebo smútočnú stuhu a najprv vidíme iba postavu vojaka a keď otvoríme obal, vidíme čiernu pásku, po ktorom kráča.

Pri práci na týchto ilustráciách sme vykonali rozsiahlu prípravu: vytvorili sme jednotlivé prvky, ktoré sme neskôr digitalizovali a zložili z nových obrázkov. Niektoré prvky sme nakreslili alebo použili šablóny a potom sme ich zničili rozmazaním, zotretím, aby sme dosiahli čo najrealistickejší efekt deštrukcie, plynulosti, zmiznutia.

Snažili sme sa, aby sa ilustrácie vizuálne podobali protivojnovým plagátom: boli lakonické, expresívne, nadčasové a neboli naviazané na žiadnu dobu. V predslove k románu Hemingway proklamuje, že dielo je zamerané protivojnovu. Aj keď dej románu je o prvej svetovej vojne, máme pocit, že ide o súčasnú vojnu, tú našu. Celá vizuálna koncepcia je založená na dôležitom citáte z diela: „Svet každého zlomí a mnohí sa potom stanú ešte silnejšími...“. Práve tento „zlom“ sme v ilustráciách zdôraznili - zlom knihy, hranica stránok je hranicou dvoch svetov, deformuje veci, ako to robí vojna s ľudskými životmi.

Art studio Agrafka

Téma vojny je neustále prítomná v moderných textoch ukrajinských autorov. Máme veľký fenomén - literatúru veteránov, teda prózu, publicistiku a veľa poézie.

My pracujeme veľa so súčasnou ukrajinskou poéziou, s textami veľmi odlišných štýlov. Všetky tieto rozdielne texty ale jedna vec spája – je to pocit bolesti a vojny.

Aj v básnických zbierkach o láske sa niekde medzi stránkami, medzi riadkami a v medzierkach medzi slovami skrýva veľmi bolestná a hrozná báseň o strate.

Superhrdinovia

Zbierka poézie modernej poetky Oleny Huseyn. Autorka tu využíva populárne vyobrazenia superhrdinov z pop-kultúry na vyrozprávanie príbehov o našej súčasnosti. Hlavnou koncepčnou myšlienkou výtvarného riešenia tejto knihy je to, že superhrdinami sa nerodíme, no môže sa nimi stať každý, kto cíti zodpovednosť a je pripravený svedomito a starostlivo plniť svoje povinnosti. Superhrdinami našej súčasnosti sú obyčajní ľudia - lekári, robotníci, záchranári, vojaci.

Preskúmali sme vizuálny jazyk superhrdinov a transformovali ho pomocou ikonickej sebavedomej pózy. Zakomponovali sme ukrajinské folklórne motívy - koberecový ornament, obraz Mamai. Na ilustráciách je zobrazovaný aj protestujúci z Majdanu a ukrajinský vojak v pozícii superhrdinu.

Optikou Boha

„Optikou Boha“ - ilustrovaná kniha poézie súčasnej ukrajinskej autorky Mariany Savky. Každá ilustrácia je vytlačená v dvoch farbách - modrou a červenou. Čitateľ sa môže na obrázok pozeráť voľným okom a cez červený filter priložený ku knihe a obraz sa zmení.

V čase, keď sa realita čoraz viac vníma cez filtre Instagramu, keď sa pôvodný obraz zmýva, skresľuje, mutuje — je ťažké zachovať si jasnosť videnia. Optika vnímania sa zmenila a nie je ľahké oddeliť skutočné od falošného a vidieť jasne aj cez vizuálny šum. A čo keby ste mohli mať svoj vlastný filter, cez ktorý by bolo všetko jasne vidieť? Červený filter v knihe „Optikou Boha“ ukazuje skryté obrazy a symboly, podobne ako pri spracovaní fotografie v tmavej komore to robí červené svetlo. Odhaľuje sa tu čosi nové. Keď teda prezeráme knižku pomocou tohto filtra, je to, akoby sme sa cez tmavé sklo pozorovali zatmenie slnka. Červeno-modré ilustrácie, kde sú línie ako žily. Lenže filter odreže to navyše, umožní nahliadnuť za povrch a my jasne potom vidíme ďalšiu vrstvu. V ilustráciách tejto knihy pracujeme s pojmami ilúzie a pravdy ako protikladu k nim. My tu skúmame obe strany mince vytvárajúce jeden celok - pokojný život a násilie, šťastie a samotu, lásku a nenávisť. Odhaľujeme aj biblické témy a ich dualizmus - život a smrť, dobro a zlo. A samozrejme,

BIB '23

nezostávame ani mimo dnešnej doby — cez optiku ilustrácií sa javia ako občianske protesty a vojna. A televízia ako symbol toho, čo práve formuje optiku mnohých ľudí. Je ťažké si uvedomiť, že dobré, ako aj zlé skutky môžu robiť tí istí ľudia. Božskou optikou je schopnosť vidieť život v dvoch rovinách súčasne. A iba božská optika nám umožňuje rozdeliť túto realitu na jednotlivé farby a pozrieť sa za ňu, vidieť širší obraz. Kniha „*Optikou Boha*“ vedie čitateľa ako pútnik, cestou skúšok a sebapoznania. A len Boh vie, čo ho čaká.

Teraz veľa premýšľame o našej histórii a o tom, aké by mali byť knihy po vojne. Musíme znovu vydať a prečítať toľko skvelých ukrajinských autorov z rôznych období. A teraz sa na Ukrajine znovu vydávajú ukrajinskí klasici v rôznych formátoch.

Moskoviáda

Je to román známeho ukrajinského spisovateľa Jurija Andruchovyča z roku 1993. Je to fiktívny príbeh o živote v Moskve na pokraji rozpadu bývalého Sovietskeho zväzu. Hlavný hrdina začína svoju bizarnú a desivú cestu ulicami mesta, zostupuje do metra, následne čoraz hlbšie do kanálov a kanalizácie a objavuje sa v kremeľskom bunkri. Ilustrácie sú inšpirované slávnou Botticelliho ilustráciou „*Pekla*“ z Danteho „*Božskej komédie*“. Spolu s autorom tu skúmame rôzne vrstvy imperialistického a autokratického pekla.

Eitan Eloa
Izrael

Medzinárodné
sympóziu BIB '23

Eitan Eloa

Eitan Eloa je ilustrátor a výtvarník (grafický dizajnér). Študoval na Katedre vizuálnej komunikácie akadémie Bezalel, absolvoval s vynikajúcimi výsledkami a vedie tam aj niekoľko ilustrátorských kurzov. Eloa ilustruje detské knihy, grafické romány, editoriály a špecializuje sa aj na ilustrovaný branding. Jeho práce získali Cenu Izraelského

múzea za ilustráciu detských kníh, striebornú medailu od Americkej spoločnosti ilustrátorov (American Society of Illustrators), cenu The Israeli Design Award a ďalšie.

Eitan Eloa vystavoval v Izraeli, ako aj v zahraničí, napríklad v Izraelskom múzeu v Jeruzaleme (2017), Múzeu dizajnu v Holone (2019), Múzeu Eretz Israel v Tel Avive (2016), na Tel Aviv Illustration Week (2015) a ďalších.

Prvý projekt, o ktorom by som chcel hovoriť, začal, keď som bol v roku 2013 – teda presne pred desiatimi rokmi – na študentskej výmennej stáži v Hamburgu. Zúčastnil som sa kurzu „Obrázková kniha zajtraška“, ktorý viedol profesor Brent Mulk Tassel a v rámci neho sme mali prísť so svojou odpoveďou na otázku „Ako budú vyzeráť detské knihy v budúcnosti?“ – svoju interpretáciu sme mohli podať výberom obsahu alebo formy.

Keď som začal pracovať na projekte, najprv som vybral text, s ktorým som chcel pracovať. Táto fáza je vždy zložitá... Možno preto, že som v tom čase žil v Nemecku, rozhodol som sa pracovať s príbehmi bratov Grimmovcov – Jacoba a Wilhelma, bratov, čo študovali nemecký jazyk a kultúru. Rozhodol som sa hľadať menej známe príbehy od týchto dvoch. Nakoniec som sa dostal k príbehu č. 38: *Svadba pani Lišky*, ktorý sa delí na dve časti. V prvej časti príbeh rozpráva o pánovi Lišiakovi, deväťchvostej liške, ktorý podozrieva svoju ženu z nevery. Rozhodne sa preto záležitosť preskúmať. Druhá časť rozprávky je o živote pani Lišky po smrti jej manžela, starého Lišiaka. O vdovu začnú prejavovať záujem všetky zvieratá z lesa. Táto časť príbehu ma okamžite zaujala. Ďalším detailom, ktorý ma

zaujal, bola zmienka o tom, že pani Liška mala otroka – mačku. Veľmi sa mi páčia zvieratá s efektným chvostom, v prvom rade mačky, takže som vedel, že chcem ilustrovať práve toto.

Po výbere textu som bol pripravený porozmýšľať o formáte. Moje okamžité myšlienky sa zamerali na podstatu knihy – jediný kus papiera. Jedna strana.

Ďalšou intuíciou bola moja túžba spojiť dva formáty zo sveta tlače: knižku a plagát. Moja predstava bola, že príbeh sa začína, keď je plagát zložený a počas čítania sa príbeh doslova rozvíja ďalej. S každým prečítaným dielom sa stránka otvára a rozkladá, až kým sa plagát úplne neodhalí.

Začal som skladať papiere. Veľa papierov formátu A4. Chcel som dosiahnuť skladanie, čo mi poskytne veľký počet rozložení – a čo najviac hárkov na prácu. Ďalším faktorom, ktorý som pri zvolenom formáte hľadal, bola zaujímavá a postupná sekvencia skladania/otvárania v procese transformácie stránky do jej odhalenia ako plagátu. Moje pokusy o skladanie strán A4 znamenali, že som sa snažil vytvoriť spôsob skladania, na ktorý by som aplikoval ilustrácie, pričom som sa, samozrejme, neustále snažil vytvárať zaujímavé prepojenia medzi textom a spôsobmi otvárania.

Druhým krokom bolo rozdelenie textu príbehu podľa počtu otvorení formátu.

Plagát *Svadba pani Lišky* a skladacie línie vyznačené červenou farbou

BIB '23

Postupne som zistil, že pri práci na príbehu musím vždy začať od náčrtu kompletného obrazu otvoreného plagátu. To znamená, že je tu potrebné začať od finálneho výsledku. Konečný a najväčší obraz vlastne určuje začiatok. Práca s týmto formátom znamená, že koniec udáva tón počiatočným rozhodnutiam, ako je štýl postáv a rytmus čítania v ďalších segmentoch. Keďže plagát sa začína odhaľovať už na druhom otvorení strany, musel som sa uistiť, že jednotlivé časti spolu ladia. Iba so silným vnútorným prepojením medzi jednotlivými časťami by odhalený plagát mohol fungovať ako celok. Tento proces je komplikovaný a znamenal, že som sa musel neustále vracieť tam a späť a robiť potrebné zmeny, aby plagát zodpovedal a spájal jednotlivé rozloženia a naopak.

Z technického hľadiska je prvým krokom ceruzková kresba na A4-ke. Potom sa táto skica preniesie do počítača na „čistú“ kresbu vo Photoshope. Následne som nakreslil každú postavu/situáciu zvlášť. Potom sa všetky obrázky naskenovali a prekreslili do aplikácie Illustrator. Použitie vektorového softvéru je pri navrhovaní kompozície s veľkým počtom prvkov rozhodujúce, pretože som často musel zmenšovať/zväčšovať, kým som nebol spokojný. Takisto som musel byť čo najpresnejší v spojeniach medzi rozloženími – opäť je to pohodlnejšie v softvéri, ako je napr. Illustrator. Ďalším krokom je rýchla kontrola farieb vo Photoshope, po ktorej nasleduje dôkladné a konečné kolorovanie.

Projekt sa realizoval technikou sieťotlače, čo je starodávna a sifyfovská metóda tlače. Sieťotlač je metóda separácie farieb. Každá farba sa do výsledného obrazu pridáva ako samostatná vrstva. V mojom prípade tri platne (červená, žltá, svetlomodrá).

Keď som sa vo štvrtom ročníku vrátil na štúdium na akadémii Bezalel, rozhodol som sa tento projekt rozvinúť do série a predložiť ho ako svoj záverečný projekt. Bol som skutočne veľmi zvedavý a veľmi som chcel vedieť, ako budú vyzeráť „bratia“ tohto prvého plagátu.

Chcel som, aby bol záverečný projekt v hebrejčine, a tak som začal hľadať hebrejský preklad príbehu o líške. Priateľ mi odporučil „poklad“ v Národnej knižnici: knižku formátu A5 s rozpadajúcimi sa stránkami s názvom *Živé rozhovory Davida Frishmana*. V tejto knihe som našiel preklad *Svadby pani líšky*, ako aj dva nové príbehy, čo som v rámci projektu ilustroval: *Krajčír v nebi* a *Čarodejnica Ada*.

Predtým som nevedel, kto je David Frishman – pre mňa bol ulicou vedúcou k pláži v Tel Avive, ktorá je po ňom pomenovaná... Vďaka projektu som objavil tohto plodného autora, jedného z priekopníkov modernej hebrejskej literatúry, ikonického a dôležitého ako Černihovský a Bialik. Na rozdiel od nich sú Frishmanove diela takmer zabudnuté. Vo svojich prekladoch bratov Grimmovcov používal biblický štýl a bolo pre neho dôležité preložiť a obsadiť hebrejský/židovský obsah všetkých svojich príbehov. Tak sa svätý Peter z príbehu *Krajčír v nebi* stal anjelom Gabrielom a pani Trúda dostala hebrejské meno – stala sa tak čarodejnicou Adou.

Konverzia *Svadby pani Líšky* do hebrejčiny bola predovšetkým typografickou prácou a úpravou ilustrácií, aby sa tieto dali čítať sprava doľava.

Jednou z tém, ktoré ma zamestnávali na začiatku projektu, bolo, ako udržať konzistenciu projektu a zabezpečiť, aby kniha dobre fungovala ako séria troch príbehov, ktoré na seba nadväzujú a ktoré sa dajú čítať aj ako príbehový seriál. Keďže v prvom príbehu, ktorý som si vybral (*Svadba pani Líšky*), boli hlavnými hrdinami zvieratá, pokračoval som v tom, aby som postavy textov v ďalších dvoch príbehoch predstavil ako postavy zvierat, aj keď ani v jednom z nich sa nespomína ani len jedno zviera.

Pri prispôbovaní postáv zvieratám som prešiel veľmi zaujímavým procesom. Tak napríklad postavu nevinného dievčaťa v *Čarodejnici Ade* som premenil na „nevinnú“ ovcu. Zatiaľ čo zvedavý krajčír v nebi sa premenil na unudene pozerajúcu mačku. Ďalší prvok konzistentnosti znamenal, že každý plagát-príbeh mal svoju vlastnú farebnú paletu. Každý plagátový príbeh priniesol výtvarníkom iné výzvy a riešenia:

Eitan Eloa

Príbeh *Krajčír v nebi* sa odohráva v nebi a v jeho texte sa spomínajú aj anjeli a Boh. To ma viedlo k použitiu referencií z renesancie a baroka. Na pomoc pri opise anjelov som použil Michelangelovu Sixtínsku kaplnku a ďalšie Rubensove maľby. Iné neoklasicistické diela mi poslúžili ako inšpirácia pre postavy, textúry a dekorácie.

Príbeh *Čarodejnica Ada* rozpráva o tvrdohlavom dievčati, ktoré nepočúva starších. Je odhodlaná stretnúť sa s Adou, aj keď ju pred tým všetci vystríhajú. Text poukazuje na to, že dievča vie o povestiach o Adinom dome... Tento detail ma fascinoval a zaujímal ma, čo môže byť na dome čarodejnice také zvláštne. Mojm riešením bolo, aby čarodejnica vyzerala tak, že jej postava slúži aj ako jej vlastný dom. Pridal som niekoľko prvkov gotickej architektúry, aby som takto podporil atmosféru príbehu.

Plagát Čarodejnica Ada – prvá skica a konečná ilustrácia

Pri práci na príbehoch som so všetkými postavami zaobchádzal ako s hercami, ktorých môžem zakaždým vložiť do iného príbehu s iným oblečením. Úlohy, čo dostali, boli, samozrejme, ovplyvnené chronologickým poradím, v akom plagáty vznikali, čiže som vlastne posilnil prepojenie medzi tromi príbehmi. Tak sa napríklad milá opička z orchestra v príbehu *Svadba pani Lišky* objavuje aj v úlohe anjela, člena Božieho sprievodu v príbehu *Krajčír v nebi*.

Postava práčky, ktorá sa spomína v diele *Krajčír v nebi*, v skutočnosti perie svadobné šaty líšky z príbehu o líške. Samotná práčka hrá úlohu v *Čarodejnici Ade...* atď., atď. – pre tých, ktorí sa do týchto troch príbehov začítajú hlbšie, je tu ešte mnoho ďalších prekvapení.

Druhou knihou, o ktorej chcem v súvislosti s rozprávkami hovoriť, je prvý komerčný projekt, ktorý som realizoval po ukončení bakalárskeho štúdia ilustrácie na Bezalelovej akadémii umenia a dizajnu. Názov knihy je *Šesť veľkých chytráckych príbehov zo svetových mytológií* od Shoham Smithovej a mala byť tretou knihou v sérii Svetové mytológie, po tituloch *Šesť najväčších hrdinov* a *Šesť najväčších hrdiniek* – každú z nich ilustroval iný výtvarník.

Prvou výzvou, ktorú som pri tvorbe knihy zažil, bolo spojenie vizualizácie a farebnosti rôznych kultúr do jednej knihy. Ešte predtým ako som sa ponoril do jadra výzvy, som začal s náčrtmi známejších príbehov – tých z gréckej mytológie. V náčrtoch sú skúšky rôznych techník a farieb, nakoniec sa autorka a editorka spoločne rozhodli pre smer, ktorý je vhodnejší pre cieľovú skupinu knihy: začínajúcich čitateľov.

Aby som prepojil rôzne príbehy a kultúry, zvolil som pre projekt obmedzenú paletu farieb, pričom som si myslel, že farby sa budú používať v každom z príbehov, no v rôznych množstvách, takže ich to pomôže spojiť, no aj odlišiť.

Príbeh trójskeho koňa predstavoval zaujímavú výzvu: Je možné vytvoriť inovatívnu vizuálnu interpretáciu príbehu, ktorý už mal toľko vizuálnych spracovaní? (Filmové, literárne, ilustrátorské a iné.) Mojm riešením bolo pridať do príbehu rôzne detaily. Niekoľko humorných príhod, čo sa mohli stať počas procesu stavby trójskeho koňa. Drobné nehody, ktoré príbeh spravia zábavnejším a živším.

BIB '23

Trójsky kôň. Humorné príhody

Ďalším príkladom dilemy, ktorú sme ako literárny tím riešili, bol príbeh s obrom Kyklopom, ktorý je tiež veľmi známy, a teda takmer klišé. Pýtali sme sa sami seba, či je správne ukázať moment, keď je jednookému obrovi Kyklopovi do oka zabudnutý kôl, čo by mohlo byť veľmi drsné a pre mladšie publikum možno aj príliš násilné. Rozhodli sme sa, že sa vzdáme vroholného momentu a ukážeme iba ten bezprostredne predtým. Aby som atmosféru ešte viac odľahčil, pridal som do scény aj nejaké „baletné“ pohybové gestá.

Kyklop. Náčrty/skice

Hladiac späť na svoju umeleckú dráhu a jej prepojenie s rozprávkami, uvedomil som si, že tieto príbehy mi dali mnoho cenných poučení o umeleckej aj komerčnej ilustrácii, ale hlavne mi ako staroveké texty svojim mýtom a tajomným potenciálom umožnili vymyslieť nový formát vďaka neobmedzenej slobode, ktorú mi ako umelcovi poskytli: nezávislý tvorca vedúci umelecký proces a jeho konečný výsledok „žiť šťastne až do smrti“.

Katerina Dermata
Vassiliki Nika
Grécko

„My všetci sme knihy!“
– Plagáty MDDK putujú
národne aj medzinárodne

Katerina Dermata/Vassiliki Nika

Dr. Katerina Dermata je držiteľkou doktorského a magisterského titulu v odbore komunikácia, médiá a kultúra (Panteion – univerzita sociálnych a politických vied v Aténach, Grécko) a dvoch bakalárskych titulov v odbore vzdelávanie detí v ranom veku. Žije v Aténach a je riaditeľkou Centra vzdelávania detí v ranom veku Moschato DYPA. Je tiež členkou predstavenstva IBBY Grécko, ako aj členkou IVLA. Medzi jej vedecké záujmy patrí kultúra, detská literatúra, vizuálne štúdiá a vzdelávanie.

Dr. Vassiliki Nika je laboratórnou pedagogičkou na Katedre primárneho vzdelávania na Národnej a Kapodistrijskej univerzite v Aténach (NKUA). Jej odborným zameraním je vzdelávací materiál o čítaní. Jej dizertačná práca (Katedra psychológie na Univerzite Panteion) bola

venovaná mediálnej výchove. Vyučuje predmety z oblasti svojej odbornosti v pregraduálnych a postgraduálnych štúdiách na Katedre primárneho vzdelávania NKUA, v magisterskom štúdiu vedy o vzdelávaní na tej istej katedre a v magisterskom štúdiu aplikovanej vývojovej psychológie na Helénskej otvorenej univerzite.

Je autorkou článkov v pedagogických časopisoch, prednášala na konferenciách a je autorkou kníh a vzdelávacích materiálov. Bola členkou organizačného výboru národných aj medzinárodných konferencií. Bola tiež školiteľkou učiteľov v Národnom centre pre knihu. Je prezidentkou IBBY Grécko a členkou Pedagogickej spoločnosti Grécka.

Venuje sa výskumu v oblasti pedagogiky, komunikácie a psychológie vo vzťahu k deťom, knihám, ako aj médiám.

Úvod

Každý rok okolo 2. apríla, na výročie narodenia Hansa Christiana Andersena, sa na celom svete oslavuje Medzinárodný deň detskej knihy (MDDK), ktorého cieľom je vzbudiť lásku k čítaniu a podporiť právo detí na celom svete na prístup ku kvalitným a dobrým knihám. Myšlienka medzinárodného sviatku detských kníh vznikla 1966, keď Jella Lepman založila IBBY. V roku 1967 bol založený a oslavovaný prvý ročník MDDK. V danom roku Jella Lepman napísala deťom posolstvo slova „očarujúci príbeh zdôrazňujúci medzinárodné porozumenie prostredníctvom detských kníh“ (Loty Petrovits-Andrutsopolou, 2002: 4). V posolstve „Strom detských kníh“ vyzvala ľudí celého sveta, aby prispeli k tomuto medzinárodnému projektu odrážajúcemu cieľ IBBY spájať knihy a deti.

„IBBY chce, aby čo najviac detí čítalo tie isté krásne knihy, aby si lepšie rozumeli, keď raz budú dospelí (...) Prosíme všetkých, aby zabezpečili, že tento prvý MDDK bude zdieľať čo najviac ľudí, všetci tí, ktorí majú radi detské knihy, a potom aj tí, ktorí ich radi nemajú. Akoby Claudia mala predsa len pravdu, akoby naozaj existoval obrovský, svetom sa rozprestierajúci strom detských kníh, pod ktorého obrovskými konármi by sme sa mohli všetci stretnúť...“ (Jella Lepman, 1967)

Univerzálny cieľ MDDK (Medzinárodného dňa detskej knihy) sa prejavil aj v posolstve k druhým oslavám, „Posolstve deťom na celom svete“, v ktorom autor napísal: „Nech je Deň detskej knihy ako slnko, ktoré svieti na celom svete a robí každé dieťa šťastným“ (France Bevk, 1968, Juhoslávia). V roku 1969 bol odkaz MDDK, ktorého autorkou je Astrid Lindgrenová, doplnený plagátom, ktorý vytvoril neznámy ilustrátor zo Švédska.

BIB '23

MDDK 1969: odkaz: Astrid Lindgrenová, dizajn plagátu: neznámy autor (Švédsko)

Motto textu „Priatelia naprieč hranicami“ zdôrazňuje univerzálnu hodnotu priateľstva. Na tomto prvom plagáte sú zobrazené štyri usmiate deti pochádzajúce z rôznych krajín, ako naznačuje ich farba, umiestnené v polkruhovej schéme ako pologuľa či čln vyrážajúci do sveta. Plagát je zameraný na deti, ako aj hodnotu priateľstva, pričom na ňom nie je nakreslená žiadna kniha. Tri z týchto detí sú zobrazené bez očí, čo možno plagát spája s vetami „Predstavivosť je ako reflektor, ktorý zrazu vnesie svetlo do tmy a umožní človeku vidieť“ alebo „Používaj svoju predstavivosť“, ako napísala Astrid Lindgrenová.

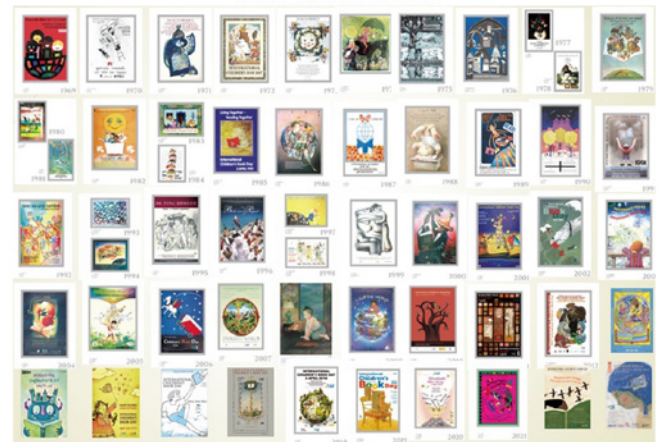
Od tohto roku sa materiál MDDK skladá z odkazu a plagátu, ktoré sa distribuujú po celom svete prostredníctvom národných sekcií IBBY. Každý rok má možnosť byť sponzorom MDDK iná národná sekcia, ktorá sa rozhodne pre tému. Sponzorská sekcia pozve významného autora z hostujúcej krajiny, aby napísal posolstvo deťom sveta, ako aj známeho ilustrátora, aby navrhol plagát.

Materiál MDDK sa celosvetovo používa rôznymi spôsobmi. Národné sekcie IBBY, školy, knižnice a kultúrne centrá organizujú podujatia a kampane zamerané na čítanie kníh, workshopy, súťaže o knihy a ilustrácie, aktivity typu „stretnutie s autorom/ilustrátorom“, videá, hudobné podujatia, výzvy na sociálnych sieťach a podobne.

Aktivity inšpirované MDDK plagátmi 2023

Do roku 2023 bolo vytvorených 57 posolstiev/odkazov, ako aj 55 plagátov, ktoré sponzorovalo 38 rôznych národných sekcií, pričom niektoré z nich sponzorovali MDDK viac ako raz. MDDK je medzinárodnou kampaňou o čítaní a skvelým príkladom toho, ako príbeh/posolstvo a vizuálny materiál/plagát putujú z národného do medzinárodného prostredia, ako je téma sympózia BIB 2023.

MDDK plagáty 1969 – 2023

Katerina Dermata/Vassiliki Nika

Materiál MDDK ako prostriedok medzikultúrnej komunikácie

Pri tvorbe znakov sú významné dva aspekty: Čo chcú tvorcovia komunikovať a aká forma je najlepšia na dosiahnutie ich cieľa (Kress, 2000). Sociálna semiotika skúma význam v sociálnom kontexte tvorby (Hodge a Kress, 1998, Van Leeuwen, 2005). Tvorba materiálu ICBD je znakovým procesom. Kontext osláv MDDK má nasledujúce charakteristiky: 1) existuje jasný cieľ stanovený IBBY – teda sprostredkovať lásku a radosť z čítania, 2) materiál je určený všeobecnému, multikultúrnemu a viacjazyčnému publiku, 3) existuje východisko, koncepcia, návrh národnej sekcie schválený IBBY, z ktorého plagát vychádza, a 4) materiál je distribuovaný po celom svete a mnohé národné sekcie ho prekladajú, prispôbujú a šíria vo svojich krajinách.

V úvode knihy *Detická literatúra v multikultúrnom svete* (Children's Literature in a Multicultural World, 2018) bývalý prezident IBBY Wally De Doncker poznamenal, že „literatúra je globálna, to IBBY vie už desaťročia. Multiliteratúra uznáva, že gramotnosť, ako aj literatúra vznikajú z viacerých jazykov, kultúr či literárneho dedičstva rôznych krajín sveta“ (De Doncker, 2018: xvii). Materiály MDDK môžu byť pre sponzorskú krajinu príležitosťou na propagovanie vlastných kultúrnych charakteristík na medzinárodnej úrovni, ako prostriedok medzinárodného porozumenia a interkultúrnej interakcie. Aké sú hlavné charakteristiky verbálnych a vizuálnych prvkov materiálu v takejto univerzálnej kampani? Zameriavajú sa sponzorské krajiny viac na národný alebo kultúrny charakter, alebo ich kombinujú s univerzálnymi prvkami? Ktoré prvky načrtávajú alebo odhaľujú národnosť alebo (a) medzinárodnosť na plagátoch MDDK?

Pri analýze hesiel na plagátoch možno rozlíšiť špecifické slová, ktoré autori často volia a ktoré priamo súvisia s obsahom MDDK ako univerzálnej kampane na podporu čítania. Ide o tieto slová:

- *Knihy* – *knihy*: prevažná väčšina hesiel obsahuje slovo „knihy“ (alebo „knihy“ v množnom čísle) ako ústredný

motív odkazu. Knihy sú prezentované ako cesty, stupne, po ktorých možno stúpať vyššie („Stúpanie po knihách“, odkaz plagátu: Renate Welsh, vizuál plagátu: Maria Blazejovsky, 2002, Rakúsko), ako slnko alebo svetlo („Kniha – Slnko pokoja“, odkaz plagátu: Kika Pulcheriou, vizuál plagátu: Clara Zacharaki-Georgiou, 1982, Cyprus), ako tajomstvo („Tajomstvo je v knihe – kniha je tajomstvo“, odkaz plagátu: Hannele Huovi, vizuál plagátu: Mika Launis, 2000, Fínsko), alebo pasy do iných svetov či do vnútorného sveta („Knihy sú pasom k vnútornému svetu“, odkaz plagátu: Bjarne Reuter, vizuál plagátu: Lillian Brøgger, 1996, Dánsko) atď.

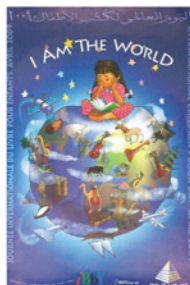
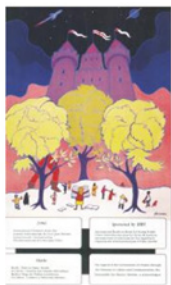

Zľava:

„Stúpanie po knihách“, odkaz: Renate Welsh, vizuál plagátu: Maria Blazejovsky, 2002, Rakúsko
„Kniha – slnko pokoja“, odkaz: Kika Pulcheriou, vizuál plagátu: Clara Zacharaki-Georgiou, 1982, Cyprus
„Tajomstvo je v knihe – kniha je tajomstvo“, odkaz: Hannele Huovi, vizuál plagátu: Mika Launis, 2000, Fínsko
„Knihy sú pasom k vnútornému svetu“, odkaz: Bjarne Reuter, vizuál plagátu: Lillian Brøgger, 1996 Dánsko

- *Svet*: druhým najobľúbenejším slovom je „svet“, ktoré sa spája buď s „knihami“, aby sa knihy predstavili ako ideálne miesto pre deti („Knihy: Cesty do mnohých svetov“, odkaz plagátu: Monica Hughes, vizuál plagátu: Ted Harrison 1990, Kanada), alebo sprevádza slovo „deti“, aby sa knihy spojili s deťmi na celom svete a aby sa zdôraznil univerzálny cieľ osláv („Knihy pre všetky deti na svete“, odkaz plagátu: Bohumil Říha, vizuál plagátu: Adolf Zábranský, 1973, Československo). V osobnom spojení s čitateľmi je „svet“ spojený so samotným dieťaťom, ako hovorí dievčatko na plagáte MDDK 2009: „Ja som svet a svet som ja, pretože vďaka mojej knihe môžem byť tým, čím chcem“ (odkaz a vizuál plagátu: Hani D. El-Masri, 2009, Egypt).

BIB '23

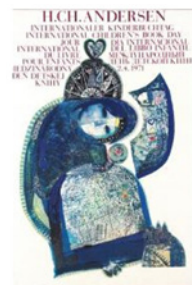

Zľava:

„Knihy: Cesty do mnohých svetov“, odkaz: Monica Hughes, vizuál plagátu: Ted Harrison 1990, Kanada

„Knihy pre všetky deti na svete“, odkaz: Bohumil Říha, vizuál plagátu: Adolf Zábranský, 1973, Československo

„Ja som svet“, odkaz a vizuál plagátu: Hani D. El-Masri, 2009, Egypt

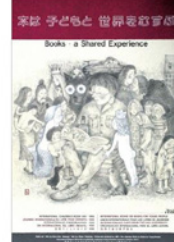
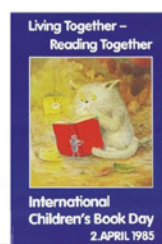

„Kniha je nejlepší přítel dítěte“, odkaz: Erica Lillegg, vizuál plagátu: Viera Bombová, 1971, Rakúsko

„Deti, knihy, svet“, odkaz: Sergej Michalkov, vizuál plagátu: Viktor Čížikov, 1987, Sovietsky zväz

Okrem troch slov z názvu MDDK tvorcovia plagátov často používajú ako koncept svojho odkazu aj iné slová, ktoré vyjadrujú univerzálne hodnoty:

- *Deti*: slovo „deti“ sa používa menej často ako „knihy“ a „svet“, a to predovšetkým v prípadoch, keď je odkaz listom mladým čitateľom („Odkaz deťom na celom svete“, France Bevk, 1968, Juhoslávia), alebo v prípade, že autor kladie deťom priamu otázku („Deti – čo pre vás znamená kniha?“, odkaz plagátu: Ela Peroci, vizuál plagátu: neznámy, 1970, Juhoslávia). V iných prípadoch si autori namiesto „dieťa/deti“ zvolili do názvu konkrétne meno dieťaťa, aby bol odkaz osobnejší, ako napríklad v prípade názvu „Martin a knihy“ (odkaz plagátu: Erica Lillegg, vizuál plagátu: Viera Bombová, 1971, Rakúsko), pričom na tomto plagáte je aj ďalšie odlišné motto: „Kniha je najlepší priateľ dieťaťa“.

Len jedno motto spája slová „kniha“, „dieťa“ a „svet“. V roku 1987 bolo mottom MDDK heslo „Deti, knihy, svet“, ktoré napísal Sergej Michalkov a ilustroval Viktor Čížikov (Sovietsky zväz). Plagát predstavuje dieťa s hlavou ako zemeguľa, ktoré číta knižku uprostred poľa plného kvetov. Tento výber ilustrátora zdôrazňuje univerzálnu silu čítania (obr. 6). V niektorých motívoch sú slová „svet“ alebo „deti“ doplnené slovami „celý“ a „všetky“ alebo slovným spojením „po celom svete“, aby sa zdôraznil globálny odraz oslavy Medzinárodného dňa detskej knihy.

„Kniha – prameň priateľstva“, odkaz: Asen Bosser, vizuál plagátu: Asen Starejšinski, 1979, Bulharsko

„Knihy a zdieľanie“, odkaz: Lygia Bojunga, vizuál plagátu: Angela Lago & deti, 1984, Brazília

„Žiť spolu – čítať spolu“, odkaz: Christine Nostlinger, vizuál plagátu: Erwin Moser, 1985, Rakúsko

„Knihy – zdieľaná skúsenosť“, odkaz: Šigeo Watanabe, vizuál plagátu: Kaoru Ono, 1995, Japonsko

„Otvor knižku a začne sa kúzlo“, odkaz: Bart Moeyaert, vizuál plagátu: Gabrielle Vincent, 1998, Belgicko

Katerina Dermata/Vassiliki Nika

- *Priatel'ia/priatel'stvo*: hodnota priateľstva a globálneho porozumenia je zobrazovaná pri rôznych príležitostiach aj rokoch. V roku 1979 napísal Asen Bosser (Bulharsko) motto „Kniha – prameň priateľstva“. Na plagáte, ktorý ilustroval Asen Starejšinski, je zobrazovaná otvorená kniha, ktorá letí ako čarovný koberec nad štyrmi deťmi z rôznych krajín, ktoré smerom k nej mávajú rukami. Na stránkach knihy sa zvieratá a celosvetovo známe literárne postavy ako Pipi Dlhá Pančucha či Pinocchio pozerajú priamo do očí čitateľa.
- Čítanie ako zdroj spoločnej skúsenosti: niektoré správy sa zameriavajú na čítanie ako interakciu a spoločnú skúsenosť. Plagát MDDK z roku 1984 „Knihy a zdieľanie“ (odkaz plagátu: Lygia Bojunga, vizuál plagátu: Angela Lago & deti, Brazília) ukazuje šesť detí čítajúcich svoje knihy jedno cez hlavu druhého a vytvárajúcich ľudský rebrík detí, ako aj kníh. Plagát MDDK z roku 1985 „Žiť spolu – čítať spolu“ (odkaz plagátu: Christine Nostlinger, vizuál plagátu: Erwin Moser, Rakúsko) zobrazuje mačku, ktorá číta knižku, zatiaľ čo jej myš pomáha tým, že ju drží. Plagát z roku 1995 „Knihy – zdieľaná skúsenosť“ (odkaz plagátu: Šigeo Watanabe, vizuál plagátu: Kaoru Ono, 1995, Japonsko), zobrazuje muža, ktorý číta obklopený zvieratami a ľuďmi, pravdepodobne postavami vychádzajúcimi z kníh a rozprávok, aby sa podelili o príbehy.
- Zmysel pre mágiu alebo zábavu: čítanie je tu prezentované ako zdroj magickej atmosféry a potešenia. Motto z roku 1998, ktorého autorom je Bart Moeyaert, „Otvor knižku a začne sa kúzlo“ (Belgicko) zdôrazňuje kúzlo, ktoré knihy ponúkajú, pričom plagát navrhnutý Gabrielle Vincentovou zobrazuje skupinu v sprievode kráčajúcich cirkusových postáv.

Niektoré plagáty sú založené skôr na rozpoznateľnejšom kultúrnom než na národnom jadre, ktoré sa dá ľahko stotožniť s kultúrou sponzorskej krajiny alebo regiónu. Plagáty a posolstvá tohto prístupu sú často inšpirované miestnym či národným mýtom alebo špecifickou tradíciou, spojenou s knihami, vedomosťami, hudbou, kultúrou atď.

„Knihy sú moje zázračné oči“, odkaz: Manorama Jafa, vizuál plagátu: Jagdish Joshi, 2005, India

„Knihy osvetia, poznanie poteší“, odkaz a vizuál plagátu: Chakrabhand Posayakrit, 2008, Thajsko

„Zdieľaj čitateľskú skúsenosť... ČÍTAJ!“, odkaz: J. O. de Graft Hanson, vizuál plagátu: Therson Boadu, 1989, Ghana

„Mnoho kultúr, jeden príbeh“, odkaz: Marwa Al Agroubi, vizuál plagátu: Nasim Abaeian, 2015, SAE

Plagát MDDK z roku 2005, ktorý navrhol Jagdish Joshi (India), zobrazuje dieťa s očami na nohách, čo číta počas toho, čo kráča. V strede plagátu je vyobrazená dáma, ktorá je opísaná nasledovne:

„Krásna žena v bielom sárí so svetelnou aureolou okolo hlavy sa naňho usmiala. Sedela na pôvabnej bielej labuti. V jednej ruke držala svetelný zvitok a v ďalších dvoch rukách veenu (hudobný strunový nástroj). Natiahla k nemu štvrtú ruku a povedala: ‚Synu, imponuje mi tvoja túžba po poznaní. Spravím ti láskavosť. Povedz mi, po čom najviac túžiš?‘ (Manorama Jafa, 2005, India)

Ako sa uvádza na konci správy, táto dáma je ‚Sarasvatí, mýtická bohyňa učenia, poznania, hudby a reči. Ide o starodávnu indickú legendu o chlapcovi, ktorý zistil, že poznanie prichádza prostredníctvom slov, ktoré mudrci píšu na rukopisy z palmových listov.“

Plagát z Thajska z roku 2008 s mottom „Knihy osvetia, poznanie poteší“ (Books enlighten; knowledge delights), ktorý napísal a ilustroval Chakrabhand Posayakrit, zobrazuje chlapca sediaceho na kolenách a čítajúceho knižku z palmových listov. Ako sa tvorca podelil vo svojom posolstve: „Inšpiráciu pre túto maľbu som našiel v dlho zaznamenávaných tradíciách Thajska, od rozprávania príbehov deťom až po učenie sa čítaním nápisov na palmových listoch na malých

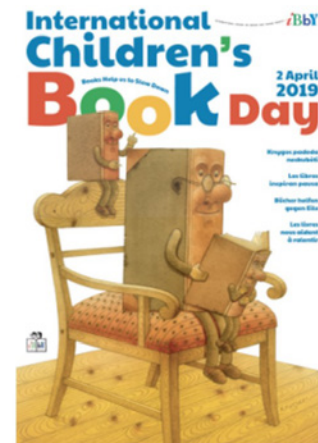
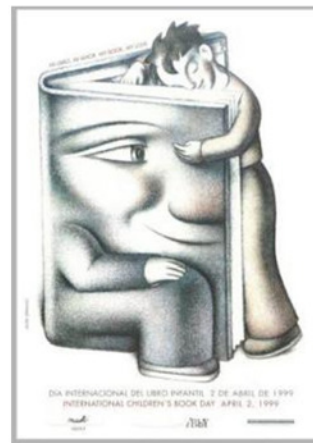
BIB '23

skladacích stolíkoch určených výlučne len na čítanie.“ (www.ibbyorg//subnavigation/archives/international-childrens-book-day/2008-thailand). Plagát vytvorený 1989 autorom J. O. de Graftom Hansonom a ilustrátorom Thersonom Boaduom (Ghana) ukazuje pavúka, ktorý sa delí o knihy s ľuďmi rôznych farieb, čo naznačuje šesť rúk natiahnutých ku knihám. Pavúk je Anansi, mýtický mužský pavúk, ktorý vystupuje v mnohých tradičných afrických rozprávkach. Jedným z najznámejších mýtov je ten, v ktorom sa Anansi snaží zhromaždiť všetku múdrosť tohto sveta. Vo všetkých uvedených príkladoch sú podnetom inšpirácie kultúrne či tradičné prvky spojené s kultúrnou identitou krajiny sponzora. Kultúrne prvky krajiny sponzora, ako sú zobrazené na plagátoch — sú výberom tvorcov, ktoré sú umiestnené na medzinárodnej úrovni, cestujú po celom svete a môžu byť veľkolepým podnetom na multikultúrne diskusie medzi mladými čitateľmi.

Kombinácia jasných kultúrnych a zároveň interkultúrnych pohľadov je zobrazená v materiáli MDDK 2015. Odkaz „Mnoho kultúr, jeden príbeh“ (odkaz plagátu: Marwa Al Agroubi, vizuál plagátu: Nasim Abaeian, 2015, SAE) priamo vyjadruje multikulturalizmus, zatiaľ čo na plagáte je vyobrazené dievča v tradičnejšom orientálnom odevu. V tomto prípade šaty a doplnok na hlave fungujú ako semiotický systém, ktorý označuje východnú kultúru a východný pôvod dievčaťa na plagáte a tiež sponzorskú krajinu, zatiaľ čo motto čitateľov vyzýva k zamysleniu nad naším spoločným príbehom ako ľudí (jeden príbeh).

Väčšina plagátov zobrazuje deti, knihy, rozprávkové postavy a zem(eguľu). Knihy sú zvyčajne zobrazené v strede plagátov, čo naznačuje odkaz, že knihy sú v centre záujmu a „v centre pozornosti“ (Bang, 2016: 76). Na plagáte z roku 1999, ktorý navrhol Javier Serrano (Španielsko), je vyobrazená obrovská kniha s tvárou, rukami a nohami – ako živý človek –, ktorá sa usmieva na dieťa. Dieťa knižku nežne objíma, čím vizuálne vyjadruje ducha hesla „Moja kniha, moja láska“ (Miguel Ángel Fernández-Pacheco). Kniha zaberá takmer celý priestor, keďže je hlavným hrdinom MDDK. Na ďalšom príklade, plagáte z roku 2019 s názvom „Knihy nám pomáhajú spomaliť“, ktorý napísal a ilustroval

Kęstutis Kasparavičius (Litva), sedí jedna veľká kniha na stoličke a číta knižku, zatiaľ čo menšia kniha je umiestnená na operadle stoličky za ňou. V oboch príkladoch sú knihy zobrazené ako skutočné osoby, čo nadväzuje na animizmus rozprávok, kde nie-ludské postavy majú ľudské vlastnosti.

„Moja kniha, moja láska“, odkaz: Miguel Ángel Fernández-Pacheco, vizuál plagátu: Javier Serrano, 1999, Španielsko
„Knihy nám pomáhajú spomaliť“, odkaz a vizuál plagátu: Kęstutis Kasparavičius, 2019, Litva

Na niektorých plagátoch sa ilustrované postavy pozerajú priamo smerom k čitateľovi, čím sa snažia nadviazať spojenie a emocionálne zaujať čitateľa (Kress & VanLeewen, 1996). Na iných vidno knihy v hornej časti plagátu ako lietajúce objekty, čo je priestorová voľba, ktorá implikuje ideál a želanie, zatiaľ čo na iných plagátoch sú knihy umiestnené v dolnej časti plagátu, teda v zóne reálneho a existujúceho, v zmysle vizuálnej gramatiky (Kress & VanLeewen, 1996).

Na mnohých plagátoch možno badať niektoré kultúrne vizuálne prvky, či už priame alebo implicitné, no hlavné zameranie je univerzálne. Najpriamejším vizuálnym prvkom, ktorý definuje univerzálne cestovanie materiálu MDDK, je ilustrácia sveta alebo zemegule.

Katerina Dermata/Vassiliki Nika

„V knihe je malé veľkým“, odkaz: Inese Zandere, vizuál plagátu: Reinis Petersons, 2018, Lotyšsko

„Radosť z kníh po celom svete“, odkaz: Pat Mora, vizuál plagátu: Ashley Bryan, 2013, USA

„Svet patrí čitateľom“, odkaz: Katherine Paterson, vizuál plagátu: Keiko Narahashi, 1994, USA

„Nech nikto neukradne slnko“, odkaz: Rudo Moric, vizuál plagátu: Dušan Kállay, 1986, Československo

„Osud kníh je vo hviezdach“, odkaz: Ján Uličiansky, vizuál plagátu: Peter Čisárik, 2006, Slovensko

Na mnohých plagátoch je zobrazená zemeguľa alebo časť planéty ako znak globálneho cieľa osláv. Zem je veľká a umiestnená v strede priestoru (odkaz plagátu: Inese Zandere, vizuál plagátu: Reinis Petersons, 2018, Lotyšsko) alebo vychádza z knihy (odkaz plagátu: Pat Mora, vizuál plagátu: Ashley Bryan, 2013, USA). Na iných plagátoch je ilustrovaná iba časť planéty, zatiaľ čo deti a knihy lietajú okolo nej (odkaz plagátu: Katherine Paterson, vizuál plagátu: Keiko Narahashi, 1994, USA). Nepriamo je svet naznačený použitím kruhových schém, ako napríklad na plagáte z roku 1986, ktorý navrhol Dušan Kállay (odkaz plagátu: Rudo Moric, Československo), kde sedí dieťa medzi zvieratami a literárnymi postavami a pozoruje pravdepodobne slnko, pod mottom „Nech nikto neukradne slnko“, alebo aj neprítomnosťou Zeme, kde knihy alebo deti odlietajú z planéty a siahajú po hviezdach (odkaz plagátu: Ján Uličiansky, vizuál plagátu Peter Čisárik, 2006, Slovensko). Zobrazenie okrúhlych schém poskytuje pocit bezpečia, keďže „pri pohľade na okrúhle tvary a krivky sa cítime bezpečnejšie a konfrontovanejšie (...) Zakrivené tvary nás objímajú a chránia“ (Bang, 2016: 89).

„Všetci sme knihy!“ – príklad gréckych plagátov MDDK

Materiál MDDK putuje z národnej sekcie do medzinárodného prostredia, čo znamená výzvy spojené s tvorbou, prekladom a prispôbením návrhu iným jazykom a kultúram. Tento postup prekladu a vizuálnej adaptácie je obrovským projektom pre všetky krajiny aj tvorcov pôvodného materiálu. Kultúry majú podobnosti, no aj rozdiely, ktoré musia tvorcovia rešpektovať. Ako povedal Vagelis Iliopoulos, autor odkazu 2023:

„Rozdielne kultúry, viery a názory vyvolávajú obavy, ak niečo, čo je prijateľné pre jedného, nie je prijateľné pre druhého. Rozhodol som sa plávať v bezpečných vodách, čo od začiatku definovala samotná zakladateľka IBBY Jella Lepman: ‚Podporovať knihu, aby deti zajtraška mohli vytvoriť svet bezpečia a mieru pre všetkých.‘ Dával som si veľký pozor, aby som nepoužil niečo, čo by mohlo urážať či provokovať, alebo niečo, čo by mohlo byť dôvodom, že sa odkaz nedostane k všetkým príjemcom. Rešpekt je potrebný v každej kultúre. Koniec koncov je potrebné mierové spolužitie a vzájomný rešpekt.“ (Vagelis Iliopoulos, 2023)

IBBY Grécko pracuje na preklade odkazu s cenným príspevom Loty Petrovitsovej-Andrutsopulouovej, no aj na vizuálnej úprave materiálu v gréckom jazyku. Pri vizuálnej úprave materiálu ide predovšetkým o adaptovanie textových prvkov, ako sú názov, motto a odkaz, z pôvodného jazyka – alebo z angličtiny – do cieľovej gréčtiny. Táto úloha je zložitejšia a náročnejšia, keď plagáty obsahujú písmená a slová ako vizuálne prvky v ich kompozícii. Na plagáte z roku 2021 (USA) je motto „Hudba slov“, čo napísala Margarita Engle, vizuálne zobrazené ako napísané rukou ilustrátora Rogera Mela. Na adaptáciu vizuálov vytvoril pre grécku verziu Roger Melo pre IBBY Grécko špeciálne vizuály písané na gréckom písacom stroji.

BIB '23

„Hudba slov“, odkaz: Margarita Engle, vizuál plagátu: Roger Melo, 2021, USA – anglická a grécka verzia plagátu

Ostatné krajiny používajú anglický plagát ako základ svojej adaptácie a pridávajú k nemu akýsi rám, do ktorého umiestňujú všetky potrebné textové prvky vo svojom vlastnom jazyku. Otázka vizuálnej adaptácie plagátu je otázkou medzinárodnej spolupráce medzi IBBY, sponzorskou krajinou a národnými sekciami IBBY.

MDDK vyobrazenie gréckej kultúry, veľmi často spájanej s históriou a starovekom, ale poskytnúť globálnu perspektívu.

V roku 1991 napísala Rena Karthaiou odkaz „Lety ohnivej knihy tmou“ a plagát navrhla Vasso Psaraki.

„Ohnivě knihy v tme“, odkaz: Rena Karthaiou, vizuál plagátu: Vasso Psaraki, 1991, Grécko

Grécka a japonská verzia MDDK plagátu 2023

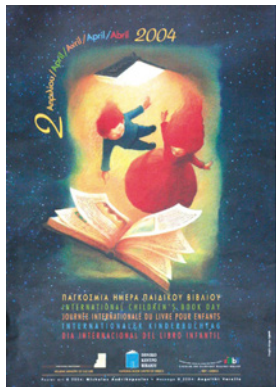
IBBY Grécko mala tú česť byť sponzorom materiálu MDDK trikrát v jeho histórii. Aké sú myšlienky tvorcov o ceste ich plagátov od národných k medzinárodným? Existujú prvky, verbálne alebo vizuálne, vystihujúce „gréckosť“, teda „kultúrne chápanie gréckej identity“ (Skarpelos, 2000)? Akým spôsobom ovplyvňuje ich inšpiráciu fakt, že materiál MDDK oslovuje mnoho rôznych kultúrnych prostredí? Podľa gréckych tvorcov nie je hlavným cieľom gréckych plagátov

Na plagáte je zobrazené dieťa s otvorenými rukami, ktoré sa snaží zachytiť let „ohnivej knihy“ okolo seba. Vasso Psaraki, ilustrátorka plagátu MDDK 1991, sa zameral na univerzálnosť materiálu:

„Vo svojej kompozícii som zobrazil dve veci, ktoré vystihujú univerzálny charakter slávnosti: dieťa a knižku. Nie sú to prvky ‚gréckosti‘. Tmavé prostredie plagátu je presvetlené knihou. Farby dieťaťa sa menia, zosladzujú, keď sa snaží knižku chytiť.“ (Vasso Psaraki, 2023)

Katerina Dermata/Vassiliki Nika

V roku 2004 napísala odkaz „Svetlo kníh“ Angeliki Varella a plagát navrhoval Nikolas Andrikopoulos.

„Svetlo kníh“, odkaz: Angeliki Varella, vizuál plagátu: Nikolas Andrikopoulos, 2004, Grécko

Na plagáte sú zobrazené dve deti letiace do svetla otvorenej knihy, zatiaľ čo nad ich hlavami je umiestnená ďalšia kniha ako lampa, ktorá ich čítanie osvetľuje. Odkaz takto odráža globálnu perspektívu čítania:

„So ‚svetlom‘ kníh sa ocitli pri Veľkom čínskom múre, počúvali pieseň oceánu spolu s Vikingmi, žili pri pyramídach v starovekom Egypte, spolu s Eskimákmi sa vozili na saniach po zamrznutých jazerách, zúčastnili sa hier v starovekej Olympii a boli korunovaní vetvičkou divokej olivy (...) Prostredníctvom ich stránok našli spôsob, ako sa stať navigátormi či objaviteľmi. Ich ‚svetlo‘ im pomohlo dobyť celú planétu, prežiť rôzne civilizácie a epochy a obdivovať ich veľkú rozmanitosť. Mohli skrátka zažiť život v tom veľkom svete, mimo ich malej izby. Mohli lietať všade, cestovať a snívať.“ (Angeliki Varella, 2004)

Ilustrátor Nikolas Andrikopoulos zdôraznil univerzálnu symboliku osláv Medzinárodného dňa detskej knihy a podelil sa o svoje myšlienky týkajúce sa tvorivého postupu:

„Prvky odkazu sú univerzálne, rovnako ako konkrétny deň: SVETOVÝ deň detskej knihy. Kniha a jej čítanie sa týkajú celého svetového spoločenstva. Kniha rozjasňuje myšlienky a duše všetkých jej používateľov, nech sú kdekoľvek na zemi. A keďže téma plagátu v texte, ktorý napísala Angeliki Varella v roku 2004, bola ‚Svetlo kníh‘, verím, že keď o ňom premýšľala a písala ho – mala na mysli práve deti celého sveta. Tie, ktoré majú prístup ku knihám, ako aj tie, ktoré knihy nemajú a pravdepodobne po nich túžia. Keď som tento plagát vytváral, myslel som na deti celého sveta a oslovoval som ich. Táto myšlienka bola pre mňa tvorivou motiváciou. V niektorých témach, ako napríklad v plagátoch pre MDDK, sa podľa môjho názoru lokality, regionalizmy a etnicita nehodia. Len univerzálne vnímanie. Kultúra je globálna. Štúdium len jednotlivých národných alebo etnických kultúrnych prvkov má právo odkazovať na ich lokálne charakteristiky. Ale aj tak interkultúrne poznávanie týchto rôznych, osobitostí, štýlov a zvláštností lokálnych kultúr robí predmet ‚kultúry‘ globálnym a univerzálnym.“ (Nikolas Andrikopoulos, 2023).

Materiál MDDK 2023 má skôr význam gréckej kultúry umiestnenej v univerzálnom kontexte. Koncepcia navrhnutá IBBY Grécko vychádzala z hodnôt klasickej éry, ktorá bola vždy útočiskom, keď sa ľudstvo rozhodlo „znovu pokrstiť“ a začať odznova. Návrh sa zameriaval na hodnoty ako porozumenie, solidarita a tolerancia prostredníctvom literatúry pre deti a mládež ako príležitosť upriamiť pozornosť ľudí na morálne IQ a hodnotu ľudskej existencie. Autor Vagelis Iliopoulos napísal odkaz „Som kniha, prečítaj ma!“ a výtvarníčka – ilustrátorka Photini Stephanidi navrhla plagát.

BIB '23

„Som kniha, prečítaj ma!“, odkaz: Vagelis Iliopoulos, vizuál plagátu: Photini Stephanidi, 2023, Grécko

Na plagáte je zobrazené dievča s vlasmi modrými ako obloha. V hlave má otvorenú knižku a z jej stránok je lietajúci kôň Pegas pripravený odletieť. Na plagáte je zobrazená ratolesť olivovníka – symbol súvisiaci so starovekými olympijskými hrami, ale v modernej dobe aj s mierom – a ďalšie poľné kvety. Ide o plagát, ktorý zahŕňa textové a vizuálne prvky gréckej kultúry, no veľmi nenápadným spôsobom.

Vagelis Iliopoulos sa pri písaní odkazu „Som kniha, (pre)čítaj ma“ 2023 inšpiroval gréckymi klasickými hodnotami demokracie, inklúzie a empatie:

„Mojou snahou bolo, aby bol národný prvok medzinárodný. Inými slovami, univerzálne hodnoty, ako je demokracia, ktorá sa zrodila v Grécku, by mali byť šírené prostredníctvom osláv Svetového dňa detskej knihy (ICBD). V dnešnej dobe, keď sa technológie zbožštili, je obrat ku klasickým štúdiám a hodnotám antického Grécka jediným celosvetovo šíreným riešením, ako nestratiť našu ľudskosť. Tým, že IBBY každý rok prideľuje odkaz a plagát inej národnej sekcii, usiluje sa o pluralizmus, o podporu rôznych kultúr, čo posilňujú ten istý cieľ, propagovanie a šírenie knihy medzi deťmi.“ (Vagelis Iliopoulos, 2023)

Photini Stephanidi, ilustrátorka plagátu 2023, bola inšpirovaná textom Vagelisa Iliopoulosa, ale aj gréckou prírodou a civilizáciou, ktoré sa v celej jej práci odrážajú:

„Na mnou navrhnutom plagáte sa grécke prvky objavili spontánne, pretože sa prelínajú celou tou mojou vizuálnou prácou vo všetkých obdobiach. Celý dizajn je grécky, od farby vlasov, poľných kvetov a olivovej ratolesti, koňa Pegasa, ilustrovanej knihy až po byzantsko-helénsky spôsob vykreslenia svetla a tieňa na tvári dievčaťa. Mojou snahou bolo, aby obraz hovoril svojím vlastným spôsobom po grécky a zároveň bol zrozumiteľný všade. Rozhodný, pokojný pohľad. Takmer archaický grécky úsmev. Dieťa, čo si pomyslelo: ‚Podarí sa mi to a mám vám toho veľa čo povedať, pretože som otvorená kniha.‘ Spolu s vyššie uvedeným bola hlavnou starosťou potreba komunikovať s ľuďmi na celom svete, vyletieť z našej malej krajiny a prijať túto snahu mladých i starších čitateľov len pre radosť z komunikácie a darovania.“ (Photini Stephanidi, 2023)

Záver

Oslavy MDDK vychádzajú z medzinárodného cieľa: inšpirovať deti k čítaniu, podporovať lásku k detským knihám na celom svete a presadzovať právo detí na prístup k dobrým a kvalitným knihám. Tvorba materiálu je projektom založeným na tom, že národná sekcia navrhne autora a ilustrátora, a po schválení zo strany IBBY sa tento návrh stane oslavou univerzálnou. Aj keď plagáty a posolstvá/odkazy 2. apríla môžu obsahovať kultúrne alebo tradičné charakteristiky, je to ilustrované skôr jemným a diskretným spôsobom, najmä ak sú posolstvá inšpirované národnou alebo kultúrnou miestnou tradíciou. Hlavným záujmom je dosiahnuť univerzálne vnímanie a osloviť publikum na celom svete. Tento postup vyvoláva národné a kultúrne výzvy nielen pre sponzorskú krajinu, ale aj pre národné sekcie, ktoré prekladajú a prispôbujú pôvodný materiál vo svojom rodnom jazyku. Oslavy MDDK, jedna z celosvetových aktivít IBBY, je jedinečným medzinárodným a medzikultúrnym projektom, ktorý spája čitateľov pod veľkou výzvou: pracovať na zbližovaní kníh a detí, ako je poslaním IBBY. Koniec koncov, ako zdôrazňuje odkaz 2023, „My všetci sme knihy!“

Katerina Dermata/Vassiliki Nika

PodĎakovanie

Autorky článku srdečne ďakujú ilustrátorovi
Nikolasovi Andrikopoulosovi, ilustrátorkám Vasso
Psarakiovej, Photini Stephanidiovej a autorovi
Vagelisovi Iliopoulosovi za ich cenné príspevok.

Literatúra

Bang, M. (2016). Picture This. How Pictures Work (Revised and Expanded 25th Anniversary Edition). San Francisco: Chronicle Books.

De Doncker, W. (2018). Foreward. In N. Daly & L. Limbrick (Eds.) Children's Literature in a Multiliterate World. London: UCL Institute of Education Press.

IBBY (2002). International Children's Book Day 1967–2002. Bazilej: IBBY.

Kress, G., & van Leeuwen, T. (1996). The grammar of visual design. London: Routledge.

Kress, G., Hodge, R. I. V., Hodge, R. (1988). Social Semiotics. UK: Wiley.

Kress, G. (2000). Design and transformation. In B. Cope & M. Kalantzis (Eds.), Multiliteracies: Literacy learning and the design of social futures (str. 149-157). Londýn: Routledge.

Skarpelos J. (2000). Historical Memory and Greekness in Comics. Athens: Kritiki (v gréčtine).

National Book Center of Greece (1999). ICBBD messages and posters on 2 April (1967–1999). Atény: EKEBI (v gréčtine).

Van Leeuwen, T. (2005). Introducing Social Semiotics. London & New York: Routledge.

Zdroje

www.ibby.org
www.greekibby.gr

BIB '23

Dermot Flynn
Írsko

Rozprávkové knihy
(národná identita ilustrácií
a jej komunikácia
v medzinárodnom kontexte)

Dermot Flynn

Dermot Flynn sa narodil na severnej strane Dublinu a je umelcom, ilustrátorom a dizajnérom animácií, pracujúcim medzi Írskom a Veľkou Britániou. Spolupracoval s mnohými významnými medzinárodnými klientmi, medzi ktorých patria Pentagram, Paramount, Apple, Disney, The New Yorker, The Guardian, Macmillan, Adidas, Vodafone, Vogue, HSBC,

Christie's, Harper's Bazaar, Winkreative, Canongate, Toyota Japan, Oxford University Press, UBS, The Irish Times, Studio AKA, Pernod Ricard a British Airways. Za svoju prácu získal množstvo ocenení vrátane ceny Macmillan za ilustráciu detskej knihy a Strieborného leva na festivale reklamných klipov v Cannes. Medzi najvýznamnejšie momenty jeho kariéry patria ilustrácie použité v správe Mary Portasovej o stave britskej high street, výstupy v televízii pri tvorbe portrétov celebrit z čokolády, na hriankach so sladovou nátierkou Marmite, vyhrážanie sa súdnym konaním za tvorbu portrétov celebrit v zubnej paste, produkčné návrhy pre film od štúdia Disney o škole pre víly kmotričky a ilustrovanie vianočnej básne pre laureátku ceny za poéziu Carol Ann Duffy.

Často označované ako „národ rozprávačov“ je Írsko jedinečné svojím rozsiahlym a takmer nevyčísľiteľným súborom mýtov, tradícií a folklóru, ktorý zostal do značnej miery nedotknutý a oddelený od tradície a rozprávania antického Grécka a Ríma. Geografická separácia tu znamenala, že Írsko sa do veľkej miery vyhlo invázii, a tak tento materiál zostal do veľkej miery nedotknutý až do dnešných čias a vyobrazuje pozostatky jedinečnej a individuálnej západoeurópskej civilizácie.

Gerard Murphy ju vo svojej knihe *Sága a mýtus v starovekom Írsku* (Saga and Myth in Ancient Ireland) opisuje nasledovne: „... milovník literatúry, ktorý vyčerpал možnosti zrelejších literatúr iných krajín, nájde v írskom rozprávaní čosi, čo ho poteší od mladosti, kým sa srdce naučilo skláňať pred hlavou alebo predstavivosť znepokojovať logikou a realitou.“

Írske mýty a legendy sú rozdelené do „cyklov“. *Mytologický cyklus* pozostáva z príbehov o Tuatha Dé Danann, božskej rase, ktorá bola jedným z prvých útočníkov na írskom ostrove. Medzi diela tohto cyklu patria *Leabhair Gabála Éireann* (Kniha o dobývaní Írska), *Cath Maighe Tuired* (Bitka pri Moytura) a *Deti Lir*.

Ulsterský cyklus je súborom legiend o Cuchulainovi a jeho súčasťou je aj epos *Táin Bó Cuailgne* (Dobytčí nájazd v Cooley), zatiaľ čo *Fiannov cyklus* sa zaoberá hrdinstvami Fionna MacCumhaila a jeho bojovej skupiny Na Fianna. Existuje aj *Kráľovský cyklus*, zbierka príbehov a rozprávání o historických a polohistorických vládcov Írska a o vzniku dynastií a klanov. Mnohé z príbehov, ktoré sa pôvodne odovzdávali ústne, boli v ranom stredoveku zapísané kresťanskými pisármi, ktorí ich do istej miery upravili a pokresťančili.

Írsky folklór pokračoval popri tejto písomnej tradícii; je to bohatá zbierka tradičných príbehov, legiend, viery, zvykov a obyčajov, ktoré sa v Írsku ústne odovzdávali z generácie na generáciu. Zahŕňa širokú tematickú škálu vrátane mytológie, ľudových príbehov, povier a ľudových zvykov a spája rôzne praktiky, povery a zvyky s priťahovaním šťastia, odháňaním zlých duchov a vyhýbaním sa nešťastiu. Folklór sa používal (a v niektorých prípadoch stále používa) na vysvetlenie všetkého, čo v každodennom živote nie je bezprostredne zrejmé či pochopiteľné logikou alebo ľudským pohľadom, alebo čo nie je merateľné či overiteľné.

Folklór je v kultúrnom a historickom dedičstve Írska hlboko zakorenený a zohral významnú úlohu pri formovaní identity tejto krajiny. Ústredným prvkom írského folklóru je viera v iný svet a jeho obyvateľov a víly, často nazývaných dobrí ľudia, „žiariaci“ alebo v gaelčine „Sídhe“, ktorí existujú neviditeľne popri našom modernom živote. Vzájomný vzťah medzi týmto svetom a svetom ľudí a prírody je opakujúcou sa témou; mnohé príbehy sa sústreďujú okolo prírodných pamiatok ako kopce, jazerá a starobylé miesta, o ktorých sa často verí, že ich obývajú mýtické neviditeľné bytosti, ako sú víly, tzv. banshee („vílovité“ ženské posolkyne smrti) a škriatkovia. Všeobecne vládne názor/viera, že sú to potomkovia pôvodných Tuatha Dé Danann, ktorí sa museli po napadnutí írskymi kmeňmi

BIB '23

ukryť do podzemia, kde v podobe víl obývali (a stále obývajú?) skryté časopriestorové kontinuum (súčno). Tento jav mohol byť podkladom pre írského spisovateľa C. S. Lewisa pri tvorbe Narnie pre jeho populárnu sériu detských kníh, do ktorej patrí aj *Lev, šatník a čarodejnica* (*The Lion, the Witch, and the Wardrobe*, 1950). Dodnes sa drží presvedčenie, že víly sa pohybujú medzi tou svojou a našou ríšou prostredníctvom spomínaných krajinných portálov, ako sú posvätné skaly a háje.

Angela Bourke vo svojej nádhernej a pútavej knihe *The Burning of Bridget Cleary* (Spálenie Bridget Cleary) podáva nádherný a rozsiahly opis a definíciu fejtónov, z ktorej sú prevzaté nasledujúce úryvky:

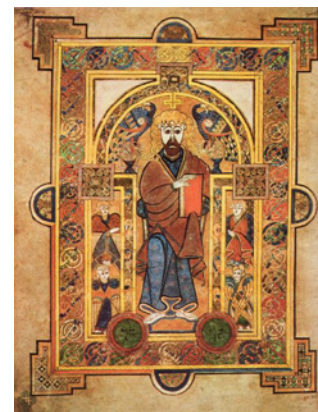
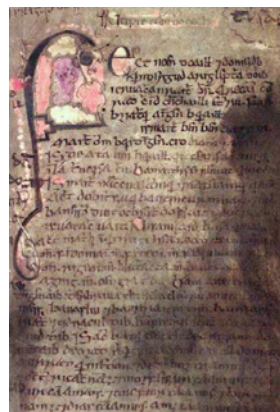
„Vily nie sú ľudia, no ľuďom sa podobajú a žijú paralelným životom s niektorými významnými rozdielmi; chovajú kravy a predávajú ich na jarmokoch, majú rady whisky a hudbu; majú rady zlato, mlieko a tabak, no nenávidia soľ a kresťanské náboženstvo; a akákoľvek kombinácia týchto hlavných pilierov írskej vidieckej kultúry slúži na ochranu pred nimi. Niekedy sa hovorí, že medzi vílami nie sú žiadne ženy, v každom prípade kradnú deti a mladé ženy a občas aj mladých mužov a na ich mieste zanechávajú akýchsi vyschnutých, mrzutých ‚meňavcov‘ (metamorfov)! Môžu priniesť choroby a úrodu, zvieratá a ľudí, ale vo všeobecnosti, ak sa s nimi zaobchádza so susedskou ohľaduplnosťou, starajú sa o svoje veci a dokonca sa odmeňujú láskavosťou.“

„Vily sú marginálne bytosti, a preto môžu slúžiť ako referenčné body a metafory pre všetko, čo je v ľudskom živote okrajové. Ich podzemná existencia im umožňuje zastupovať nevedomie, tajomstvo, ‚nevysloviteľné‘ a ich neustále odpočúvanie vysvetľuje potrebu hovoriť niekedy v inotajoch/hádankách alebo sa vyhýbať diskusii na určité témy. Víly v írskych legendách nie sú obmedzované prácou a chudobou ani požiadavkami majiteľov pozemkov, polície či duchovenstva – obývajú svet, ktorý je zmyselne pestrý, hudobný a bezstarostný, a ako si všimli spisovatelia od Yeatsa až po írsku jazykovú básničku Nuala Ní Dhomhnaill a legendy o nich bohato odrážajú obrazotvorný, emocionálny a erotický rozmer ľudského života.“

Rozprávky a folklór teda vlastne predstavovali a vysvetľovali všetko, čo je v írskom živote skryté, nedefinovateľné či nepoznatelné a čo nemožno bezprostredne poznať, obsiahnuť/ uchopiť či definovať. Po založení Írskej folklórnej komisie v roku 1935 a následnom umiestnení jej archívov a výskumu na University College Dublin je írsky folklór oslavovaný a oceňovaný v Írsku aj vo svete. Poskytuje možnosť nahliadnuť do kultúrnych, sociálnych a duchovných predstáv írského ľudu, podporuje pocit identity, hrdosti a spojenia s minulosťou.

Vzhľadom na skrytú hmlistú povahu pôvodu írskych rozprávok a folklóru, ako aj ich predmetu sa zdá byť len prirodzené, že keď sa tieto príbehy a viery začali zaznamenávať, začali sa objavovať aj vizuálne zobrazenia a reprezentatívne imaginatívne obraznosti; počnúc stredovekými iluminovanými rukopismi a pokračujúc rôznymi historickými epizódami a umeleckými hnutiami v priebehu storočí až po súčasnosť. Samotné pojmy „iluminovať“ a „ilustrovať“ znamenajú vlastne „osvetľovať“.

V ranom stredoveku (teda v 5. – 6. storočí) sa írske mýty a legendy šírili v prvom rade ústnym podaním. S príchodom kresťanstva do Írska a zakladaním kláštorov sa však tieto príbehy a povesti začali zapisovať v iluminovaných rukopisoch, na ktorých je jasne vidieť vplyv ich keltského pôvodu – estetiky aj prostredia.

Folio 53, the Book of Leinster (Kniha z Leinsteru)
Kristus na tróne, the Book of Kells (Kniha z Kellsu)

Dermot Flynn

Jedným z najvýznamnejších príkladov je *Book of Kells* (Kniha z Kellsu), bohato zdobený rukopis obsahujúci zložité ilustrácie biblických výjavov spolu s vyobrazeniami pohanských a keltských motívov. Rukopis obsahuje zložité prepletené vzory a štylizované zvieracie formy, ktoré odrážajú jedinečné spojenie kresťanských a pohanských keltských umeleckých tradícií.

Po dobytí Írska Angličanmi boli takmer všetky aspekty pôvodnej gaelskej kultúry potlačené a írske mytologické ilustrácie stratili na význame. Napriek tomu existoval určitý záujem o írske tradície a folklór; jedným z takýchto príkladov bol Thomas Crofton Croker, írsky starožitník a vydavateľ knihy *Fairy Legends and Traditions of the South of Ireland* (Rozprávkové legendy a tradície južného Írska), zozbieranej za niekoľko rokov počas série exkurzií do južného Írska. Croker je často vnímaný ako človek s povýšeneckým a poučovateľským prístupom k írskemu folklóru a kultúre, dokonca ho kritizoval aj W. B. Yeats za jeho komické prekrúcanie írskej tradície. Nižšie vidno rytinu od Daniela Maclisa z jeho spisov: *Dullahan* – „Bezhlavý jazdec“ z írskej rozprávky, kde onen keltský pôvod a vplyv viditeľne chýbajú (Maclise sa narodil v grófstve Cork a väčšinu svojho života prežil a pracoval v Londýne).

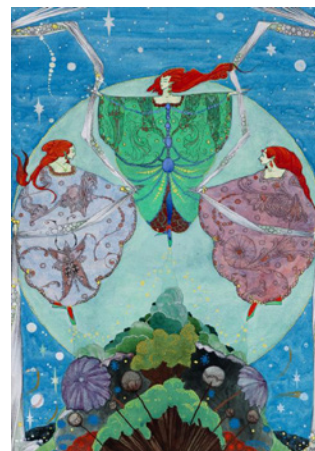

Dullahan, Daniel Maclise, z Crokerovej knihy Rozprávkové legendy a tradície južného Írska

Koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia došlo k výraznému oživeniu záujmu o írsku mytológiu a ku kultúrnej renesancii známej ako keltské obrodenie, ktoré sa prejavilo v rôznych hnutiach a prúdoch v umení, ako aj literatúre. Umelci a spisovatelia čerpali z tradícií gaelskej literatúry, folklóru a mytológie a keltského umenia a výtvarných motívov. Toto hnutie bolo komplexné a mnohostranné a jeho najvýznamnejšou inkarnáciou bolo írske literárne obrodenie. Literárne oživenie, na čele ktorého stáli také osobnosti ako W. B. Yeats, lady Gregoryová a AE Russell, podnietilo nový záujem, uznanie a aj dopyt po vydávaní tradičnej írskej literatúry a poézie.

Malá morská víla, Harry Clarke, Rozprávky Hansa Christiana Andersena
Elfský kopec, Harry Clarke, Rozprávky Hansa Christiana Andersena

Spolu s tým sa objavilo množstvo príležitostí pre ilustrátorov spolupracovať s írskymi autormi a vydavateľstvami na reinterpretácii a pretváraní írskych mýtov a legiend. Vyvrcholilo to rozkvetom írskej vizuálnej a ilustračnej kultúry, ktorej vplyv bolo vidno nielen v Írsku či Británii, ale aj v kontinentálnej Európe.

Jedným z takýchto írskych umelcov bol Harry Clarke. Narodil sa v rodine remeselníka vyrábajúceho vitráže, vďaka ktorým je najznámejší, no značný ohlas získal aj za svoje knižné ilustrácie. Clarke je často označovaný za írskeho Beardsleyho a jeho diela pokrývajú rozsah od jemne krásnych až po desivo groteskné.

BIB '23

Tu sú dva príklady jeho knižných ilustrácií vytvorených pre zväzok rozprávok Hansa Christiana Andersena. Na oboch vidieť vplyv a začlenenie keltských motívov a obrazov. V *Malej morskej víle* ostrý sklon morskej víly vpredu vytvára dynamickú protiváhu symetrickej morskej čarodejnici v pozadí inšpirovanej keltskými uzlami, čo je priamy odkaz na plasticitu keltských iluminovaných rukopisov. Keltský vplyv možno vidieť aj v jemnom vzorovaní na elegantných kaftanoch, ktoré nosia elfky na ilustrácii k filmu *The Elf Hill* (Elfský kopec).

Chi-Rho, Book of Kells (Kniha z Kellsu)

Divoké a plaché a obludné bytosti..., Arthur Rackham;
Írske rozprávky Jamesa Stephensa

Ďalekosiahly vplyv keltského obrodenia sa v žiadnom prípade neobmedzoval len na Írsko. Slávny britský ilustrátor Arthur Rackham vytvoril sériu obrazov pre knihu Jamesa Stephensa *Írske rozprávky*. Tento príklad – *Divoké a plaché a obludné bytosti* – jasne ukazuje, ako dôkladne robil svoj výskum a ako citlivo sa vracal k symbolike a vzorom podrobne opísaným v starých írskych rukopisoch. Na prvý pohľad je stránka s vinúcimi sa zvieratami, stromami a vetvami a keltskými špirálami rozhodne podobná stránke Chi-Rho v *Book of Kells*.

Ďalším umelcom, ktorý sa venoval írskej mytológii ako téme a zdroju tvorivej inšpirácie, bol John Duncan (1866 – 1945), ktorý vytvoril množstvo veľkorozmerných obrazov na motívy starých írskych legiend.

Tu sú dve jeho zobrazenia Sidhe – svetlé víly – *Fairy Host* a temné víly – *Fomor*. Ide o bohato prepracované diela vytvorené náročným a prácnym médiom vaječnej tempery, ktoré schválne napodobňujú štýly a techniky tvorcov írskych iluminovaných rukopisov. *The Fairy Host* je veľmi konvenčný portrét „nadprirodzenej šľachty“, ktorý sa skláňa k dielu Paola Uccella s určitými ozvenami tapisérie s jednorožcom, ale práve pri „Fomoroch“ sa skutočne vyznamenal. Duncan stvárňuje nesúrodú skupinu nešťastníkov a grotesiek, ktorá pripomína nezamestnaných obyvateľov karnevalových „freakshow“ (výstavy ľudských telesných bizarností) starého typu.

Súčasná éra (20. storočie až po súčasnosť):

Na začiatku 20. storočia zohrali významné osobnosti ako W. B. Yeats, lady Augusta Gregoryová a Douglas Hyde kľúčovú úlohu pri zhromažďovaní, prekladaní a popularizácii írskych mýtov

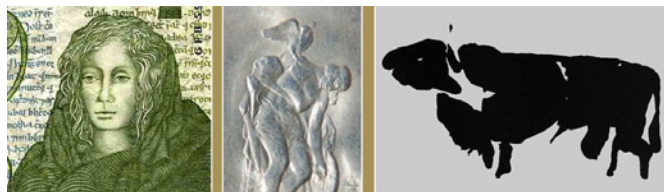
Dermot Flynn

a legend a pokračovali v ich popularizácii. Sám W. B. Yeats vytvoril rozsiahlu zbierku írskych ľudových príbehov a povestí, ktorá sa dodnes vydáva a ktorú ilustrovali významní aj neznámi írski grafici a ilustrátori; vrátane jeho uznávaného brata maliara Jacka B. Yeatsa, ktorý témy írskej mytológie spracoval vo svojej vlastnej tvorbe. Jedno z takýchto diel, *Preteky v Hy-Brasile*, ukazuje každodennú športovú scénu v Hy-Brasile, na bájných Ostrovoch blahoslavených, známych aj ako Tir na nÓg.

Preteky v Hy-Brasile, Jack B. Yeats

Írske mýty a legendy predstavujú osobitnú súčasť írskej psychiky a sú v popredí írskej kultúry. Pri tvorbe diel založených na írskych mýtoch a rozprávkach došlo k mnohým spoluprácam s vydavateľstvami a umelcami a okrem verejných umeleckých objednávok sa diela objavili aj na iniciatíve a platformách, ktoré sú centrálnym prvkom chodu a identity štátu.

Postavy z Táin Bó Cúailnge naďalej rezonujú v írskej kultúre • Vľavo: Obrázok Medb, kráľovnej Connachtu (západná provincia Írska), na jednolibrovej bankovke – írsky ekvivalent dolára – ktorý sa vydával medzi rokmi 1976 a 1993. • V strede: inšpirované sochou, vyobrazenie zomierajúceho Cúa Chulainna na špeciálnej edícii desaťšilingovej mince vydané v roku 1966 na počesť 50. výročia írskeho Veľkonočného povstania. Na remene Cúa Chulainna je Morrigan, alebo boh vojny v podobe vrany. • Vpravo: Obrázok s názvom Býk Quailgne, vytvorený írskym ilustrátorom Louisom Le Brocquym pre knihu *The Táin* od Thomasa Kinsellu, preklad Táin Bó Cúailnge z roku 1969. V epose sa Cú Chulainn stane hlavným obrancom Ulsteru (severná provincia Írska), keď Medb a jej spojenecká armáda zorganizuje inváziu, ktorá sa usiluje získať presláveného plemenného býka, ktorý žije na kopcovitom polostrove Cooley.

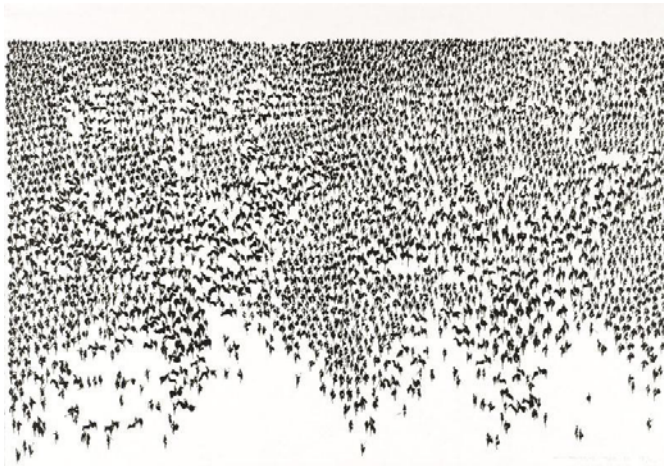
Táin predstavuje veľký írsky mytologický epos, podobný gréckej *Iliade* či fínskej *Kalevale*. Na vrchu je portrét Maeve, kráľovnej Connachtu, čo sa objavil na írskej jednolibrovej bankovke; vedľa neho je návrh na desaťlibrovú mincu s vyobrazením Chulainnovej smrti – reliéfna verzia sochy z hlavnej sály GPO na O'Connell Street.

Táin: Morrigan, 1969, Louis Le Brocquy

BIB '23

V roku 1967 vydavateľstvo Dolmen Press poverilo írskoho ilustrátora a výtvarníka Louisa le Brocquyho vytvorením súboru ilustrácií k prerozprávaniu veľkého írskoho eposu *Táin Bó Cúailgne* básnikom Thomasom Kinsellom. Vydanie ságy v Dolmene malo podľa Kinsellových slov priniesť prvú „živú verziu príbehu“, verziu vernú jeho priamej a brutálnej gaelskej postave. V priebehu šiestich mesiacov Le Brocquy urobil sériu asi niekoľkých stoviek kaligrafických malieb štetcom, z ktorých si ponechal 133. Podľa umelcových vlastných slov: „Každý obrazový sprievod k príbehu, ktorý vďačí za svoju existenciu pamäti a záujmu ľudí trvajúcemu približne dvanásť storočí, by mal byť slušne povedané čo najosobnejší. Ilustrácie raných keltských rukopisov nevyjadrujú osobnosť, ale temperament...

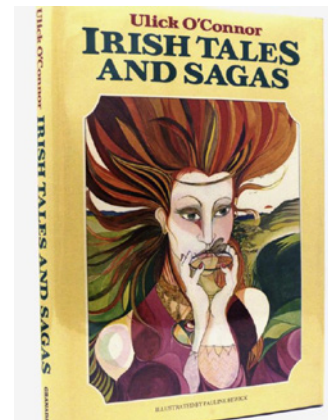

Táin: Zoskupenie armády, 1969, Louis Le Brocquy

... Ak tieto obrázky – tieto značky v tlačiarenskej černi – tvoria nadstavbu k Táin Thomasa Kinsellu – tak sú skromné. Svoju substanciu získavajú tak, ako sú tieň vrhané textom.“

Ďalšou takouto spoluprácou boli *Írske príbehy a ságy* spisovateľa, historika a kritika Ulicka O'Connora, ktoré ilustrovala kerryská výtvarníčka Pauline Bewick. Bewickovej diela sú okamžite rozpoznateľné pre ich plynulú, lyrickú kresbu, zmyselnosť a oslavu ženských tvarov, ako aj pre

ich láskyplné detailné zobrazenie flóry, fauny a nádhernej krajiny v okolí jej domova v južnom Kerry. Tu sú dva príklady; zrodenie Cuchulaina – „írskoho Achilla“, kde vidíme jeho matku Dechtire, ako prehltá boha Lugha v podobe muchy, ktorá pristála v jej pohári s vínom; a tiež prvé predstavenie Cuchulaina ako najväčšieho írskoho bojovníka, akého kedy poznali. Svieži a mladistvý prístup Pauline Bewick dokonale ladí s eleganciou a srdečnosťou O'Connorovho písania – obaja boli dramatickým odklonom od dovtedy používaného jazyka a ikonografie a zobrazovali novú keltskú estetiku.

Írske príbehy a ságy – Dechtire, Cuchulainova matka, Pauline Bewick

Írske príbehy a ságy – Cuchulain, kráľ bojovník, Pauline Bewick

Dermot Flynn

Krása a lyrizmus írskej krajiny sú tiež centrálnym prvkom tohto hrejivého zmyselného zobrazenia írskej legendy a mytológie.

Obrázky boli natoľko úspešné, že si našli cestu do ďalších vizuálnych aplikácií, ako je táto séria telefónnych kariet pre Telecom Éireann.

Telefónne karty Telecom Éireann; Pauline Bewick (ilustrácie z írskych príbehov a ság Ulicka O'Connora)

Jim Fitzpatrick je dublinský umelec. Vytvoril obaly albumov pre umelcov, ako sú Thin Lizzy a Sinéad O'Connor, a je známy predovšetkým svojimi detailne prepracovanými dielami na motívy írskych legiend, v prvom rade scénami z írskeho mytologického cyklu, ako je bitka pri Moytura, a sériou keltských bohýň. Jeho diela sa predávali ako séria foliantov a vydal dve veľké ilustrované knihy: *Knihu dobývania* a *Striebornú ruku*. V roku 1986 vyšiel retrospektívny zväzok jeho diela ako *Erinsaga*, podrobne opisujúcim jeho vývoj a napredovanie ako umelca, ako aj jeho pracovný postup a inšpiráciu. Odvolával sa na tvorbu Harryho Clarka a českého grafika Alfonsa Muchu (ďalší umelec ovplyvnený keltským obrozením). Fitzpatrick je známy aj ikonickým obrazom Che Guevaru, ktorý namaľoval, keď sa 1960 s Guevarom stretol v Kilkee, zatiaľ čo Guevara navštívil Írsko, aby vypátral svoje írske dedičstvo.

Fitzpatrickova práca má omnoho komiksovejšiu sci-fi estetiku, ktorá pripomína reklamné práce z 80. rokov, s tvrdými hranami, výraznými hrubými líniami a airbrushom („fixírkou“, striekacím perom); v ostatných rokoch sa ale jeho práca stala jemnejšou a akosi „maliarskejšou“. Nižšie je jeho ilustrácia na obálke knihy *Strieborná ruka*, zobrazujúca víťazstvo kráľa Nuada nad Fomorami na bojisku Moytura a ukazuje jeho neuveriteľne detailný grafický prístup.

Fitzpatrick nepoužíva žiadne digitálne techniky, radšej pracuje na umeleckej doske perom a tušom a potom nanáša transparentné vrstvy akvarelu a gvašu, aby dodal svetlé miesta a jas. Vzhľadom na neľútostnú povahu tejto techniky je jeho presnosť a detailnosť celkom mimoriadna. Jeho tvorba sa menila a vyvíjala a podobne ako u Bewickovej sa v nej začala objavovať írska príroda: krajina, flóra a fauna.

Ilustrácia z obálky knihy *Strieborná ruka*, Jim Fitzpatrick

Fitzpatrick spolupracoval aj s Michaelom Scottom na obálke jeho románovej adaptácie a prerozprávania románu *Deti Lir*. Scott je veľmi úspešný a plodný autor a scenárista, ktorý je známy aj svojou sériou *Irish Folk and Fairytales* (Írske ľudové rozprávkové príbehy a rozprávky); tromi zväzkami starých írskych legiend a povestí, ktoré prerozprával vzrušujúcim a filmovým spôsobom.

BIB '23

Obálka knihy *Deti Lir*, Michael Scott; Jim Fitzpatrick, 1980

Fitzpatrickova obálka knihy *Deti Lir* zobrazuje moment, keď sú nešťastné deti žiarlivou macochou premenené na labute; môžete vidieť jemnejší maliarsky štýl na rozdiel od štýlu *Striebornej ruky* a tiež niektoré zaujímavé prvky zo Scottovho textu; Lir je pán mora; ak sa pozriete pozorne, uvidíte, že deti majú zelenkastú pokožku a vlasy a pavučinové ruky.

Mimo Írska vydali ilustrátori Alan Lee a Brian Froud v 70. rokoch 20. storočia ilustrovanú encyklopédiu *Faeries* (Vily), ktorá predstavuje ľudové bytosti a legendy Britských ostrovov. Lee aj Froud sa stali lukratívnymi a významnými ilustrátormi a koncepčnými návrhármi pre film; Froud spolupracoval s bábkohercom Jimom Hensonom na filmoch ako *Temný kryštál* a *Labyrint* a Lee na sérii *Pán prsteňov*. Kniha *Faeries* zaznamenala obrovský úspech; predstavila ilustrácie vo formáte skicára s ručne písaným textom a poznámkami.

Púca z *Faeries* od Alana Leeho a Briana Frouda

Each Uisce (Vodný kôň) z *Faeries* od Alana Leeho a Briana Frouda

Oscar Wilde: Príbehy pre deti od P. J. Lyncha (zľava do prava), obálky kníh *Pozoruhodná raketa* a *Šťastný princ*

Dermot Flynn

Deti Lir a Balor Zlého oka z knihy *Mená na harfe* od P. J. Lyncha

V ostatných rokoch sa obnovil záujem o írsku mytológiu a folklór a ilustrátori pokračujú v oživovaní týchto príbehov prostredníctvom digitálnych médií, komiksov, grafických románov, detských kníh a animovaných filmov. Výsledkom spojenia tradičných a moderných techník je živé a rozvíjajúce sa vizuálne stvárnenie írskych mýtov, legiend a folklóru, ktoré tieto príbehy udržiava živé a prístupné divákovi na celom svete.

Írsky folklór a mýty majú v sebe svetlo aj temnotu; vo všeobecnosti sú prijímané a oslavované, a to aj pomerne mladým publikom. P. J. Lynch je známy na celom svete svojimi krásnymi a zručne predvedenými ilustráciami, ktoré zahrnuli niekoľko zväzkov rozprávok; predovšetkým *Mená na harfe*, zbierku starých írskych legiend a ilustrovanú rozprávkovú zbierku Oscara Wilda; ktoré sú úplne jedinečné svojou krásou a lyrizmom písania, ako aj ich úplnou absenciou šťastných koncov; jeho príbehy pre deti sú spravidla smutné a kruté.

Dôraz je tu stále kladený na tradičné formy umenia, ako je napríklad socha Púca, ktorú vytvoril umelec Aidan Harte. Púca alebo Púka je zlomyselný írsky škriatok, ktorý môže mať rôzne podoby, ako napríklad orla, hojdačieho poníka, býka, kozy či koňa. Hartova socha bola pôvodne zamýšľaná ako verejné umelecké dielo pre mesto Ennistymon v grófstve Clare, no viacerí členovia mestskej rady, medzi nimi aj farár, ju odmietli, pretože je „príliš zlovestná“. Socha bola nakoniec znovu umiestnená v Centre Michaela Cusacka v Burrene. Je zaujímavé vidieť aj v dnešnej dobe napätie medzi írskou katolíckou a tradičnou ľudovou vierou!

Púca – odlievaná bronzová socha a jej autor Aidan Harte

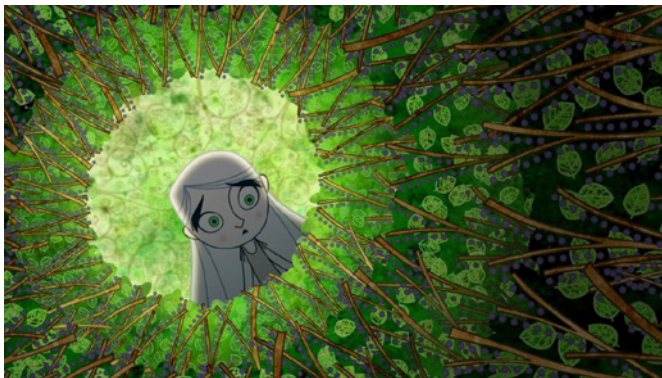
Kánon írskeho folklóru a mýtov bol prispôsobený aj mladším čitateľom. Jednou z prvých bola ilustrátorka Niamh Sharkey, ktorá sa preslávila koncom 90. rokov 20. storočia niekoľkými zbierkami írskych legiend, ktoré sama prepísala a ilustrovala: *Irish Legends for the Very Young* (Írske legendy pre tých najmenších) a *Tales from Old Ireland* (Príbehy zo starého Írska), na ktorých spolupracovala so spisovateľom Malachym Doylom. Čiernobiele ilustrácie majú drsný, bláznivý štýl, ktorý predstavuje fantastický odklon a spracovanie týchto starých írskych príbehov. Niamh Sharkey je tiež pozoruhodná svojou spolupracou s írskym animátorským štúdiom Brown Bag Films; na programoch ako *Hugglewugs*, *Henry Hugglemonster* a *Eureka!*

BIB '23

Írske legendy pre tých najmenších, obálka a vnútorné ilustrácie: Niamh Sharkey

Írsky animačný priemysel je stále na vzostupe, a to z rôznych dôvodov, v prvom rade vďaka kombinácii dynamického a vzrušujúceho rozprávania príbehov a presadzovaniu umeleckého a kreatívneho prístupu k vizuálnemu a produkčnému dizajnu. Ďalšie štúdio, Cartoon Saloon so sídlom v Kilkenny – získava na význame; päťkrát bolo nominované na Oscara a získalo Zlaté glóbusy, BAFTA a Emmy. Ich práca je pozoruhodná tým, že oslavuje konvenčnú dvojrozmernú animáciu a tradičné techniky kreslenia a maľovania, pričom ich kombinuje s tými najmodernejšími technológiami. Sú umelecky mimoriadne plodní a vytvorili rozsiahle dielo zahŕňajúce filmy a animované seriály; tri z ich projektov, ktoré poukazujú na hlboký vplyv írskeho folklóru a mýtov, ako aj na jedinečnú podstatu a silu írskej ilustrácie, sú *The Secret of Kells* (Brendan a tajomstvo Kellsu, 2009), *The Song of the Sea* (Pieseň mora, 2014) a *Wolfwalkers* (Vlkochodci, 2020).

Záber z filmu Brendan a tajomstvo Kellsu (2009)

Záber z filmu Pieseň mora (2014)

Filmové plagáty od Cartoon Saloon: Brendan a tajomstvo Kellsu, Pieseň mora a Vlkochodci

Filmom *Brendan a tajomstvo Kellsu* sa kruh uzatvára; dej filmu sa sústreďuje na vytvorenie *Knihy z Kellsu*, „knihy, ktorá mení tmu na svetlo“. Množstvo času sa venovalo budovaniu sveta a vzhľadu prostredia a pozadia, do ktorého sa čo najprirodzenejšie a najorganicknejšie zakomponovali keltské špirály a motívy *Knihy z Kellsu*. Keltské motívy boli začlenené aj do produkčného dizajnu filmov *Pieseň mora* a *Vlkochodci*, a to ako dekoratívny prvok v pozadí a prostredí, ako aj ako dekoratívny prvok dodávajúci zmysel a význam filmovému príbehu.

Dermot Flynn

Záujem o mýtickú minulosť Írska stále rastie, akademický výskum napreduje, cestovný ruch sa sústreďuje na starobylé miesta a organizujú sa kultúrne festivaly na oslavu írskeho folklóru. Záujem o írske rozprávania príbehov je rovnako veľký ako kedykoľvek predtým, v prvom rade medzi írskymi vystaňovalcami; folklór a starodávne príbehy sa oslavujú a oceňujú v Írsku aj vo svete. Poskytujú možnosť nahliadnuť do kultúrnych, spoločenských a duchovných predstáv írskeho ľudu a podporujú pocit identity, hrdosti a spojenia s minulosťou. Vyvíja sa úsilie o zachovanie a propagovanie príbehov, čím sa zabezpečuje, aby budúce generácie mohli ich bohaté dedičstvo oceniť.

Írski umelci a ilustrátori pokračujú v oživovaní týchto príbehov prostredníctvom digitálnych médií, komiksov, grafických románov, detských kníh a animovaných filmov; spojenie tradičných a moderných techník viedlo k živému a rozvíjajúcemu sa vizuálnemu zobrazeniu írskych mýtov, legend a folklóru, čím bolo dosiahnuté to, že tieto príbehy zostanú stále živé a prístupné divákovi po celom svete.

BIB '23

Renáta Fučíková
Česká republika

Tradícia rozprávky
v českej ilustrácii

Renáta Fučíková

Renáta Fučíková
vyštudovala Vysokú školu
umeleckopriemyselnú v Prahe,
ateliér Ilustrácie a užitkovej grafiky.
Vedie ateliér Didaktickej ilustrácie
na Fakulte designu a umenia
Ladislava Sutnara v Plzni. Za svoju
dlhoročnú ilustrátorskú prácu
získala množstvo ocenení - Grand
Prix International Biennale of
illustration Zagreb 2018, cena
White Raven Munich, je 3-násobná

držiteľka literárnej ceny Magnesia litera a 12-násobná
držiteľka ceny Zlatá stuha. Je členkou IBBY a umeleckou
riaditeľkou medzinárodného sympózia Jiřího Trnku.

Ilustrované súbory rozprávok sú tradičným pokladom českých
domácich knižných zbierok. Väčšina českých čitateľov má
vo svojej knižnici najmenej jeden taký klasický skvost.
V českom knižnom prostredí bol zlatým rozprávkovým
obdobím prelom devätnásteho a dvadsiateho storočia,
v ktorom sa síce ešte akcentoval národný aspekt,
ale česká literatúra i výtvarné umenie v tom čase už
reagovali na aktuálne európske umelecké prúdy.
Asi najslávnejším ilustrátorom tej doby bol autodidakt
Artuš Scheiner, ktorého ilustrácie odprevadili
slávnu zbierku českých národných rozprávok, ktoré
v polovici 19. storočia spísala Božena Němcová.
Scheinerov výtvarný prejav nevykazuje mnoho prvkov
českého ľudového umenia, skôr sa v ňom prejavujú dobové
trendy art-nouveau, slohu, ktorému v Česku hovoríme secesia.
Malí aj veľkí čitatelia Scheinerovej ilustrácie milovali a doteraz
milujú. Sú plné atmosféry, farieb a podrobností. Výpravné
výjavy v tom čase nahrádzali dnešné filmy a videohry.
Deti nimi museli byť dočista uchvátené a pohltené.

Z medzivojnových rozprávkových publikácií by som
spomenula inú klasickú zbierku z pera Karla Jaromíra
Erbeny. Ilustroval ju symbolista a mystik Ján Konůpek.
V jeho diele ešte rezonuje dekadencia prelomu storočia.
Jeho poňatie rozprávkového sveta je menej dekoratívne
a na detského príjemcu mohlo pôsobiť až desivo.

Rozprávky sa pre čitateľov stávajú akýmsi útočiskom.
Šťastné konce a klasické zápletky tradičných
rozprávok bývajú útechou ľuďom, ktorých týra strach
či poníženie. Ďalším vrcholom českej rozprávkovej
ilustrácie bola teda doba hitlerovskej okupácie a tiež
začiatok tuhej stalinskej komunistickej diktatúry.
Vtedy sa zrodili knihy, ktoré sa dočkali mnohých vydání
a dodnes je možné ich nájsť vo väčšine domácich
knižníc. Ilustrátorom súboru orientálnych rozprávok
„Karavana“ od Wilhelma Hauffa bol Jiří Trnka. V rovnakej
dobe vytvoril ikonické ilustrácie k rozprávkovému
rozprávaniu „Broučci“ od Jána Karafiáta.
Trnka vybavil rozprávky nežnou atmosférou, prítmím
hlbokého lesa, tajomným leskom hviezd a hemžením
postáv. Jeho postavy majú typické ľudové odevy, jeho
dediny pôsobi núdzne, ale napriek tomu milo.

V čase vrcholiacej komunistickej diktatúry vyšiel ďalší
útešný rozprávkový súbor – príbehy Hansa Christiana
Andersena. Ilustrátor Cyril Bouda v ňom podrobne zobrazil
dánske reálie aj štýl odevov a obydlija Andersenovej
Európy. Boudove postavy sú v pohybe, s vlajúcimi vlasmi,
stuhami i plášťami. Obzory sú ďaleké a more je divoké.
Cyril Bouda tvoril v súlade s požiadavkami slohu zvaného
socialistický realizmus. Diktatúra nútila ilustrátorov, aby
čitateľov prostého robotníckeho pôvodu ničím nezaskočili.
Všetko malo byť zrozumiteľné a jasne čitateľné.
Bouda diktátu vyhovel, a napriek tomu dokázal do ilustrácií
vpustiť mysterióznu svetelnú atmosféru. A práve tá je prvkom,
pro ktorý čitateľ knihy s jeho ilustráciami nikdy nezabudne.

Nálada v českej spoločnosti sa na konci päťdesiatych
rokov premenila, pretože skončil tvrdý politický diktát.
Umelci – a s nimi aj ilustrátori – začali experimentovať.
Jedným z prvých pokusov ilustrovať príbehy inak,
bola kniha „Strom rozprávok“, ktorú vytvoril Stanislav
Kolíbal. Pracoval s farebnými plochami, kniha sa tlačila
priamymi farbami, čo jej dodalo nezabudnuteľný ráz.
Do toho istého obdobia patrí zrodenie unikátneho
štýlu Kvety Pacovskej. Hra výrazných a sýtych farieb,
plochy kombinované s delikátnou linkou a premyslenou
typografiou preslávili jej dielo po celom svete.

BIB '23

Tretím výrazným rozprávkovým ilustrátorom tohto obdobia – teda šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia – bol Zdeněk Seydl. Bol skôr grafickým úpravcom, ale jeho nezameniteľný grafický prejav odprevadil zbierky veršov pre deti a tiež knihu príbehov a rozprávok z hudobného prostredia.

Nadišiel čas normalizácie, v ktorom sa do detskej literatúry utekalo ukryť mnoho výnimočných tvorcov. Jedným z nich bola Eva Bednářová. Poeticky a snovo ilustrovala pomocou rozpíjaných farebných plôch „Čínske rozprávky“ či moderné autorské rozprávky z pera českej herečky Olgy Scheinpflugovej, partnerky slávneho spisovateľa Karla Čapka. Naopak do sveta priamych a hustých čiar pozývala detského čitateľa ilustrátorka Markéta Prachatická, vlastným menom Kolíbalová – teda dcéra ilustrátora Stanislava Kolíbalu, o ktorom som už hovorila. Hoci sú jej ilustrácie k Andersenovi alebo grimmovským rozprávkam postavené na sieti priamok, má v sebe jej svet nehu a akýsi smútok. Tretím, nehodu oplývajúcim, ilustrátorom z konca totalitného obdobia je o niečo mladší výtvarník František Skála. Jednou z jeho prvých kníh boli „Rozprávky zo zemiakových riadkov“ od amerického spisovateľa Carla Sandberga. Mimoriadne ilustrácie sa stali príslubom neskoršieho Skálovho umeleckého vývoja, ktorý vyvrcholil ocenením na výtvarnom bienále v Benátkach. Knižnej ilustrácii sa však Skála nespreneveril, jeho obrázky s mystickou atmosférou odprevadili rozprávky Karola Šiktanca pod názvom „O dobrej a zlej moci“.

Do Strednej Európy prišla sloboda a s ňou aj sloboda trhu. Konečne sme si smeli zaobstarať aj knihy ilustrované českými výtvarníkmi, ktoré pred nami utajil komunistický režim. Dôvodom utajenia bol ich odchod na Západ. Napokon sme mohli listovať knihami Petra Sisy či Jindry Čapka. Čapek sa po čase z emigrácie vrátil do Česka a dodnes sa venuje predovšetkým ilustráciám rozprávok, hlavne tým z Predného a Stredného Východu. Len málokto vie klásť farby tak premyslene ako práve Jindra Čapek.

V aktuálnej publikačnej politike českých vydavateľstiev majú pred rozprávkovými súbormi prednosť skôr drobné príbehy zo súčasnosti, fantasy alebo non-fiction literatúra. Aj preto sme sa pokúsili so študentmi o ilustrácie ku klasickým rozprávkam z celého sveta. Viediem ateliér Didaktickej ilustrácie na Fakulte designu a umenia Ladislava Sutnara, v ktorom sa zameriavame predovšetkým na žáner non-fiction. Napriek tomu sme sa pokúsili vstúpiť do sveta rýdzi fiction. Zúročila som k tomu aj svoje vlastné skúsenosti s ilustrovaním klasických rozprávok – Andersena, Wildea, Grimmovcov i ľudových rozprávok z Číny. Študentom som pripravila súbor viac ako stovky etnických rozprávok z celého sveta. Okrem toho aj rad rozprávok autorských. Študenti k nim vytvárali ilustrácie, ale dostali za úlohu zmapovať aj tradície danej krajiny. Chcela som, aby sa do zobrazovaného sveta doslova ponorili. Tak vznikol dosť rozmanitý súbor, v ktorom využili rôzne techniky a rôzne prístupy. Napríklad írsky príbeh z vresovísk sa ponáral do tmy hutné tempéry.

Japonská rozprávka hovorila výraznou tušovou kresbou dokončenou v počítači.

Arabský a vedľa neho aj židovský príbeh sa rozložili do ornamentov pokrývajúcich farebné dlaždice. Autorky ilustrácií rešpektovali náboženské príkazy nezobrazovať živé tvory. Inuitský príbeh bol hrmotný len v čiernej a bielej farbe drevorezu.

Príbehy z exotického Tichomoria boli lapidárne, vytvorené z odtlačkov alebo striekané cez šablóny.

Renáta Fučíková

Dominik Tyl: „Rozprávka o človeku s telom hada“ (kresba, stiekanie cez šablónu, computer), 2022

Jedna z českých autorských rozprávok Jana Wericha bola vlastne dlhou anekdotou, preto ju mladá ilustrátorka pojala v rovnakom duchu.

Iná česká autorská rozprávka od Ľudovíta Aškenazyho sa zrodila v šesťdesiatych rokoch, má civilný charakter - a preto ju študentka podala veľmi civilne.

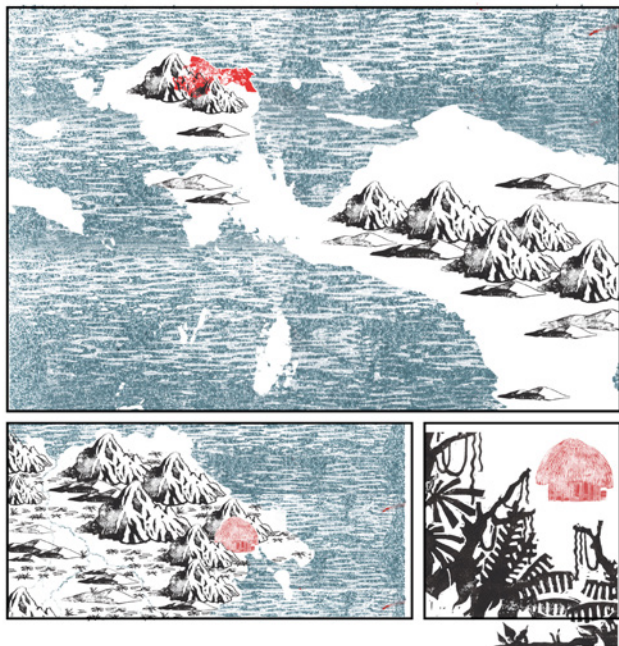

Barbora Přihodová: Ludvík Aškenazy „Praštěné rozprávky“ (kresba, koláž, computer), 2022

Naopak poetická česká národná rozprávka o vtáku Ohniváku a líške Ryške sa dočkala poetického spracovania.

Najpoetickejšia z ilustrácií – k nemeckej rozprávke o Pištivrátkovi – sa stala ústredným motívom Medzinárodného sympózia Jiřího Trnku, ktoré sa konalo na našej fakulte na jeseň minulého roka.

BIB '23

Noemí Jirásková: „Pištivrátok“ (koláž, computer), 2022

Jeho témou boli práve rozprávky. Doslova „Všetky farby rozprávky“. Pozvali sme na fakultu svetovo známych ilustrátorov – japonskú ilustrátorku Iku Dekune a portugalského výtvarníka André Letriu. Pozvanie prijali aj zástupcovia bratislavskej BIBIANY a Bienále ilustrácií Bratislava. Obom výtvarníkom aj BIBIANE odovzdal dekan fakulty historicky prvú Cenu Jiřího Trnku.

Okrem týchto hostí predstavili rozprávkovú tematiku aj významní českí ilustrátori Jindra Čapek, Aneta Holasová a Filip Pošivač. Prednášky, dielne a prezentácie prebiehali tri dni.

Rozsiahla práca na rozprávkovej tematike priniesla ďalšie plody. Potešilo ma, že si niektorí študenti vybrali rozprávky aj pre svoje bakalárske práce.

Anna Marie Kohutová v knihe *Česke rozprávky* vytvorila rozľahlé plochy pozadia, ktoré posypala drobnými štylizovanými postavami. Hľadajú cestu cudzím prostredím a my ju môžeme sledovať ako akúsi počítačovú hru.

Markéta Ondroušková transponovala klasickú Popolušku do dávnej Číny. Vyšla z faktu, že čínske dievčatá si deformovali chodidlá, aby ich mali čo najdrobnejšie. Nežná maľba atramentom nás prenáša do sveta medzi pagodami a hmlistými horami.

Najvydarenejšou rozprávkovou študentskou knihou sú *Prašťené rozprávky* od Ľudovíta Aškenezého. Príbehy o poštových známkach alebo o žiarovke sú vtipné a civilné, zrodili sa v šesťdesiatych rokoch. Študentka Barbora Příhodová nasala ich atmosféru a súbežne s textom rozprávala vlastný príbeh plný humorných detailov.

S rozprávkami sme na fakulte strávili mnoho mesiacov. Tie rozprávania sú stále živé a sú stále zdrojom inšpirácie. Verím, že naši mladí ilustrátori dostanú priestor na nich pracovať a publikovať, aby sa raz mohli zaradiť po bok svojich slávnych predchodcov.

Hyesook Kang
Kórejská republika

Kórejské ľudové rozprávkové
príbehy a obrázkové knihy:
Zameranie na prípad
kórejskej skupiny autorov
obrázkových kníh „Vacance”

Hyesook Kang

Hyesook Kang je umelkyňou a ilustrátorkou obrázkových kníh. V roku 2005 získala magisterský titul v odbore dizajn digitálneho obsahu na univerzite v Kookmine. Počas výskumu v obore vizuálneho rozprávania/prezentovania príbehov (Visual-Storytelling) začala 2006 svoju pracovnú dráhu autorky obrázkových kníh. Prvou obrázkovou knihou je „Kde je môj chvost?“, vo

Francúzsku bola preložená ako „*Bébé lézard, bébé bizarre*“ a 2011 získala cenu Prix P'tits Mômes vo švajčiarskej Ženeve. Doteraz ilustrovala približne 30 detských kníh a vydala takmer 20 obrázkových kníh, ktoré sama napísala aj ilustrovala.

Rada kreslí obrázky, ktoré odhaľujú jedinečné charaktery a kórejské ľudové maľby a tradičné farby. V roku 2019 založila skupinu „Vacance Project“, ktorá sa venuje tvorbe obrázkových kníh a teší sa z tvorby obrázkových kníh na základe ľudových príbehov a ľudových materiálov. Viedie workshopy, na ktorých učí deti techniky rozprávania príbehov na základe obrázkových kníh a v roku 2023 ju WIPO (Svetová organizácia duševného vlastníctva) pozvala, aby viedla tréningový program pre budúcich autorov detských kníh v Bhutánskom kráľovstve.

Som autorka obrázkových kníh, ktorá žije v Soule v Južnej Kórei. Prostredníctvom KBBY som sa dozvedela, že tematikou tohtoročného medzinárodného sympózia BIB 2023 sú rozprávkové knihy a to ma zaujalo.

„Kde je môj chvost?“ © Hyesook Kang, 2006

„Stať sa najväčšou príšerou na svete“ © Hyesook Kang, 2015

BIB '23

„Tigria párty“ © Hyesook Kang, 2022

Od mojej prvej obrázkovej knihy 꼬리야? 꼬리야! [*Kde je môj chvost?*] v roku 2006 — som ilustrovala rôzne detské knihy. Okrem toho som ako autorka a ilustrátorka vytvorila vyše 20 obrázkových kníh. Pracujem predovšetkým v Kórei, ale niektoré moje knihy boli preložené do iných jazykov, napríklad do francúzštiny, nemčiny a mandarínskej čínštiny.

Pri tvorbe obrázkových kníh ma najviac zaujímajú ľudové rozprávkové príbehy. Kórea je domovom rôznej tradičnej literatúry, ako sú rozprávky, bájky, legendy a ľudové rozprávkové príbehy. Kórejské ľudové rozprávkové príbehy sú pozoruhodné v prvom rade tým, že sa v nich stretávajú príroda, zvieratá, ľudia, ako aj nadprirodzené bytosti, aby vyrozprávali jednoduchý, avšak pritom pútavý príbeh.

Nasledujúca obrázková kniha vychádza z tradičných zvykov a ľudových príbehov o ročných obdobiach.

„The Sun In A Chariot“ © Hyesook Kang, 2009

수레를 탄 해 [*The Sun In A Chariot – Slnko vo voze*] je obrázková kniha s príbehom, adaptujúcim viaceré zvyky a ľudové rozprávkové príbehy o 12 mesiacoch a 24 slnečných obdobiach ročného cyklu. Na ilustrácii v štýle mandaly som znázornil 12 kruhov, ktoré znázorňujú cyklickú povahu ročných období.

Obrázky „Slnko na voze“ © Hyesook Kang, 2009

Hyesook Kang

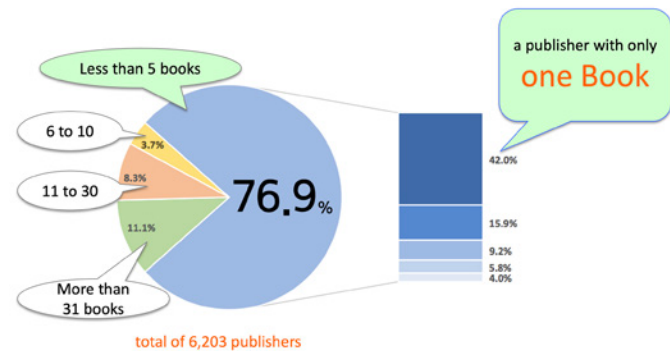
Na tomto obrázku sú „udalosti“ a „postavy“ príbehu zobrazené na pozadí rôznych vzorov, symbolizujúcich ročné obdobia. Aj keď je príbeh spojený do jedného deja ako celku, každá strana vizuálne znázorňuje jedno slnečné obdobie v štýle mandaly, čo čitateľovi umožňuje počas listovania každou stranou ako kalendárom vnímať čas.

Nie som jediný, koho zaujíma téma ľudových príbehov. Od roku 2017 tvorím obrázkové knihy s ľudovými rozprávkami prostredníctvom kórejskej skupiny umelcov tvoriacich obrázkové knihy „Vacance Project“. Ide o projektovú skupinu kórejských autorov obrázkových kníh, ktorá má voľne vytvárať knihy, akoby si užívali dovolenku a tvoria ju 15 autorov s rôznorodým zázemím. Jej členmi sú: Hyesook Kang (sukuland.com), Yu Kim (@yu.kiim), In Kyung Noh (@inkyungnoh), Mae (@terrapinisisland), Hyun Seo, Yun Kyung So (@soyunkyoung), Dong Jun Shin, O Sori, Tac O (@_5tac_), Myung Ae Lee (@myungaelee), Suzy Lee, Jin Ho Jung, O Zo (@crow_zoo_illustration), Eunyong Cho (@chocasso.v), a Seongmin Han.

Obrázkové knihy projektu Vacance ©Vacance, 2020

Každý rok sa stretávame, aby sme vytvorili knihy na tému ľudových rozprávkových príbehov a doteraz sme vydali približne 70 obrázkových kníh formou samostatných publikácií. Takéto aktivity nám umožňuje aktivizovaný kórejský vydavateľský trh.

Množstvo kníh vydaných vydateľom
(Čas: Prvá polovica 2022 / Zdroj: Výskumný tím pre vydavateľskú politiku KPIPA)

Podľa štatistík zo 6000 vydavateľstiev v Kórei — približne 77 % z nich vydáva menej ako 5 kníh ročne. Celých 42 % z nich vydá len jednu knihu za rok. Existencia tlačiarň, knižných veľtrhov a kníhkupectiev je to, čo zabezpečuje udržateľnosť takýchto malých publikácií.

Vacance projekt, členovia a aktivity ©Vacance, 2020

BIB '23

Nasledujú obrázkové knihy projektu Vacance, stelesňujúce vizuálne rozprávanie prostredníctvom rôznych metód tlače založených na tejto infraštruktúre.

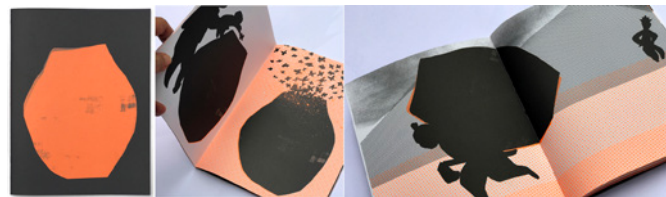
„Tiger a králik“ © In Kyung Noh 2019

- 1) Obrázková kniha, ktorá hrdinov a námet ľudového rozprávkového príbehu „Zajac a tiger“ mení na akési vzory

„Mr. Rabbit Goes to the Palace under the Sea“ (Pán Králik ide do podmorského paláca) © Hyun Seo, 2019

- 2) Obrázková kniha, ktorá z ľudového rozprávkového príbehu o podmořskom kráľovstve vytvára moderný dovolenkový produkt

„Kúzelný pohár“ © Suzy Lee, 2019

- 3) Obrázková kniha bez slov pozostáva zo zápletky udalosti odohrávajúcich sa v čarovnom hrnci

Produkcia obrázkových kníh je možná len vďaka experimentálnej a inováčnej, neotrelej grafike bez toho, aby sa musel meniť dej pôvodných ľudových príbehov.

Prípadne možno príbeh upraviť rozdelením jeho štruktúry na udalosť-miesto-postavu a úpravou jednotlivých zložiek. Nižšie sú uvedené príklady tejto metódy.

„Akchak-Dongja“ © Hyesook Kang, 2022

Hyesook Kang

- Nové interpretácie *Znaku/postavy*

Budhistický ľudový rozprávkový príbeh o malom psovi Bonze (kórejsky 악착동자) bol adaptovaný do rovnomennej obrázkovej knihy reinterpretáciou písomného znaku. „Kkokdu” je bábkica, ktorá sa objavuje v tradičných kórejských zvykoch a sprevádza mŕtvych na ceste do podsvetia. Keďže v iných kultúrach je ťažké nájsť podobné významné bábkiky, bola vytvorená ako postava na vytvorenie príbehu. Využitie farebné schémy tiež vychádza zo starého kórejského koloritu.

„Tigrova oslava” © Hyesook Kang, 2022

- Rekonštrukcia *PODUJATIA*

호랑이 생일날이렸다 [Tiger's Birthday Party – Tigrova narodeninová oslava] je obrázková kniha adaptujúca zbierku deviatich ľudových rozprávkových príbehov, v ktorých vystupujú tigre. Každý príbeh tu má iné udalosti aj pozadie, avšak spoločným znakom je hlavný hrdina, ktorým je tu tiger. Deväť zápletek bolo chronologicky spletených do podoby rozhovoru tigričích bratov na narodeninovej oslave.

„This Is Nolto's House – Toto je Noltov dom” © Hyesook Kang, 2019

- Variácia *MIESTA*

Táto obrázková kniha vychádza z kórejskej ľudového rozprávkového príbehu „Heungbu a Nolbu”. Činy „Nolbu” — zloducha príbehu a staršieho brata hlavného hrdinu — boli graficky zobrazené a jeho pozadie bolo pretvorené do štruktúry stolovej hry. Tým sme divákovi umožnili interakciu s príbehom prostredníctvom hry s kockami.

„What's inside the Bag? — Čo je vo vnútri tašky?” © Vacance Project, 2020

V tejto knihe sú napokon zozbieraní hrdinovia, ľudia, zvieratá, neživé a nadprirodzené bytosti — ktoré sa často objavujú v kórejských ľudových rozprávkových príbehoch. Deväť ilustrátorov projektu „Vacance” sa vlastne spojilo, aby spoločne vytvorili obrázkový slovník ľudových rozprávkových príbehov.

Obrázky z „What's inside the Bag? — Čo je vo vnútri tašky?” © Vacance Project, 2020

BIB '23

Cez rôzne štýly ilustrácií bolo zobrazených celkovo 49 príbehových tém. Keďže táto kniha poskytuje postavy, každý čitateľ si môže na ich základe predstaviť svoj vlastný príbeh. Táto obrázková kniha má silu ľudové rozprávkové príbehy znovu oživiť namiesto toho, aby tieto skameneli v minulosti.

Rozprávky a ľudové rozprávkové príbehy budú aj naďalej slúžiť ako námety obrázkových kníh, ktoré vytváram. Jednou z výhod starých príbehov je to, že ich dejové línie sú v príslušnej kultúrnej sfére známe a dobre rozpoznateľné, čo umožňuje čitateľovi ľahko pochopiť príbeh aj po jeho transformácii. Mojou snahou je vytvárať obrázkové knihy, ktoré sa chopia nových pokusov osvojením si bohatej symboliky, rozmanitých kódov a pútavých tém, ktoré ľudové rozprávkové príbehy zahŕňajú.

Anna Kérchy
Maďarsko

Šplhanie sa po strome,
ktorý vedie do neba:
Znovuobjavenie starých
a nových maďarských
rozprávok

Anna Kérchy

Dr. habil. Anna Kérchy je docentkou anglickej literatúry na Univerzite v Segedíne v Maďarsku, kde je aj zakladajúcou riaditeľkou Výskumného centra detskej a mládežníckej literatúry a kultúr. Medzi jej výskumné záujmy patrí viktoriánska a postmoderná fantastická imaginácia, rozprávky, rodové štúdiá/ štúdiá telesnosti, feministická literárna teória, posthumanizmus, ako aj transmediálny, materiálny

a telesný naratologický rozmer literatúry pre deti a mládež. Knižne jej vyšli monografie *Alica v transmediálnej krajine zázrakov* (Alice in Transmedia Wonderland, 2016), *Telesné texty v románoch Angely Carter* (Body-Texts in the Novels of Angela Carter, 2008) a *Eseje o feministickej estetike, naratológii a štúdiách telesnosti* (Essays on Feminist Aesthetics, Narratology, and Body Studies, v maďarčine, 2018). Je (spolu)redaktorkou jedenástich zbierok esejí: *Postmoderné výklady rozprávok* (Postmodern Reinterpretations of Fairy Tales, 2011), *Skúmanie kultúrnej histórie ľudských telesných bizarností v kontinentálnej Európe* (Exploring the Cultural History of Continental European Freak Shows, s Andreou Zittlau, Cambridge Scholars, 2012), *Feministické zásahy do intermediálnych štúdií* (Feminist Interventions into Intermedial Studies, špeciálne číslo pre *EJES* s Catrionou McAra, 2017), *Posthumanizmus vo fantastickej literatúre* (Posthumanism in Fantastic Fiction, Americana, 2018), *Rozprávkový predvoj* (The Fairy-Tale Vanguard, Cambridge Scholars, so Stijnom Praetom, 2019), *Transmediácia a preklad detskej literatúry* (Transmediating and Translating Children's Literature, Palgrave Macmillan, s Björnorn Sundmarkom, 2020), *To znie viktoriánsky* (Sounds Victorian, pre CVE, s Béatrice Laurent, 2021) a pripravovaný *Spoločník Taradúr* (Jabberwocky Companion, s Björnorn Sundmarkom a Kitom Kelenom) a *Alenka v medzijazykovom a medzivýznamovom preklade* (Alice in Interlingual and Intersemiotic Translation, s Riittou Oittinen a ďalšími).

Animovaný seriál *Maďarské ľudové rozprávkové príbehy* (Hungarian folktales) z produkcie filmového štúdia Pannónia, ktorý vysielala Maďarská národná televízia v rokoch 1977 až 2011, zostal dlho najznámejšou a najpopulárnejšou vizualizáciou vzácnnej tradície ústneho rozprávania maďarského folklórneho dedičstva. Seriál režíroval Marcell Jankovics, legendárny ilustrátor, autor, kultúrny historik, ikonograf, ktorý animoval aj ďalšie klasické diela maďarského literárneho kánonu, a to vrátane *Piesne o zlatom jeleňovi* (Song about the Golden Stag), huncútskej legendy o pôvode, objavení maďarskej vlasti a založení národa; ako aj pohanský ľudový mýtus *Syn bielej kobyly* (Son of a White Mare) o ľudskom synovi konskej bohyně, ktorý zostupuje do podsvetia, aby zachránil princeznú pred drakmi a získal späť stratené kráľovstvo svojich predkov; a rozprávku Jánoša Petőfiho o neuveriteľných dobrodružstvách *Jána Statočného* (John the Valiant), chudobného pastiera, čo sa stal kráľom Rozprávkovej krajiny. V 100 epizódach animovaného seriálu sa objavili rôzne žánre: zvieracie bájky, zázračné príbehy, rozprávky, trikové príbehy, chytrácke nezmyselné antipríbehy a legendy o spravodlivom kráľovi Matejovi. Tento pestrý korpus ilustruje ohromujúcu rozmanitosť maďarskej ľudovej fantazijnej tradície a 2015 si vyslúžil značku Hungarikum venovanú najprestížnejším výrobkom a predstaveniam reprezentujúcim kultúrne dedičstvo Maďarov, vrátane výšivky Matyó, karnevalu Busó, paprikáša Kalocsa a Kodályovej metódy.

Skutočným úspechom seriálu ale bol „intermediálny“ prechod, ktorým tvorcovia estetiku maďarského ľudového umenia adaptovali do animovanej podoby. Symbolické obrazy – najmladší syn so slnečnou korunou, spievajúce holubice a sedemhlaví draci – vyjadrovali nadčasové pravdy, mýtické naratívne štruktúry a zlomyseľný humor tradície ľudových rozprávkových príbehov, ktorú definuje neúnavne optimistická nádej na sociálnu spravodlivosť, v ktorej sú tí dobrí odmenení a tí zlí potrestaní. Najdôležitejšie ale bolo, že vizuálna stránka každej epizódy vzdávala hold maďarskej geografickej oblasti, z ktorej adaptovaná rozprávka pochádza: tradičné ľudovo-umelecké motívy regiónov Székely, Palóc, Matyó, Kalotaszegi sa objavili na oblečení, použitých predmetoch a priestoroch obývaných fiktívnymi postavami. Prostredníctvom vizuálnej hybridizácie sa tieto ľudové motívy skombinovali s ikonickými obrazmi z maďarskej kultúrnej histórie: miniatúrami zo stredovekých iluminovaných kódexov kráľovskej knižnice kráľa Mateja alebo rezbami pastierov z 19. storočia z oblasti Balatonu, ako sú zaznamenané v slávnej etnografickej antológii Dezsőa Malonyaiho *Umenie maďarského národa*. Táto vizuálna autenticita naplnila autentický ľudový hudobný sprievod folklórnej hudobnej skupiny Kaláka a skutočný etnografický výskum zbierok ľudových príbehov, ktoré boli zdrojom scenára animácií.

Dlhý úvod je potrebný, pretože animovaný seriál *Maďarské ľudové rozprávkové príbehy* (Hungarian Folk Tales) – adaptovaný aj do televíznej knižnej zbierky so zábermi z animácie – ovplyvnil očakávania mnohých generácií, ako by mala vyzerať a znieť povest'/rozprávka. Jankovicsovmu odkazu sa zároveň vzdáva hold a zároveň sa subverzívne spochybuje vo vizuálnej podobe mnohých súčasných vydání venovaných prerozprávaniu klasických rozprávok vo zväzkoch, ktoré sú dodnes dostupné na súčasnom maďarskom knižnom trhu pre deti.

Tak napríklad v knihe *Prečo stromy nevedia chodiť?* (Miért nem tudnak a fák járni?), zbierke transylvánskych rómskych ľudových príbehov (piatej v sérii regionálnych povestí vydavateľstva Gutenberg, ocenennej cenou Krásna kniha Maďarska), Andrea Kürti svoje postavy zobrazuje v tradičnom rómskom ľudovom kroji. Presne reprodukované

vzory látok, splývavé sukne a pestré pokrývky hlavy – od ilustrátorky, pôvodne vyštudovanej módnej návrhárky – nielenže lahodia očiam na postavách tmavej pleti, no osvetľujú aj absenciu etnických menšín v obsadení protagonistov kanonizovaného korpusu maďarských ľudových príbehov, ktorý je v celom svojom hlavnom prúde vizualizácie biely. (Kürtiovej farebne detailné ilustrácie zdobia aj „diasporálnu“ ľudovú literatúru Szeklerovcov, Arménov či Sasov vo zväzkoch vydaných v rovnakej sérii).

Animovaný seriál *Cigánske rozprávky* (Cigánymesék), ktorý vznikol na základe rozprávok Magdy Szécsi vychádzajúcich z rómskej mytológie, malieb Teréz Orsós a hudby Parna Graszta – autentických umelcov rómskej kultúrnej scény – v produkcii filmového štúdia Kecskemét (2014 –), tiež oživuje bohaté rómske ľudové dedičstvo a zároveň vychováva k sociálnemu cíteniu.

Anna Kérchy

Rozsiahly osemdielny a na pokračovanie určený antologický projekt Márie Bajzáth *Maďarská ľudová klenotnica* (Magyar Népmesekincstár), ktorý vychádza vo vydavateľstve Kolibri od roku 2014 a získal niekoľko ocenení vrátane ceny Krásna maďarská kniha a ceny HUBBY za najlepšiu detskú knižku, nadväzuje na pedagogický program iniciovaný Jankovicovou sériou animovaných ľudových príbehov. Jemným intermediálnym odkazom písmo na obale kníh, ktoré vyzerá ako písmo školáka, dokonca pripomína legendárne úvodné titulky kreslených filmov. Bajzáthovej zbierky zdieľajú bohaté maďarské folklórne dedičstvo – rozprávky, riekanky, piesne a hry – s cieľom pestovania národnej identity, kolektívnej spolupatričnosti, emocionálnej inteligencie a estetického čítania. Každá zbierka je prispôbená psychologickým potrebám rôznych vekových skupín, ktoré tvoria cieľovú skupinu jednotlivých zväzkov. Ilustrácie (vždy od iného umelca a s obálkou odlišnej farby pre každý jeden zväzok, akoby ozvena klasickej antológie *Coloured Fairy Books* Andrewa Langa) tiež spĺňajú kritériá prístupnosti a apelujú na vizuálnu gramotnosť cieľovej skupiny čitateľov. Bajzáthovej zbierky zdôrazňujú vzácny vzdelávací potenciál rozprávok, ktoré môžu deťom pomôcť vytvoriť si zmysluplné väzby s prostredím, s ich stelesneným ja a so svojimi blízkymi živými bytosťami.

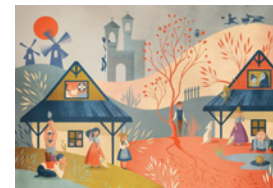
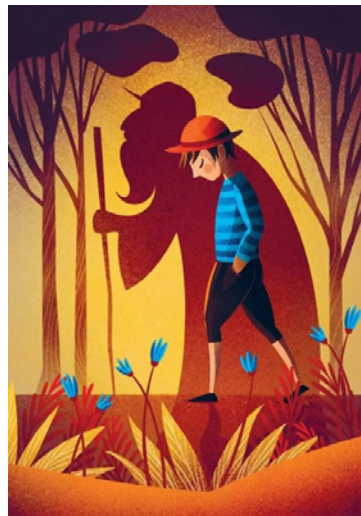

Dva zväzky *Ľudovej pokladnice* (*Pont, pont, vesszőcske* [Bodka, bodka, čiarka] a *Itt vagyok, ragyogok!* [Tu som, žijem tak jasne!]) – názvy odkazujú na hru na kreslenie, resp. na detskú básničku – sú určené najmladším predčitateľom, dočatám vo veku 0 – 4 rokov a dokonca aj deťom v rôznych štádiách vývoja plodu, ktorým sa odporúča nahlas čítať tehotným matkám) obsahujú veľmi jednoduché, krátke ľudové texty o ľahko pochopiteľných základných témach ľudskej existencie, ako je narodenie, život a umieranie; ľudské telo; jedlo a pitie; rodina, priatelia a nepriatelia; zvieratá a prírodné živly. Tieto texty využívajú rytmus, rýmovanie, opakovanie, zmyslovo stimulujúce onomatopoeje, synestéziu a vizuálne obrazy, aby zasvätili do pôžitku z poetickej hry tým, že do popredia dávajú preverbálne, sonórne a hudobné vlastnosti jazyka. Podporujú medzigeneračné väzby, pretože vyzývajú k hmatovým predstaveniam, telesným kontaktom medzi

BIB '23

rozprávačom a poslucháčom a nabádajú k ludickému, interaktívnemu, kinetickému zapojeniu detských divákov do procesu somatického označovania. Je zrejmé, že v týchto zväzkoch hrajú významnú úlohu obrazy. Ilustrátorky Eszter Schall (1. zväzok) a Andrea Kürti (2. zväzok) pretavili túto očarujúcu jazykovú úspornosť do kompaktného vizuálneho štýlu, ktorý oplýva ľahko rozpoznateľnými, príbuznými obrazmi: jednoduchými rastlinnými vzormi maďarskej flóry, rudimentárne reprodukovanými časťami tela (prasacie ňufáky, ľudské ruky, myšie chvosty), archetypálnou symbolikou (bocian, semeno, slnko, strom života) a dokonca detskými čmáranicami čihajúcimi na okrajoch stránok.

Ďalšie zväzky série, ako napríklad *Tinitus* (Gingalló, Tintinnabulation), zbierka určená pre deti v materských školách, ktorú ilustrovala Anna Láng, alebo *Chodím vo svojom novom zámku* (Járom az új váramat) a *Ja, nikto, pomoc* (Én, senki, segítség) pre školákov, ktoré ilustrovali Cecília Simonyi a Krisztina Marosi, otvárajú náročnejšie témy (filozofické úvahy o zmysle pozemskej existencie, etické dilemy o pravde a klamstve, spoločenské hodnoty ako solidarita s komunitou, zodpovednosť za dobrú prácu, úcta k starším ľuďom a všeobecné ľudské právo na slobodu a spravodlivosť). Tieto posolstvá sú komunikované v zložitejších verbálnych naratívnych formách (charakteristických hybridizáciou povestí, piesní, rýmovačiek, prísloví, hádaniek a jazykolamov), ktoré sú doplnené zložitejšou vizuálnou obraznosťou (Simonyiovej koláže, tieňohry, mapy a Lángovej dvojrozmerné tabule zobrazujúce výjavy z vidieckeho života vrátane vizualizácie prísloví v brueghelovských detailoch a Marosiovej zoomové priblíženie obrazových fragmentov metonymicky označujúcich celý obraz).

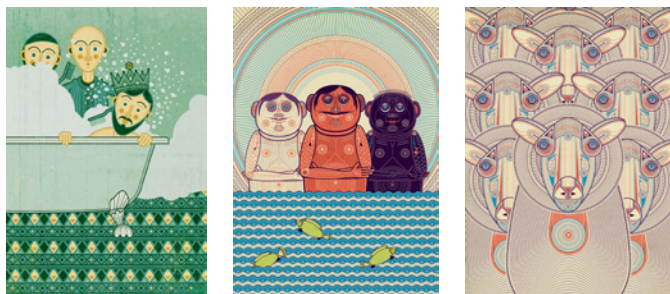
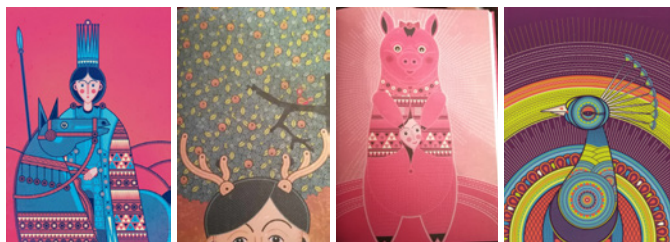

Bajzáthovej prvý zväzok sa končí prílohou, kde vysvetľuje pedagogické využitie terapie pomocou ľudových povestí/rozprávok, ktorú vyvinula. Medzi zaujímavé poznatky programu patrí napríklad aj to, ako kruhová dejová štruktúra šablónovitej povesti/rozprávky odráža symetrické špirálové vzory v prírode – okrem iného ich možno nájsť v schránkach nautilov, rastlinách aloe, chameleónoch, tornádach a galaxiách. Tento kruhový vzor sa opakuje v mnohých kinetických akciách detských rýmovačiek, v štruktúre zápletky rozprávok a tiež na obrázkoch na obálke série – a stáva sa tak symbolom učenia starodávnej múdrosti prostredníctvom zdanlivo jednoduchých prostriedkov archaickej formy. Série *Pokladnica ľudových príbehov* (Folktale Treasury) ako svoj najdôležitejší počin odhaľuje, ako môžu rozprávky nedidaktickým spôsobom ponúknuť deťom návod, ako nájsť vlastné čarovné brány do sveta príbehov (prvý krok k tomu, aby sa stali vášnivými čitateľmi), ako hľadať svoje vlastné pravdy a imaginatívnym pôsobením dať tej našej čoraz nepochopiteľnejšej či nepredvídateľnejšej realite predsa len nejaký zmysel.

Ďalšiu pozoruhodnú sériu súčasných zbierok rozprávok/povestí na súčasnom maďarskom knižnom trhu pre deti predstavuje meno Virág Csenge Zalka, prvej maďarskej medzinárodnej rozprávačky putujúcej po svete, delí sa so svojimi poslucháčmi o maďarské povesti (v angličtine,

Anna Kérchy

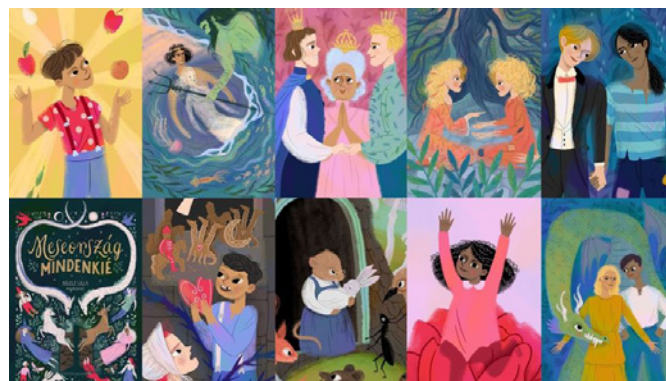
španielčine aj maďarčine) a všetky príbehy, ktoré sa naučí, si berie zase späť domov do Maďarska. Jej tri zväzky vydané vydavateľstvom Móra slúžia na rôzne účely: v *Husi na konci sveta* (Ribizli a világ végén) sú staré maďarské povesti prerozprávane do moderného jazyka, aktualizované pre postmiléniového čitateľa (za tento zväzok Zalka získala ocenenie Detský autor roka 2020), *Pirátsku princeznú* (Kalóz királylány) uvádza do pestrej rozmanitosti medzinárodného korpusu povestí/rozprávok a *Havraní princ* (A varjúherceg) predstavuje neznáme verzie známych rozprávok, aby sa maďarskí čitatelia oboznámili s chlapcami-popoluškami a tromi malými škriatkami, ktoré nahradili tri prasiatka. V jej rozprávkach vystupujú postavy narušajúce stereotypy a spochybujú normatívne očakávania: odvážne dievčatá, súcitní chlapci, láskavé príšery, nedefinovatelní meniaci sa ľudia – to všetko stelesnené v úžasných ilustráciách Lászlóa Herbszta.

Herbsztove postavy obklopené geometrickými vzormi, abstraktnými motívami a monochromatickými krajinami – presnými líniami svojej grafiky pripomínajú logá a plagáty — vyjadrujú, ako je naša žitá realita zahrnutá duchovnými silami rozprávačskej tradície, ktorá spája nadpozemské

sféry s pozemskou realitou. Ukazujú tiež, ako môžu magické motívy integrované do populárnych kultúrnych obrazov slúžiť ako nástroje opätovného očarenia, ktoré aktivujú politiku úžasu, čo nás prebúdzá zo spánku bezmyšlienkovitej spotreby, obrazov zbavených významu a pomáha nám vidieť svet akoby nanovo. Herbsztove ilustrácie zdobia aj zbierky rómskych povestí (*Čarovná zbraň* [A bűvös puska, 2015]), židovského folklóru (*Rabín a lev* [A rabbi és az oroszlán, 2018]) a postmoderné prerozprávania, ktoré špekulujú o následkoch šťastného konca z pohľadu mužských protagonistov klasických rozprávok (*Žili šťastne až do smrti? Mužský pohľad* [Ők is boldogan éltek? A férfi változat, 2019]).

Rozprávka pre každého (Meseország Mindenkié, pričom originálny názov znie *Rozprávková krajina patrí každému*) je snáď najkontroverzným titulom na súčasnom maďarskom trhu detských kníh. Kritizovala ju konzervatívna vláda (ktorá prinútila vydavateľa, aby na obálku knihy umiestnil upozornenie varujúce čitateľov pred správaním, ktoré nie je celkom v súlade s tradičnými rodovými rolami, a pravicová politická dokonca v mene ochrany detí knižku celkom verejne zničila v skartovačke. Napriek tomu sa prvý náklad vypredal do týždňa, kniha si získala priaznivcov v celej krajine, vzbudila medzinárodnú pozornosť a získala tak postavenie najprekladanejšej maďarskej detskej knihy.

V antológii vydanej združením lesbických, bisexuálnych a transrodových žien s názvom Labrisz, sú prerozprávane rozprávky, mýty a detská klasika s cieľom predstaviť postavy z marginalizovaných menšinových skupín – tzv. queer, transrodové, asexuálne, rómske, chudobné a zdravotne postihnuté protagonistky – v posilňujúcom a pozitívnom svetle. Zväzok podvracia normatívne ideologické scenáre (heterosexistické, triedne, rasistické, ableistické, lookistické posolstvá), ktoré sa bežne spájajú so „šťastným osudom“ patriarchálne kanonizovaného zázračného rozprávkového korpusu a jeho disneyovských adaptácií. Tak napríklad Snehulienka sa mení na Leaf litter brown, prenasledovaná svojím otcom kráľom, čo získava zlé rady od svojho čarovného zrkadla na holenie, až kým sa neskryje v chalúpke siedmich tkáčskych dievčat (namiesto siedmich trpaslíkov), ktorým pomáha s tradičnými mužskými prácami, ako je rúbanie dreva a lov. V kreatívnom „crossover- spojení“ Bambiho a Pinocchia sú dobré skutky malej lane odmenené Jarnou vílou, ktorej dar v podobe kvetinových vetvičiek pre mravce jej (premenenej na neho) umožní prejsť za jeleňa. Zbierka spochybňuje oslabujúce vzorce podriadenosti s cieľom zabrániť sociálnej nespravodlivosti šírením lekcie inklúzie, rozmanitosti a empatie. Ide o heterogénnu (rôznorodú) a značne nevyrovnanú knižku: rozprávky, ktorých autormi sú

profesionáli aj amatéri, sa líšia kvalitou; klasické rozprávkové topoi sa miešajú s postmoderným pastiche a odkazmi na populárnu kultúru (rómsky chlapec – Popoluška prichádza na ples limuzínou a získava srdce princa na súťaži v karaoke); idylické témy (blažená kráľovská svadba dvoch princov) sa miešajú s vážnymi témami (zanedbávanie rodičov, domáce násilie, zneužívanie návykových látok).

Túto nerovnomernosť kompenzujú pestrofarebné ilustrácie Lilly Bölecza, ktoré vizuálne zahŕňajú rozmanitosť širokou škálou farebných odtieňov. Jasné figurálne zobrazenie opakuje tradičnú ikonografiu detských obrázkových kníh a rôznorodý obsah usmerňuje späť do pozornosti malých čitateľov. Obrázky zohrávajú významnú úlohu v procese rozprávania tohto príbehu. Namiesto jednoduchého opakovania obsahu slovného rozprávania ho dopĺňajú o významné detaily. Vizuálne stvárnenie zjavne a priamo vyjadruje postihnutie postáv alebo ich minoritné postavenie, ktoré má za následok ich marginalizovaný status – Palculienkina čokoládovo tmavá pleť a zmenšená postava, tri uši šikovného zajačika, princova čudácka láska sú v ilustráciách láskyplne zobrazené a nabádajú k ľahkovážnemu prijatiu najrôznejších odlišností.

Dobрым príkladom diverzifikácie maďarského knižného trhu, oživenia tradície zázračného príbehu a rozkošným príkladom postmodernej destabilizácie právd, relativizácie pohľadov a očarenia slovným kúzlom doplneným o vizuálne slovné hračky snových surrealistických obrazov sú *Príbehy o všetkom, o ničom a iné čudné príbehy* (Mese a mindenről, a semmiről és más furcsa mesék), ktorých autorom je Gyula Tóth a ilustrátor Norbert Nagy. Táto kniha pripomína absurdné príbehy avantgardného dramatika Eugena Ionesca: metafyzickú úzkosť spôsobenú nepredvídateľnou zvláštnosťou bytia kompenzujú jazykové hry odhaľujúce nedostatky verbálnej komunikácie a nezmyselný potenciál vyprázdňovania alebo rozširovania významov.

Anna Kérchy

vankúš môže rozprávať a pýtať sa vás, o čom by ste tentoraz chceli snívať; čím viac jete, tým väčší je váš krajec chleba; deti si tam pospevujú v matkiných bruškách...), a tieto úžasné možnosti ohlupujú implicitného detského hrdinu – čitateľa do takej miery, že sa radšej rozhodne ísť spať a napokon zaspať než čeliť takejto prapodivnej realite. Ilustrácia je variáciou na obrázok k predchádzajúcej rozprávke s obráteným kornútom zmrzlíny, čo sa topí na streche prefabrikovaných budov, veľrybou, čo letí okolo jahodového krika, a obrovskou červenou ropuchou, ktorá nad nami zamyslene rozjima cez opar mydlových bublín vyfukovaných čiernou mačkou.

Toto sledovanie čitateľa je prítomné v dialógovej forme slovného rozprávania, ktorá detského čitateľa pobaví tým, že mu na konci každej kapitoly adresuje nejaké dilemy: „Čo bolo podľa teba ešte súčasťou Ničoho?“, „Čo je nemožné, a predsa len možné?“, „O čom snívajú oteckovia?“ a hlavne: „Ako by si pokračoval v rozprávke?“ Tieto otázky otvárajú priestor pre ďalšie rozhovory a pripravujú pôdu pre medzigeneračnú zábavu a nové príbehy – nové zázračné príbehy aj nové antipríbehy – ktoré sa budú rozprávať spoločne.

V jedinečnej harmónii slova a obrazu Nagyove ilustrácie dokonale vizuálne vystihujú filozofické úvahy príbehu. Príbeh o Ničom – ktorý umožňuje mladým ľuďom uskutočniť anarchistickú vzburu proti poriadku vecí, čo umiestňuje deti až na dno spoločenskej hierarchie – ilustruje gorila, ktorá rozmýšľa na lúke plnej bublínok a púpav. Rozprávka o Všetkom nás uvádza do alternatívneho univerza nekonečných paralelných realít, kde všetko – teda minulosť, prítomnosť, budúcnosť, tu a tam, vnútri a vonku, horúce a studené, všetky časopriestorové dimenzie a všetky protiklady – koexistuje súčasne a naraz. Na sprievodnej ilustrácii vidíme zvláštnu kombináciu dystopickej a rajskej krajiny v karnevalovom chaose, v ktorom nachádzame bager poháňaný boschovským červeným vtákom, opustené budovy v architektúre socialistického realizmu, obrovského holuba kľúčového po boku klesajúceho ufa a rozbitú sochu kráľovej hlavy pripomínajúcu úvodnú scénu filmu *Planéta opíc*. V príbehu o Čomkoľvek sa môže splniť všetko, čo si len dokážete predstaviť (vás

BIB '23

Literatúra

Bajzáth Mária, ed. A rabbi és az oroszlán. III. László Herbszt. Budapest: Kolibri, 2018.

Bajzáth Mária, ed. Magyar Népmesekincostár. 8 zväzkov. III. Andrea Kürti, Eszter Schall, Andrea Kürti, Cecília Simonyi, Anna Láng, Krisztina Marosi, Katalin Haász, Krisztina Gyetkó. Budapest: Kolibri, 2015-2022.

Frankovics, György, ed. A bűvös puska. III. László Herbszt. Budapest: Móra, 2015.

<https://nfi.hu/alapfilmek-1/alapfilmek-filmek/animacio/magyar-nepmesek-1-100-resz.html>

Jankovics Marcell. Magyar népmesék. Budapest: Alexandra, 2018.

Jankovics, Marcell, Mária Horváth, Lajos Nagy et al. Magyar népmesék. Sériá 100 animovaných epizód. Filmové štúdio Pannónia. MTV1. 1980-2012.

Malonyai Dezső. A magyar nép művészete. Budapest: Franklin, 1907.

Miért nem tudnak a fák járni? III Andrea Kürti. Csíkszereda: Gutenberg, 2015.

Nagy Boldizsár, ed. Meseország mindenkié. III. Lilla Bölecz. Budapest: Labrisz, 2020. A Fairytale for Everyone. London: HarperCollins UK, 2022.

Orosz Anna Ida. Magyar népmesék. Magyar Nemzeti Filmintézet.

Szederkényi Olga, ed. Ők is boldogan éltek? A férfi változat. III. László Herbszt. Budapest: Cser, 2019.

Tóth, Gyula Gábor. Mese a mindenről a semmiről és más furcsa mesék. III. Norbert Nagy. Budapest: Csímota, 2021.

Zalka, Csenge Virág. A kalóz királylány. III. László Herbszt. Budapest: Móra, 2021.

Zalka, Csenge Virág. A varjú herceg. III. László Herbszt. Budapest: Móra, 2021.

Zalka, Csenge Virág. Ribizli a világ végén. III. László Herbszt. Budapest: Móra, 2020.

Steffen Larsen
Dánsko

*Z rozprávky
do digitálky*

Steffen Larsen

Steffen Larsen je už niekoľko desaťročí kritikom detskej literatúry v Dánsku. Píše pre viaceré noviny a prispieva aj do viacerých kníh a časopisov. Vedie množstvo prednášok pre knihovníkov a učiteľov o nových knihách. V roku 2005 bol Steffen Larsen členom medzinárodnej poroty BIB. Napísal a preložil niekoľko kníh. Jeho najnovšia kniha bude tvrdým a drsným

budičkom pre mladých ľudí v Dánsku, ktorí už nečítajú: *Čítaj alebo zomri* je totiž pracovný názov knihy, ktorá obsahuje zoznam všetkých druhov kníh – od obrázkových až po tie pre mládež –, ktoré musíte poznať, kým vyrastiete. Vyjde na jeseň.

Pochádzam z krajiny, ktorá je rozprávkam priam zaviazaná. Volá sa Andersen. Hans Christian Andersen (1805 – 1975). Poznáte ho.

Hans Christian Andersen – najstaršia fotka našej národnej ikony (1859). Ale nie posledná. Fotil sa veľmi rád.

A jeho rozprávky boli hojne ilustrované dánskymi umelcami, a to na celom svete. Aj tu na Slovensku.

Podľa rozprávkových legend sú ľudia v Dánsku chudobne oblečení, žijú v hlinených a hrazdených domoch so slamou navrchu, na ktorých sedí bocian vo svojej majestátnosti.

Takto si my Dáni predstavujeme sami seba. Chudobných, ale hrdých. Ilustrácia od Svenda Otta S. ku Škaredému káčatku.

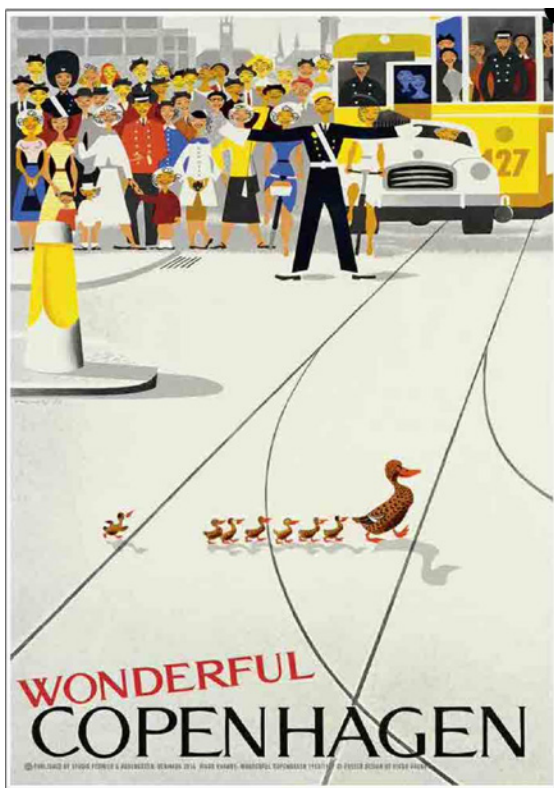
Bocian je náš národný vták, takpovediac o bocianovi spievame, maľujeme ho, no už ho nevidíme. Tak sme si namiesto neho museli vybrať labuť.

Je to skutočne tak, že v našich ilustrovaných verziách rozprávok ukazujeme to, čo už neplatí? Ani nie. Niektorí z našich najlepších ilustrátorov sa držia klasickej vierohodnosti. Poznáte ich oboch. Tak trochu sa medzi sebou bili o to, kto ukáže najkrajšiu záhradu, najmilšiu matku, najromantickejšiu vežu, kravičku alebo možno aj

BIB '23

škaredé káčatko. A obaja získali Cenu Hansa Christiana Andersena. Ib Spang Olsen (1921 – 2012) a Svend Otto S. (1916 – 1996). Sú skutočne veľmi rovnocenní. A predsa z rôznych kútov. Znamená to, že v krajine nostalgie existuje viac ako jeden „jazyk“? Teda aspoň pravdepodobne.

Najskôr si ale musíte pozrieť dokonalé selfičko tejto dánskej národnej postavy. Tak tu ju máte.

Plagát pozývajúci turistov navštíviť nádhernú Kodan.

Turistický plagát, ktorý vyzýva na návštevu Kodane. A môžete pozorovať, aký sme pekný národ, keď si kačacia matka želá prejsť cez ulicu so svojím potomstvom. Všimnite si toho škaredého, ktorý sa potkýna vzadu. Dopravné zastávky. A my sa usmievame. Robíme to každý deň.

Takže tu je, dámy a páni, prezentácia rôznych pohľadov na niektoré rozprávky Hansa Christiana Andersena. Sledujte, ako sa snažia prispôbiť modernému medzinárodnému jazyku obrázkov. Môžem vám dokonca pošepkať, že na konci možno stretnete dánsku kráľovnú.

Mohol by som sa vrátiť späť a hovoriť o prvých veľikánoch, ako bol Lorenz Frølich, ktorý bol prvým a pravdepodobne najdôležitejším ilustrátorom Hansa Christiana Andersena v 19. storočí. Lorenz Frølich mal len sedemnásť rokov, keď v roku 1837 nakreslil Malú morskú vílu.

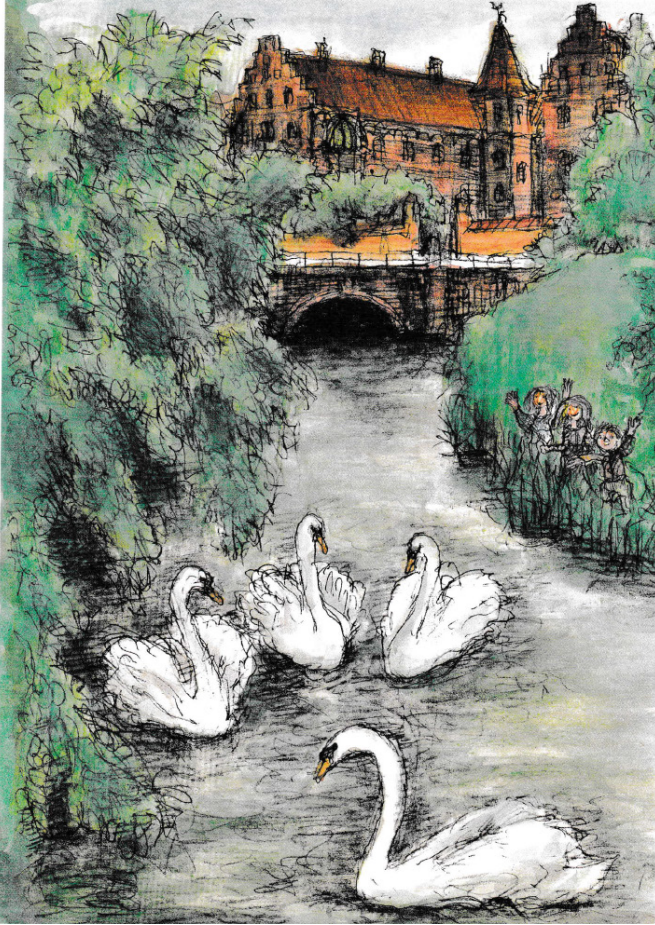

Raná ilustrácia pre Malú morskú vílu od prvého hlavného ilustrátora H. Ch. Andersena – Lorenza Frølicha. Mal len sedemnásť rokov, keď ju vytvoril.

Po ňom nasledovali Vilhelm Pedersen a Fritz Syberg. O čosi zaujímavejšie je ale sledovať, čo dokáže s látkou urobiť moderná generácia v časoch, ktoré nemajú žiadne technické limity či vôbec nejaké limity.

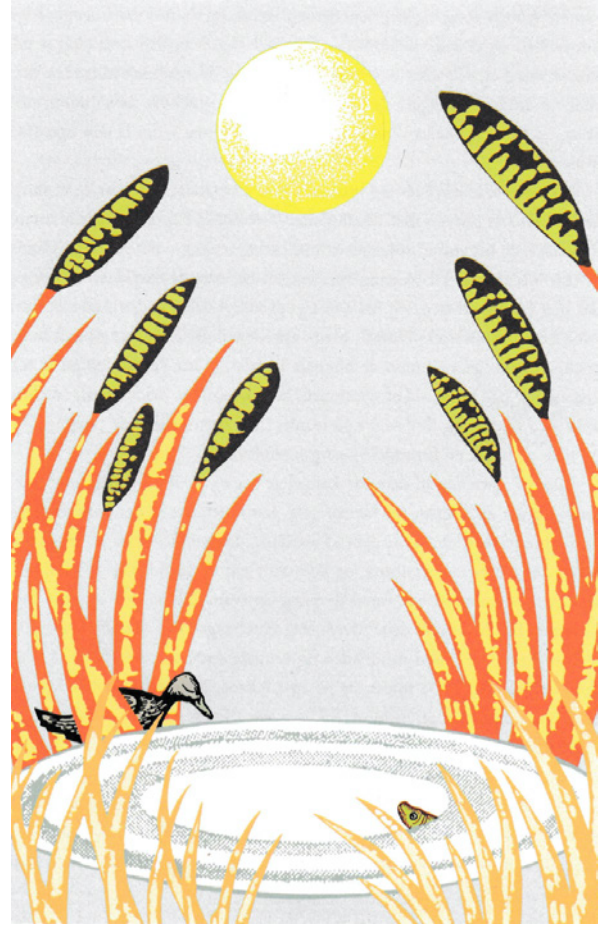
A čo je príznačnejšie, ako začať *Škaredým káčatkom* z roku 1844. Táto rozprávka sa často považuje za komentár k Andersenovmu vlastnému životnému príbehu. A to skutočne je. Autor po prvýkrát (a tiež jedinýkrát) „ilustroval“ svoj vlastný príbeh textovými výstrižkami z papiera – v čom bol skutočným majstrom. Pri ilustrovaní prechádza niekoľkými fázami. Od pastorálnej harmónie Iba Spanga Olsena v prostredí dánskeho panstva, ako ho radi vidíme, po nej Svend Otto S. zdôrazňuje zlé vibrácie na slepačej farme, kde je malé káčatko kruto šikanované, potom nasleduje ďalší nostalgický pohľad na drsný život drobných farmárov, až po súčasnosť, kde je všetko možné.

Steffen Larsen

Ib Spang Olsen – verzia idylického pastorálneho života.

Tu máme sladkú a jemnú kompozíciu Helle Vibeke Jensenovej.

Helle Vibeke Jensen – verzia života medzi káčatkami.

Nasleduje ilustrovaná rapová hudba od Inger Binger Hansen. A na záver pozdrav a rozlúčka od Poliaka žijúceho vo Švédsku: Andrzej Ploski, ktorý vie, o čo ide: o seba propagáciu samotného pána Andersena. (Cudzinec môže povedať veci, ktoré ako Dán povedať prostě nemôžete.)

Nostalgia ale trvala ešte dlhé roky, až kým sa jej koncom päťdesiatych rokov nenabažil náš známy maliar zo skupiny CoBrA Asger Jorn. Kúpil na blšom trhu romantický vidiecky obraz a následne ho „upravil“. Výsledok nazval *Znepokojivé káčatko*.

BIB '23

Náš známy maliar zo skupiny CoBrA Asger Jorn už mal dosť sentimentalizmu a spravil svoju vlastnú verziu káčatka a figurín.

A je to jedno z najobľúbenejších diel v jeho múzeu v meste Silkeborg v Jutsku. Otvára priestor pre diskusie, aká tu dnes prebieha. Túto maľbu vlani zničil rozzúrený návštevník – čo svedčí o sile vplyvu obrazov.

(Múzeum Hansa Christiana Andersena v Odense na ostrove Fyn – ktoré skutočne stojí za návštevu! – organizuje workshopy pre deti. Tu je jeden príklad.)

Stále mám ale pocit, že bez ohľadu na to, koľko nových nápadov ilustrátori dostanú, v prípade *Škaredého káčatka* sa budú musieť sústrediť na vidiecke prostredie a ťažké časy v Dánsku.

„Úprava“ alebo modernizácia. Vezmime si iný príklad. *Snehová kráľovná*. Je viac medzinárodná/severská ako dánska. Vysoko na severe v Škandinávii. S množstvom tmavých lesov, skál a snehu všade okolo. Ale vždy, keď vidím novú ilustrovanú verziu, hľadám (takmer) balkónovú scénu, kde sa dve deti harmonicky rozprávajú nad praním bielizne z jedného okna do druhého. Dáva to tušiť, ako hlboko to neskôr pôjde. Keďže samotná rozprávka je hlboká ako Mariánska priekopa

(= 11 034 metrov), zaslúži si protihru. A práve tu prichádza na rad dánska kráľovná. Jej dekupaže predstavujú priam brilantne jemnú fantáziu. Boli vytvorené pre film o Snehovej kráľovnej.

Dánska kráľovná Margarethe je sama umelkyňou.

Ale pozrite sa na ďalšiu cudzinku Angelu Barrett, ktorá sľubuje skutočné slzy, rovnako ako Lars Gabel, no Helle Vibeke Jensen opäť sľubuje jasnú verziu pravej lásky.

Steffen Larsen

Pri pohľade na záverečnú scénu, v ktorej sa obe deti opäť zamilujú, ide stále o slzy verzus „čistoty“. Čím viac plačeš, tým ťažší je návrat. Naša kráľovná štýlovo zhrnie: „V údolí rastú ruže / a tam môžeš stretnúť malého Ježiška.“ Ale už spomínaná Angela Barrett aj ďalší už spomínaný – Svend Otto S. – idú hlboko do psychologického aspektu tejto rozprávky, zatiaľ čo Otto Dickmeiss je doma v náboženskom kontexte.

Otto Dickmeiss si zobral záverečnú scénu Snehovej kráľovnej k srdcu.

Ilustrovať *Snehovú kráľovnú* je zrejme najťažšie, ale aj najprínosnejšie z Andersenových rozprávok.

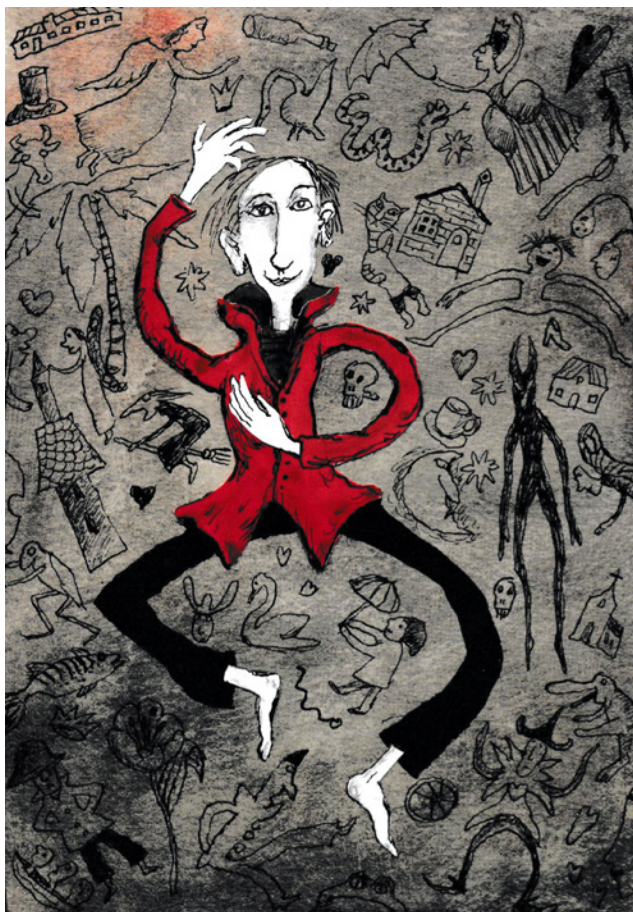
A bez porovnania: Tento obrázok som našiel v slovenskej knihe, ktorá obsahuje desiatky Andersenových rozprávok ilustrovaných mojimi milovanými výtvarníkmi Kamilou Štanclovou a Dušanom Kállayom. Pozrite sa na tento obrázok a skúste hádať. Ako sa táto rozprávka volá? (Správne! Je to „lan“.)

Kamila Štanclová sprevádza rastlinu lanu, ktorá miluje život, až k jej koncu.

BIB '23

V neposlednom rade vám poviem o našej nekorunovanej kráľovnej ilustrácií (spolu s Dorte Karrebæk, ktorá, žiaľ, Andersena neilustruje), ale Lilian Brøgger – Zlaté jablko BIB v Bratislave 2005 – vytvorila svoju verziu básnika a jeho doby v knihe *Chudák z Odense* z roku 2001, ktorá získala množstvo ocenení. Je to kniha, ktorá sa vydáva raz za život. A dovoľte mi, aby som na záver uviedol jej interpretáciu bigotného, precitliveného, podráždeného a geniálneho človeka. Je to moderná verzia, oslobodená od staromódnych očakávaní. Lilian Brøgger ide až na doraz. Smeruje k medzinárodnému kontextu.

Lilian Brøgger zobrazuje Hansa Christiana Andersena ako šťastného tanečníka. To by sa mu páčilo!

Ďakujem vám. Ale môžem vás ubezpečiť, že v Dánsku tomu tak stále je. Sme hrdí a jednoduchí a milujeme zvieratá.

Jelena Pavićević
Srbsko

Rozprávkové knihy
(národná identita ilustrácie
a jej komunikácia
v medzinárodnom kontexte)

Jelena Pavićević

Jelena Pavićević je absolventkou teórie umenia a médií na Univerzite umení v Belehrade (interdisciplinárne štúdiá) a toho času je doktorandkou v tom istom odbore. Od roku 2018 pracuje ako kurátorka (Galéria Belehradského centra mládeže v rokoch 2018 – 2021 a kurátorka na voľnej nohe od roku 2018 až po súčasnosť). Od roku 2018 vytvorila päť kolektívnych výstavných koncepcií a od roku 2019 pripravila kurátorské projekty

a predslovy do katalógu pre 12 rôznych umelcov. V roku 2021 bola v UK Parobrod autorkou a moderátorkou diskusného cyklu „Fenomén rockandrollovej kultúry: od ideológie k praxi“. Zapojená bola aj do mnohých verejných vystúpení a sympózií v inštitúciách, ktoré sa zaoberajú umením vo všeobecnosti (hudbou a výtvarným umením), ako sú Belehradské centrum mládeže, UK Parobrod, Múzeum úžitkového umenia a iné. Podieľala sa na organizácii Belehradského jazzového festivalu a Belehradského festivalu dokumentárnych a krátkych filmov (Martovski festival) od roku 2018 do súčasnosti. Na 55. Májovej výstave pôsobila ako hlavná kurátorka a programová manažérka. Je držiteľkou Ceny za umeleckú kritiku časopisu Likovni život (umelecké recenzie: Aleksandar Zograf *The Trail of Small Discoveries*, Nadežda Kirčanski *Ništa Spec 1.0*, skupinový projekt *Art as Rock'n'Roll-Rock'n'Roll as Art*, diSTRUCTURA *Locus Suspectus*), Belehrad, 2018.

Interpretácia rozprávok a reprezentácia osobnej/kolektívnej imaginácie je možná len vtedy, ak sa na tento fenomén pozeráme cez spektrum humanitných vied. V žiadnom prípade by sme však nemali prijať myšlienku, že rozprávky sú výlučne fantáziou s únikovým účelom, lebo takýmto spôsobom sa kvality ich obsahu a štruktúry znižujú a redukovujú na oblasť neartikulovanej imaginácie. Preto musíme mať na pamäti, že ľudové tradície sú oveľa ucelenejšie a zložitejšie, než by ukázala jednoduchá analýza zameraná výlučne na rozprávanie, pretože sa opierajú o celú identitu daného národa, v rámci ktorého sú koncipované. Prostredníctvom

sociologických, antropologických, psychologických a filozofických zásad je takto možné komplexnejšie pochopiť národnú identitu s jej príbehmi, čo v čase, keď vznikali, zahŕňali množstvo prvkov viazaných na spoločné skúsenosti, ducha národa a jeho realizáciu v slovesnom obsahu. Takto sa získavajú poznatky o konkrétnej kultúre, náboženstve, histórii a dôsledkoch mnohých udalostí, ktoré priniesli príbeh, v ktorom boli zakódované prvky minulosti.

V závislosti od časového momentu, v ktorom srbské ľudové rozprávkové príbehy vznikli, k nim môžeme pristupovať z dnešného pohľadu interdisciplinárne. Rovnako môžeme vytvoriť vzťahy medzi lokálnym a medzinárodným obsahom – to je aj cieľom tejto eseje –, čo nás povedie k lepšiemu pochopeniu podstaty fantázie a jej prítomnosti v predmetných prozaických dielach.

Ak si uvedomíme, že rozprávky sú vlastne najstaršou formou ústnej literatúry, vznikajúcej ako ústne rozprávanie v časoch, keď si ich ľudia nemohli zaznamenať, uvedomíme si, že rozprávky sa nespočetnekrát pretvárali, opierali o mýty a voľné kreatívne myslenie, pričom sa ich interpretácie v rôznych obdobiach menili. Zásadný význam rozprávok z hľadiska geografickej kategorizácie priestoru, času a štruktúry zostáva. Čo sa týka naratívnej komplexnosti rozprávok, časom sa objavila symbolická interpretácia a celok sa vyznačoval množstvom rôznych prvkov.

Skôr než začneme vykladať rozprávky s osobitným zreteľom na ich obsah, musíme sa v krátkosti dotknúť pojmu „mýtus“ a rozdielov, ktoré čitatelia zvyčajne nepoznajú. Mýty sú príbehy o bohoch a iných bohom podobných bytostiach, ktoré slúžili ľuďom ako vzory. Vzory, ktoré obstáli v skúške času, pomáhajú mnohým prežiť a časom sa transformovali na morálne normy. Na druhej strane rakúsky psychológ Bruno Bettelheim vo svojej knihe *Možnosti použitia očarenia: Význam a dôležitosť rozprávok* opísal rozprávku ako umeleckú formu, kde je každá situácia zjednodušená a postavy sú jasne načrtnuté. Details sa odstraňujú, ak nie sú dostatočne významné, takže postavy sú skôr typizované než výnimočné.

Hlavný rozdiel medzi mýtom a rozprávkou je nasledovný: príbeh je fikciou a mýtus je skutočnosťou (realitou). Inými slovami, mýtus všetko oživuje a snaží sa objaviť kúzlo vo všetkých ľudských praktikách. Rozprávka rozpráva príbeh z pohľadu jednotlivca, zatiaľ čo mýtus uvažuje o udalostiach vo veľkom meradle. Tak napríklad o vzniku Zeme a oblohy, o kultových predkoch a ničivých prírodných katastrofách. Rozprávka učí človeka konať v danej situácii a mýtus rozpráva o štruktúre celého sveta. Iba rozprávku možno považovať za umenie. Mýtus sa plne nepriradzuje k umeniu, jeho záujmové oblasti sú ukotvené výlučne v realite. Rozprávky na rozdiel od mýtov môžu mať aj svojho autora.

Onou pomyselnou osou rozprávky je rozdiel medzi dobrom a zlom. Zlo je vo všetkých rozprávkach popri dobre samozrejmosťou, no zlo v boji s dobrom prehráva, pretože pedagogický prístup k tvorbe rozprávky je zameraný na výchovu a pomoc pri pochopení dospeláckeho sveta. Z tohto dôvodu sú polarity jasne vymedzené, aby presne reprezentovali rozdiely, ktoré si deti môžu všimnúť. Vypointovanie obsahu a naklonenie typického vzťahu dobra a zla úspešne funguje len preto, že rozprávka je umelecké dielo a ako také je detskej predstavivosti blízke.

Rozprávka môže mať rôzne témy – sociálne, náboženské, no aj každodenné, ba aj úplne vymyslené. Všetky vrstvy rozprávky sú ale v dokonalom súlade. Existujú vo všeobecne prijatom rámci, dej sa rozvíja v sekvenciách, z ktorých každá má dokonalý poriadok vecí. V dôsledku toho rozprávka nie je mätúca, ale skôr objasňujúca, pokiaľ ide o obraz sveta, ktorý nás obklopuje.

Srbský filológ 19. storočia Vuk Karadžić bol prvou osobou, ktorá zmenila podobu rozprávok predstavujúcich súčasť ústnej tradície predtým, ako sa medzi niektorými ľuďmi rozšírila gramotnosť. Karadžić považoval písomnú formu za jediný relevantný dokument k časovej lokalizácii daného príbehu.

Význam srbskej ľudovej rozprávky možno podľa Lakičevića (s. 6) rozdeliť na „univerzálny a imaginatívny“ – univerzálny význam je odkaz rozprávky a imaginatívny význam je zase prípustná obrazotvornosť. Najvyšší umelecký úspech

ľudového rozprávkového príbehu spočíva v nadviazaní spojenia medzi univerzálnym podobenstvom a podivuhodnou krásou, ktorého výsledkom je zaokrúhlený obsah. V rozprávke človek vyjadril potrebu skúmania vlastnej existencie, vzťahu prírody a človeka a odmýtizovania človečej existencie. Pohľad na svet z vlastnej perspektívy, antropocentrizmus je nevyhnutným rámcom tohto typu literatúry, obri a draky sú predstavení ako obrovské dimorfné formy existencie na zemi a zem je zobrazená v drobnej mierke. V mnohých srbských ľudových rozprávkach sa hrdina vydáva na pátranie po niečom alebo niekom, čo mu bolo odňaté (žena, sestra), putuje pešo po svete a vracia sa na miesto, odkiaľ vyrazil. Nelineárny pohyb hrdinu ukazuje vôľu dosiahnuť čosi nedosiahnuteľné, premôcť niekoho silnejšieho, ako je on sám, a zvíťaziť nad prírodnými javmi, ktoré prekonávajú typickú ľudskú silu. Otázkou je, či sa ľudským ovládacím tendenciám podarilo dosiahnuť hranice priameho boja človeka s prírodou, ktorá je ku koncu rozprávania premožená nejakým iným spôsobom.

Takéto putovanie hrdinu priestorom pripomína biblické scény, v ktorých Mojžiš vedie židovský ľud púšťou po tom, čo ho úspešne vyviedol z egyptského otroctva. Putovanie ľudu púšťou podľa *Druhej knihy Mojžišovej* trvalo celých 40 rokov a po ňom nasledovalo nové zjavenie Božích zákonov. Čitateľ má takto možnosť nahliadnuť do toho, čo bolo Mojžišovi povedané, keď ho Boh oslovil, a je informovaný aj o tom, ako sa ľud neskôr Božie slová dozvedel. To nám umožňuje pochopiť, ako sú čitatelia oboznamovaní s obsahom dvoma spôsobmi – nepriamym a priamym. Na druhej strane je v rozprávkach spôsob, akým sa hrdina dozvedá o metódach, čo na porazenie nepriateľa používa, tiež odhalený v momente, keď sa udalosť odohráva, takže nedochádza k mystifikácii ani k následnému poznaniu použitých techník, čo je typické pre modernú literatúru alebo film. Chápanie nepriateľa ako fenoménu, ktorý sa stavia proti snahe človeka získať to, čo chce (alebo čo by mu malo nejakým spôsobom patriť), vyvoláva otázku, akým spôsobom by malo byť zobrazené stelesnenie odmietnutia realizácie vlastnej túžby. Ďalej v texte budeme analyzovať postavy v rozprávkach, ich symboliku a simulakrá.

Jelena Pavićević

Symbolika v rozprávkach: Prepojenie reality a fantázie

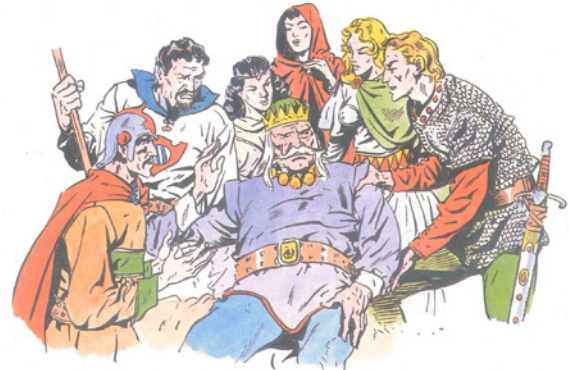
Pri hľadaní niečoho strateného sa v niektorých rozprávkach stáva, že daný hrdina vstúpi do podsvetia, aby naratívne navštívil všetky možné miesta, kde sa môže skrývať riešenie. Podľa Carla Junga pojem „podsvetie“ odkazuje na podvedomie – hrdina teda vo svojom podvedomí hľadá spôsoby a poznatky, ktoré by mu pomohli pretaviť jeho zážitky do vedome informovaného ďalšieho konania. Tento čin „prebúdza“ ducha v človeku, teda súhrn všetkých fenoménov racionálneho myslenia alebo intelektu vrátane vôle, pamäti, predstavivosti, relatívnej sily a snahy motivovanej ideálmi. Hrdina sa stáva posadnutým oným objektom, ktorý hľadá prostredníctvom týchto polí, a túto posadnutosť možno takto považovať aj za „zlého ducha“, vzhľadom na jej pochabú povahu a emocionálny korpus všetkých pevných prvkov (láska, nenávisť, hnev). Protagonista sa tak v určitých momentoch stáva antagonistom a naopak.

V srbských ľudových rozprávkach je cisárov najmladší syn takmer vždy silnejší, zručnejší a odvážnejší ako jeho starší bratia, pričom cisár má takmer vždy troch synov. Vždy keď nastane nepríjemná situácia, najstarší a prostredný syn sa snažia problém vyriešiť, no nikdy neuspeli. Tomu najmladšiemu (a najtvrdohlavejšiemu) sa podarí prekonať všetky prekážky a protivenstvá a dosiahnuť tak úspech. Symbolika „najmladšieho“ je tu vlastne vykladaná ako bezmocnosť, protekcia, slabosť, milosrdenstvo, čo sa v ľudových príbehoch prevracia.

Na druhej strane, symboliku čísla 3, ktoré sa v rozprávkach často vyskytuje, možno vykladať rôznymi spôsobmi: ako charakteristiku mužnosti (trojuholník smerom nahor), ženskosti (trojuholník smerom nadol), triádu – neustále vytváranie novoty: nový začiatok, ale aj charakteristiku zla, na rozdiel od štvoruholníka, ktorý podľa Junga predstavuje „ženské“ číslo v celej jeho šírke. Trojka ako taká je neúplná, zatiaľ čo štvorka je úplná. Zo svojej podstaty môže trojuholník vzniknúť zo štvoruholníka, ak štvorec či obdĺžnik rozdelíme v uhlopriečke, no z trojuholníka nikdy nemôže vzniknúť štvoruholník. Tento

spôsob nazerania na geometrické tvary vedie k záveru, že raz rozdelený celok sa nedá poskladať späť, takže symbol zla v rozprávkach síce mení podoby od začiatku do konca, no po spáchaní daných činov sa opäť vracia na začiatok a z protagonistu sa tak stáva (v skutočnosti) antagonistu.

V psychologickej praxi, kde vieme, že tri zo štyroch funkcií vedomia (myslenie, pocity, vnemy a intuícia) je možné diferencovať a stanú sa takto vedomím, zatiaľ čo štvrtá zostáva spojená s matrixom – nevedomím (ako menejcennou funkciou). Nevedomie, tá štvrtá funkcia, prichádza a odchádza takpovediac podľa ľubovôle a nedokáže prekročiť úroveň vedomého a ovládaného.

Baš Čelik, ilustrátor Marko Kovačević

Jednou z najznámejších srbských ľudových príbehov je určite *Baš Čelik*. V tejto rozprávke má kráľ troch synov a tri dcéry, a tak na smrteľnej posteli povedal svojim synom, aby si ich sestry zobrali za manželov tých mužov, ktorí okolo nich ako prví prejdú. Keďže starší synovia neposlúchli, mladší urobil, čo mu otec prikázal, a všetky tri sestry vydal za neznáme zjavy. V priebehu rozprávania rozprávky sa ukáže, že sú to orol, sokol a drak. Máme tu teda trikrát číslo tri, čo tvorí deväť, ale v rozprávke sa objavuje aj deväť obrov. Deväť je ďalšie typické číslo pre srbské ľudové rozprávky (*Zlaté jablko a deväť pávov*, *Dieťa s deviatimi sviečkami*). Číslo deväť je súčinom troch násobených samým sebou (3×3) alebo troch pridaných trikrát – tri plus tri plus tri ($3 + 3 + 3$). Podľa výkladu francúzskych

spisovateľov J. Chevaliera a A. Gheerbranta, ktorí vytvorili *Slovník symbolov*, usudzujeme, že číslo deväť symbolizuje Danteho deväť kruhov pekla, ďalej čas, v ktorom sa formuje niečo nové (nový život), ale aj charakteristiku človeka. Číslo deväť v poviedke *Baš Čelik* zase utvára štruktúru rozprávania, pretože titulný antagonista je stelesnením diabla, ku ktorému je ťažké sa dostať a takmer nemožné ho premôcť. Keď sa ale najmladší syn a traja zaťovia spoja, dostaneme číslo štyri, ktorému sa podarí zlo poraziť. V prípade tejto rozprávky je možné vytvoriť zlomok štvorveršia, a to prostredníctvom zvrátiteľnej formulácie procesu, v ktorom sa z čísla 3 stáva číslo 4. Po skončení boja sa zaťovia vrátia k svojim ženám, kráľov syn so svojou ženou k bratom, takže číslo tri sa opäť vytvorí z troch častí (3 bratia, 3 ženy, 3 zaťovia a 3 sestry). Násobením 4 x 3 dostávame číslo 12, s ktorým sa stretávame v domácich aj zahraničných rozprávkach. Číslo dvanásť znamená spojenie štyroch priestorových svetov a troch posvätných časov. Biblia tiež obsahuje viacnásobnú symboliku čísla 12 (nebeský Jeruzalem) – 12 dverí, 12 apoštolov, 12 základov, 12 Jakubových synov (Izrael), ktorí sú predkami dvanástich kmeňov hebrejského národa (*Prvá kniha Mojžišova – Genesis*). Opierajúc sa o to, Ježiš si vyberá 12 nasledovníkov, čo naznačuje zámer vybrať si nový ľud v Božom mene (výklad podľa sv. Matúša). Toto číslo naznačuje aj čas – 12 mesiacov, ktoré označujú jeden rok, v rámci ktorého sú 4 obdobia trvajúce po 3 mesiacoch. Ak sa na rozprávky pozrieme cez jednoduché matematické funkcie, ľahko ich rozpoznáme ako určitú schému, ktorá sa vytvorila počas rokov rozprávania príbehov. Samozrejme, rozprávky mali potenciál byť nanovo definované, dopĺňané a prispôbované dobe (prenášané „z generácie na generáciu“), kým existovali len ako slovné výpovede. Naznačujeme, že pri interpretácii pamäti a zabúdania, ktoré sa cyklicky striedajú, sa aj rozprávky nachádzajú na hranici medzi pôvodnou verziou a jej simulakrom; ústne tradície totiž nikdy nemôžu spoľahlivo hovoriť o minulosti, no môžu predstavovať akýsi náčrt predstavy o danej téme. V momente, keď sa rozprávka stala písaným textom, čo bolo zásluhou Vuka Karadžića v časoch osvietenstva, stratila možnosť predefinovania a z voľnej formy sa zmenila na konkrétny a nespochybniteľný fakt minulosti.

V srbských ľudových rozprávkach sú muži väčšinou „subjekty“, zatiaľ čo ženy sú väčšinou „objekty“ pre niekoho iného. Vывodili sme to z predchádzajúceho odseku, kde sme opísali, ako sa najmladší syn vydáva hľadať svoju stratenú sestru/ženu. Niektoré rozprávky ale nevylučujú existenciu jungovského anime a animus. Zatiaľ čo v medzinárodných rozprávkach je ženská postava, najčastejšie macocha, stelesnením zla nesúcim všetky „maskulínne“ vlastnosti, ako sú sila, moc, vôľa, dominantná postava, v srbských rozprávkach je len zriedkavo zvýraznená s celým svojím potenciálom. V rozprávke *Čela* je hlavná mužská postava škaredá, plešatá a chudobná, no dokáže vytvoriť najkrajšiu záhradu v celom kráľovstve. Keď cisárova dcéra uvidela jeho záhradu, chcela sa zaňho vydať aj napriek tomu, že otec bol proti tomu. Prostredníctvom ďalšieho rozprávania sa z plešivca stáva mimoriadne krásny muž, ktorý dokazuje, že krása vychádza zvnútra, no aj to, že je vecou bytostne osobného vnímania. Symbolika tejto rozprávky spočíva v tom, že „Plešivý flak“ má výrazné vlastnosti anima, pretože žena sa vyznačuje takmer neskutočnou fyzickou krásou, zatiaľ čo kráľovská dcéra do seba vpísala animus, mužskú vlastnosť, ktorá sa zamiluje do krásy protagonistovho diela, no neskôr aj do samotného predmetu mužskej existencie. Najkrajšia záhrada v celom kráľovstve sa dá vyložiť aj ako rajská záhrada, čo by opäť pripomínalo biblickú tradíciu. Podobný príbeh sa objavuje aj v rozprávke *Biberče*, kde sa z najmenšieho muža na svete, veľkého ako zrnko papriky, stane po jeho odvážnom úsilí krásny junák.

Jelena Pavićević

Biberče, ilustrátor Marko Kovačević

Najznámejšími príkladmi metamorfózy škaredosti na krásu, teda animy, sú rozprávky *Kráska a zviera* a *Princezná a žabiak*. Príbeh Labutej princeznej vzťahujúci sa na svetové rozprávky ponúka kontrast voči vyššie uvedeným príkladom. Presne opačne ako neanonymné mužské postavy symbolizuje labuť čistotu, nevinnosť, svetlo, lesk, bytosť patriacu vode a zemi a zároveň podľa keltskej mytológie aj bytosť z „iného sveta“. Aj keď labuť, ak je mužského rodu, ponúka iné interpretácie, ženská rodová problematika je determinovaná množstvom charakteristík a ako taká podlieha patriarchálnym koncepciám výkladu človečenstva. Všetky srbské ľudové rozprávkové príbehy sú produktom ľudovej kultúry, založenej na pohanských zvykoch, ale aj na tradičných hodnotách týkajúcich sa rozdelenia na mužské a ženské entity. V súčasnosti by sa interpretácia postáv z ľudových príbehov mohla presunúť do oblasti rodových štúdií a ako

taká odsúdiť umiestnenie takéhoto rozprávania v dnešnej dobe. Samozrejme, pred načítaním nového politického kontextu treba brať do úvahy Zeitgeist, ktorý je nevyhnutným prvkom pri výklade všetkých historických záznamov.

Porovnanie srbských ľudových príbehov a medzinárodných trhákov

Vzhľadom na to, že základom pre výchovu mileniálov v Srbsku sú nemecké, anglické, perzské, kanadské a francúzske rozprávky a nie rozprávky miestne, musíme sa niečo dozvedieť o interkultúrnych obsahoch a položiť si otázku, či medzi folklórom rôznych národov existuje nejaká súvislosť. Spojenie medzi srbskou a svetovou kultúrou určite nájdeme v rozprávke o Popoluške. Pôvodne rozprávka, ktorá je súčasťou mnohých svetových ľudových príbehov a ktorá sa považuje za rozprávku gréckeho pôvodu a prvýkrát ju zaznamenal grécky historik Strabón okolo 1. storočia pred n. l. vo svojej encyklopédii Geografia, bola rozprávkou len v náznačkách – (re)interpretovanou rôznymi spôsobmi v priebehu storočí. V prepracovanom vydaní ju po prvýkrát uverejnil taliansky spisovateľ Giambattista Baof vo svojej knihe *Pentamerone* (1634). Táto rozprávka o otrokyni v dávnych časoch sa ale v srbskej tradícii stala rozprávkou o „modernej“ otrokyni macochy a samotné rozprávanie v sebe zahŕňa početné národné prvky srbského folklóru. V miestnej verzii sa dievča v skutočnosti volalo Marah (v Biblii to znamená rieku Marah, z ktorej Izraeliti nemohli piť, pretože voda bola príliš horká; v preklade to znamená dokonca „horkosť“) a namiesto víly, ktorá jej splnila všetky želania (čo je typické pre animovanú rozprávku od Disneyho), tu bola jej matka, ktorá sa kvôli tomu, že dievčaťu spadlo vreteno do jamy, premenila na kravu. Starec s bielou bradou (o ktorom budeme hovoriť neskôr) varoval Maru a jej kamarátky pred možným dôsledkom, no dievčatá sa zo zvedavosti priblížili k jame a to najkrajšie z nich do tejto aj spadlo. Keďže matka sa premenila na kravu, otec sa oženil s inou ženou, čo si so sebou priviedla aj svoju dcéru. Ako je známe, macocha Maru trápila a za pomoci dcéry ju posmešne nazývala Popoluškou, pretože jej zadávala plnenie ťažkých

úloh. Krava pomáhala Popoluške s prácami, ktoré jej macocha prikázala, a keď to macocha zistila, kravu zabila a jej mäso zjedli. Popoluška, ako jej matka prikázala, pochovala kosti na mieste, kde keď bola v núdzi, vždy narazila na krásne šaty a zvieratá, ktoré jej pomáhali. Namiesto plesu sa s princom stretla v kostole a namiesto sklenenej topánky, ktorá pasovala len na jej nohu, nosila papuče. Koniec podobný v oboch rozprávkach – Popoluška sa vydala za princa a žili potom spolu šťastne až do svojej smrti. Čo ale symbolizujú tieto postavy?

Popoluška, ilustrátor Marko Kovačević

Matka je podľa Bettelheima (Bettelheim, 1989: 82) ochrankyňou, no v rozprávkach môže pokojne prevziať úlohu macochy, a to v primárnom slova zmysle. Úlohu pôvodnej matky tu teda preberá macocha, ktorá je jej presným opakom. Táto narážka odkazuje na dve stránky ženskej osobnosti, ktoré sa odrážajú v úlohe matky – má svoje ideálne vlastnosti, ale aj negatívne, ktoré dieťa nedokáže racionálne vnímať. Takto dochádza k úniku, ktorý ponúkajú rozprávky, kde sa ochranná víla objavuje v úlohe matky, ktorá dievčatku chýba. Rozprávka tak poskytuje dieťaťu imaginárnu ochrankyňu, ktorá je tu vždy na pomoc, keď sa stane krivda, no aj na ochranu pred prípadnými traumami, ktoré môžu v reálnom živote spôsobiť rad porúch osobnosti. Krehká detská psychika nie je úplná a skúsenostná, preto má tendenciu uchylovať sa do oblasti fantázie, t. j. idealizácie rodiny. V tomto momente dominujúci zmysel pre intuíciu (podľa Junga

je to piaty, nekontrolovaný prvok ľudských schopností) dieťa nabáda k predstavám, že aj keď chápe, že rozprávka ponúka nerealistický obsah, nemusí byť zákonite nepravdivá už zo svojej podstaty. Cieľom rozprávky je teda umožniť dieťaťu, aby sa počas dospievania nepriamo konfrontovalo s realitou. V tejto analýze dostávame odpoveď na otázku, prečo srbská Popoluška nie je taká populárna ako tá od Disneyho. Príliš priamy kontext a šokujúci zvrat v príbehu nie je pre dieťa taký vhodný, pretože ponúka iba časť prvkov idealizácie života, čo nestačí na prekonanie ochrany, ktorú dieťa v ranom veku potrebuje.

Starec s bielou bradou zo začiatku rozprávky o Mare takmer vždy symbolizuje podľa Junga múdrosť, zrelosť a podvedomie. Aj keď v niektorých rozprávkach je takto prezentovaná postava zlá (čarodej Merlin), v mnohých iných je on (alebo trpasličí muž) predstaviteľom, ktorý sa objaví vo chvíli, keď ho hrdina potrebuje najviac. V rozprávke o *Popoluške* iba varuje pred následkami, čo odkazuje na *Prvú knihu Mojžišovu (Genezis)*, a keďže ho neposlúchne, nasleduje trest (potopa). Popoluška určite zažije trest za neposlušnosť, ale vykúpi sa dobrými skutkami a tým, že navštívi kostol. Po tom všetkom je Mara odmenená a oslobodená od zla, čo na nej bolo spáchané. V srbskej verzii môžete vidieť náboženskú premenu ľudí v tomto období, zatiaľ čo verzia Walta Disneyho sa neodvoláva na reálne prvky, ale celý príbeh umiestňuje do oblasti úplnej fantázie.

Pre srbské rozprávky je typická aj prítomnosť smrti. Smrť je jedným z ústredných motívov rozprávky ako fenoménu a rozprávka môže byť aj metaforou smrti. Každé zrodenie a boj vedie k smrti jednej z postáv, no ak sa vrátíme k otázke triády, ktorá je základom naratívnej výstavby väčšiny národných rozprávok, symbolizuje zrodenie, život a smrť. Takto sa vytvára dokonalý poriadok, v ktorom vládne ideálna disciplína. Tento vzťah je rozpoznávaný v rozprávke *Usud*. Hrdina je v tejto rozprávke nešťastný, vydáva sa hľadať Usuda a na ceste stretáva rôzne postavy, ktoré na Usuda majú otázky, pretože sa im akosi nič nedarí. Keď hrdina príde k Usudovi, spýta sa ho na svoj osud, no aj na osud všetkých postáv, ktoré stretol. Usud opísaný ako štedrý, veľkorysý a milosrdný je tu prezentovaný ako múdry starec s bielou bradou, ktorý mu dáva rady, ako nastoliť v spoločnosti dokonalý poriadok. Hrdinovi sa teda podarilo pomôcť postavám z rozprávky zlepšiť ich vlastnú situáciu

Jelena Pavićević

a život. Smrť sa v rozprávke spomína na dvoch miestach – vo formulovanom želaní hostiteľa, aby jeho rodičia zomreli na starobu a v želaní riekky, aby bola plná života. Dynamická vrstva rozprávky teda predstavuje cestu hrdinu do sveta – sveta temnoty a prekážky predstavujú epizódy rozprávky, takže podľa jej dĺžky ju možno rozdeliť na tri alebo viac epizód.

Usud, ilustrátor Marko Kovačević

Obdobne ako v iných rozprávkach, aj v srbských ľudových rozprávkach sa vyskytuje personifikácia – teda zvieratá, ktoré hovoria alebo majú iné ľudské vlastnosti. Najznámejší príbeh je o líške, ktorá prekabátila vlka. Tento typ rozprávky odkazuje na mocenské vzťahy v prírode a je podobný príbehu o protagonistovi, ktorý v anglickej rozprávke *Jack a fazuľový stonok* (Jack and the Beanstalk) porazí obra. V rozprávkových celkoch tohto druhu posolstvo odkazuje na ocenenie múdrosti, ktorá je nadradená fyzickej sile, čo deťom pomáha pochopiť, že emancipácia predstavuje spôsob vytvorenia nového systému v reálnom svete a čase.

Mnohé srbské a juhoslovanské rozprávky ilustrovala výtvarníčka Desa Kerečki-Mustur. Zbierka jej prác vyšla v knihe *Rozprávky národov Juhoslávie* (Fairy Tales of the Peoples of Yugoslavia, 1977).

Významnou knihou ilustrovaných rozprávok je aj triptych *Rozprávky ľudí sveta* (Fairy Tales of the People of the World, 1977), ktorý zhromaždil a ilustroval známy srbský maliar Milić Stanković, známejší ako Milić od Mačvy. Jeho ilustrácie atmosférou pripomínajú obrazy Hieronyma Boscha, surrealistickými prvkami zasa diela Salvadora Dalího. Kombinácia týchto prvkov spôsobuje, že Milićove ilustrácie sú sfarbené tónmi, ktoré sú v neustálej polyfónii – môžu byť hlboké a strašidelné, zároveň sú vysoké a rozptýlené. Takýmto krížením sa ilustrátorovi darí vytvoriť rovnováhu medzi úzkosťou, ktorou sú rozprávky presiaknuté, ale aj naznačiť určitý koniec boja medzi dobrom a zlom.

Text získava nový rozmer prostredníctvom ilustrácie svojho obsahu: postavy sú objektivizované, priestor získava formu a čas zase vizuálnu identitu. Tým sa vytvára multimediálna komunikácia medzi čitateľom a knihou: Pri takomto type výpovede čitateľ vlastne občas prechádza do úlohy pozorovateľa vizuálneho umeleckého diela, ktorý hodnotí jeho význam, a krátko nato sa vracia k textu. Animované filmy a seriály vznikajú z potreby spojiť tieto umelecké formy do jednej roviny a čitateľa nahrádza rozprávač alebo rozprávači, ktorí prostredníctvom dramaturgického rozohrania predstavujú rozprávku v novej dramaturgickej podobe.

Kombinovanie rozprávok – povolená reinterpretácia v animovanom seriáli Klementína (Clementine)

Keďže z vyššie uvedeného výkladu sme rozprávky pochopili ako ľudové tradície, ktoré sú svojou povahou náchylné na redefinovanie v priebehu času – možno písomné vydania považovať za vlastnosť národného folklóru, v ktorom vznikli, a ako také sú nasiaknuté kultúrou národa, ktorým boli vytvorené. Otázkou tu však ostáva, čo sa stane, ak sa už známe vydania nanovo definujú pomocou iného média?

Animovaný seriál *Klementína* (Francúzsko), ktorý vytvoril Bruno-René Huchez, režírovali René Borg a Jean Cubaud a autormi sú Olivier Massart a Gilles Taurand, vznikol v koprodukcii s produkčnou firmou IDDH a bol premiérový uvedený v roku 1985. Hlavnou tematikou animovaného seriálu je (vnútorný) boj dievčatka Klementíny, ktoré zostalo ochrnuté po havárii lietadla. Aby sa jej rodina pokúsila pomôcť znovu chodiť, cestuje s ňou po svete a hľadá liek. V každej epizóde Klementína cestuje po rôznych krajinách, spoznáva ich kultúru, pričom si pred spaním číta ich rozprávky a potom ich vo svojich snoch definuje nanovo. Ako vo všetkých rozprávkach, aj tu prebieha boj medzi dobrom a zlom – ochrankyňou Chimérou a plamienkom Malmothom, ktorý sa ju snaží dostať do sveta temnoty. Hrdinka sa ocitá v sérii rozprávok, bojuje proti nepriateľom, ktorí sú služobníkmi zlého ducha a ktorí ako takí v pôvodných rozprávkach neexistujú. Tak sa v Taliansku napríklad stretáva s Pinocchiom, ale aj s historickou postavou Leonarda da Vinciho, v Anglicku zase s Oliverom Twistom, v Nemecku s Janíčkom a Marienkou (Hänsel und Gretel), s Tutanchamónom v Egypte, s Aladínom v Afrike, s Nilsom Holgerssonom vo Švédsku atď. Celok pozostávajúci z rozprávok tvorí prvú sériu seriálu, čo má dovedna 25 epizód, zatiaľ čo v druhej sérii sa dej prenáša z ríše fantázie do sveta reálneho.

Rozprávky v tejto sérii slúžia aj ako istý druh pedagogickej tradície – poučajú totiž o pôvode a folklóre rôznych národov. Aj keď do nich boli zapracované nové prvky, hlavní hrdinovia sa podstatne neodchyľujú od charakteristík uvedených v pôvodných príbehoch. Pôvodný text ale v tomto prípade predstavuje metatext slúžiaci ako novo definovaný obsah. Táto zbierka rozprávok ako taká priamo konfrontuje diváka s hrôzami tohto sveta, čo je aj pre srbské ľudové rozprávkové príbehy typické. Tento druh obsahu je znemožnený v Disneyho animovaných filmoch, ktoré majú mať prístupnejší pedagogický prístup k detskej psychike a realite.

Ak by sme sa sami seba spýtali na rozdiel v prezentácii ilustrovaného obsahu a animovaného obsahu, dospeli by sme k tomu, že ilustrácia ponecháva pozorovateľovi/ dieťaťu priestor na ďalšiu fiktívnu konštrukciu vizuálnej identity udalosti, zatiaľ čo v prípade animácie je vizuálny priebeh deja ucelenejší. Zostáva otázka, ktorú rozuzlíme až časom, či ľudskej mysli stačí prežívať obsah ako celok prostredníctvom textu a sprievodnej ilustrácie, alebo duchu doby zodpovedá vnímanie tejto ucelenosti ako jedinej možnosti, ako pochopiť tento nás obklopujúci svet.

Cybelle Saffa Brazília

Dovoľte mi povedať vám
príbeh o preklade
a rozprávkach v Brazílii

Cybelle Saffa

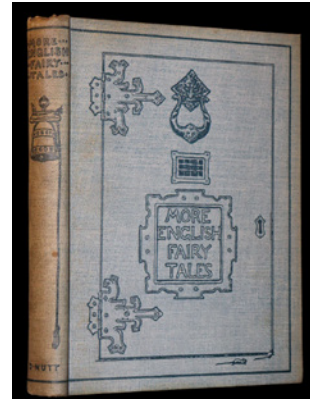

Cybelle Saffa má doktorát v odbore anglický jazyk so zameraním na preklad literatúry pre deti a mládež a je tiež držiteľkou magisterského titulu z angličtiny na Federálnej univerzite v Santa Catarine a titulu z anglického jazyka a literatúry na Federálnej univerzite v Paraíbe. Študovala cudzie jazyky a prekladateľstvo na Manchesterskej univerzite pod vedením profesorky Hilary

Owen. Je členkou výskumnej skupiny TraCor (Translation and Corpora) a dobrovoľnou výskumnou pracovníčkou v Centre štúdií a výskumu Komunitnej knižnice v Barca dos Livros, kde pomáha pri výbere a kurátorstve diel nominovaných na ocenenie Fundação Nacional do Livro Infantil e Juvenil (FNLIJ), brazílskej sekcie IBBY, pod koordináciou Prof. Dr. Tânie Marie Piacentini.

Rozprávky prešli stáročiami s mnohými prepismi a prekladmi, aby takto vyhovel širokej škále čitateľov, a rovnako aj ich ilustrácie. Verbálne a neverbálne spolu vyjadrujú ich národnú identitu.

Tradičné rozprávky sa vyskytujú v mnohých verziách a interpretujú sa rôznymi spôsobmi, aby vyhovovali konkrétnym sociokultúrnym záujmom (Bacchilega 2013:3). Vzhľadom na túto premenlivosť teda spisovatelia a ilustrátori poskytli svoje príspevky k ponímaniu toho, ako by rozprávka mala vyzerať. V Brazílii ilustrácie z prepisov a prekladov rozprávok tiež prechádzajú prekladovými procesmi, aby vyhovovali sociokultúrnej predstave o detstve, teda aby boli v súlade s tým, čo spoločnosť akceptuje ako dobré pre deti. Ako príklad možno uviesť prednú obálku prvého vydania *Anglických rozprávok* (English Fairy Tales, Jacobs, 1890), ktorú sa nepodarilo získať, ale jej druhý zväzok *Viac anglických rozprávok* (More English Fairy Tales, Jacobs, 1894) z toho istého vydavateľstva (David Nutt) nemá žiadne vyobrazenie postavičiek. Asociačne to teda vidím tak, že prvý zväzok sa po návrhovej stránke riadil rovnakými parametrami.

1. vydanie knihy Viac anglických rozprávok (More English Fairy Tales)

Ilustrácia z frontispisu

BIB '23

Preto sa prvá ilustrácia prvého vydania objavuje iba na frontispise (čelnej strane); rovnaký model sa opakuje aj pri ďalších vydaniach. Ilustrácia ukazuje zlú postavu, ktorá je pripravená zaútočiť na rytiera, ktorý bráni dámu skrývajúcu sa za ním. Treba si tu všimnúť, že sú takmer rovnako vysokí, držia meče a sú v interiéri, pravdepodobne na hrade.

Keď sa posunieme o zopár rokov v čase, ilustrácia z frontispisu bola preložená Persianom da Fonseca (Fonseca, 1944) a prenesená na prednú obálku prvého brazílskeho prekladu vydaného vydavateľstvom Vecchi 1944.

Podľa Barthovej vizuálnej semiotiky by sme pri čítaní ilustrácií mali dbať na vrstvenie významov, pričom prvý predstavuje denotáciu – čo a kto – a druhý má zase na starosti konotáciu. Na základe toho prvá vrstva prináša postavy v exteriéri na hrad (tento je v pozadí). Rytier, ktorý drží meč, a dáma sú vyšší ako zlá postava, ktorá nemá žiadne zbrane. Konotačná vrstva sa týka vyobrazenia moci; v porovnaní s ňou sa preložená ilustrácia drasticky voči ilustrácii východiskového textu zmenila, aby sprostredkovala odkaz, že sa niet čoho báť.

Os mais belos contos de fadas ingleses – sken

Treba zdôrazniť, že zdrojový aj cieľový text sú detské knihy a redakcia sa snaží týmto čitateľom odovzdať nejaký odkaz. V zdrojovej ilustrácii zobrazenie dobrákov v dolnej časti ilustrácie a démona v hornej časti konotuje strach, resp. moc (Van Leeuwen, 2021). V cieľovom texte, naopak, dochádza k zmene zobrazenia moci v dôsledku náboženských obmedzení, čo prevládali v čase vydania, keď cirkev mala na morálne správanie brazílskej spoločnosti veľký vplyv. V dôsledku toho by mali zlé bytosti ťahať za kratší koniec každého príbehu pre deti, ktoré sa týchto postáv musia báť len vtedy, ak sa zle správajú. Celkovo možno konštatovať, že v konotačnej vrstve sa nachádza morálny odkaz.

Ikonické postavy

V Brazílii bola anglická rozprávková postava s názvom Mr Miacca kultúrne absorbovaná do diela *Tio Miaca*¹. V Brazílii je známy ako *o velho do saco*²; starý muž, čo nosí veľké vrece na únosy neposlušných detí. Je to stará mestská legenda, ktorá putuje generáciami a v súčasnosti stráca svoju silu.

Zdrojová ilustrácia zobrazuje pána Miaccu sediaceho na pohovke, ako drží sekeru a strašidelne sa pozerá na Tommyho Grimesa, ktorý sa skrýva pod tou istou pohovkou a bojí sa, že skončí ako večera tohto zlobra. Medzi zobrazením tejto postavy je zásadný rozdiel: na zdrojovej ilustrácii je to zlobor, na cieľovej starý muž.

Zdrojová ilustrácia pána Miaccu (1890)

¹ Strýko Miaca

² Starý muž a jeho vreco

Cybelle Saffa

Cielová ilustrácia tia Miacu (1944)

Obidve postavy rady jedia neposlušné deti, čo neposlúchajú svojich rodičov. Pán Miacca ich rád varí a seká na kúsky (vyjadrené to je tou sekerou); tio Miaca ich tiež rád varí v polievke, no na ilustrácii nemá zobrazenú žiadnu zbraň.

Dôležité je zdôrazniť, že v konotačnej rovine máme zlobra, ktorý si rád pochutná na ľudskom mäse, a ľudského starca, ktorý si pochutnáva na varenom ľudskom mäse. V druhom prípade je naznačený kanibalizmus. A v oboch scenároch je prítomná konotácia strachu, typická pre výstražné rozprávky, ktorých zámerom je varovať čitateľov pred nebezpečenstvom nesprávneho správania.

Prepisy rozprávok

Takto upravené rozprávky obsahujú mnohé interpretácie tradičných rozprávok, čo si s nimi udržiavajú väzbu a zabrahujú ich starnutie, čím sa skracuje časová vzdialenosť medzi staršími rozprávkami (Joosen 2011: 12) a súčasnými rozprávkami. S tradičnými rozprávkami je tu často vedený akýsi dialóg. Väzba s nimi môže byť dôvodom, prečo ich čitatelia tak dobre poznajú postavy, čo prepisovatelia tak často začleňujú do svojich rozprávok, a rovnako sú

nabádaní vynechať niektoré deje z hlavného deja svojich prepisov, aby sa vyrovnali s kultúrnymi tradíciami.

V rozprávkovom prepise *In a Glass Grimly* (Gidwitz, 2012) Adam Gidwitz spája postavy z tradičných rozprávok a oživuje grotesku z počiatkov týchto príbehov. Svoj tvorivý spôsob písania odôvodňuje tým, že

pred 200 rokmi v Nemecku bratia Grimmovci napísali prvú verziu Popolušky, v ktorej si nevlastné sestry odrezávajú kúsky nohy a vylúpnu im oči. V Anglicku istý Joseph Jacobs zhromaždil rozprávky ako Jack the Giant Killer (Jack Obrobijec), ktorá je o chlapcovi, čo sa volá Jack, chodí po svete a zabíja obrov tými najhroznejšími a grotesknými spôsobmi, aké si len možno predstaviť. A bol tu aj chlapík, volal sa Hans Christian Andersen, ktorý žil v Dánsku a písal rozprávky plné smútku, poníženia a samoty. Dokonca aj Rýmovačky matky husi sa mohli skončiť značne temné – veď Jack a Jill idú na kopec a potom Jack spadne a rozbije si hlavu (GIDWITZ, 2012: 14).

Gidwitz spomína rozprávkových autorov minulých stáročí, aby takto dokázal násilné udalosti v rozprávkach a zdôraznil, že násilie je vlastne neodmysliteľným aspektom tohto žánru. Autor zdôrazňuje, že čitatelia stále nájdu násilie a krvavé opisy na mnohých stránkach jeho kníh napriek všetkej tej cenzúre, ktorej boli v priebehu storočí vystavené. Napriek všetkej verbálnej charakteristike násilia sa zdá, že tá neverbálna ide opačným smerom. Toto násilie nadobúda priam absurdné konotácie s istým ľahkým výsmechom (Twitcheil, 1989). Toto absurdné násilie odkazuje na druh násilia, ktoré je také prehnané, že čitatelia dobre vedia, že to, čo čítajú, je výmysel.

Aj keď je verbálne dielo presiaknuté absurdnými násilnosťami, neverbálne dielo je pravým opakom, s výnimkou obálky prvého dielu trilógie, na ktorej je v popredí Marienka so sekerou v ruke a Janíček, ktorý sa tvári podozrievavo, ba až vystrašene.

Obálka prvého zväzku (Gidwitz, 2010), obálka druhého zväzku (Gidwitz, 2012), obálka tretieho zväzku (Gidwitz, 2013)

Ilustrácie troch prepisov zobrazujú symbolické vyobrazenie tradičných rozprávkových prvkov, ako sú obri, draky, kráľovská rodina, tajomstvo a dobrodružstvo, ktoré sú prítomné v denotatívnej vrstve. Aj keď tradičnú rozprávku môžeme poznať, v prepisoch rozprávok sa postavy a zápletky spájajú a vytvárajú úplne nový príbeh, ako napríklad v rozprávke *In a Glass Grimly* (Gidwitz, 2012), prepise rozprávky *Jack a fazuľový stonok*. Tieto prepisy upravujú zápletky tak, aby zodpovedali poetike a ideológii svojej doby (Hermans, 2009). Koncept prepisovania rozprávok je teda postavený na prepisovaní ako manipulácii so zavádzaním nových pojmov, žánrov a prostriedkov (Lefevere, 2016).

Na rozdiel od zdrojových ilustrácií na obálke vidno na cieľových vyobrazeniach tieň postáv spolu s prvkami príbehu, ktoré charakterizujú ich zdroje v tradičných rozprávkach. Dôležité je tu zdôrazniť, že postavy nemajú pohľad, teda nedochádza ani k interakcii s divákom. A odkaz násilných zápletiiek nie je prítomný ani na obálkach kníh v prepise prekladu rozprávok. Dochádza k očisteniu nezmyselného násillia zápletky.

Um conto sombrio dos Grimm (Abreu, 2016),
Outro conto sombrio dos Grimm³ (Abreu, 2016)

Hoci sú ilustrácie postáv ploché a len veľmi málo detailné, môže čitateľ predvídať, o čom príbeh bude. Je tu nízka úroveň modality, ktorú predstavuje prevaha čiernej farby v kontraste so svetlomodrou v prvom diele a oranžovou v druhom diele. Ilustrácie nie sú dekontextualizované, no sú nakreslené na jednoduchom a nemodulovanom pozadí, v kalnej tme so stratou vizuálneho detailu vo vyobrazení a odstupe od čitateľa (Van Leeuwen & Kress, 2021: 156-157).

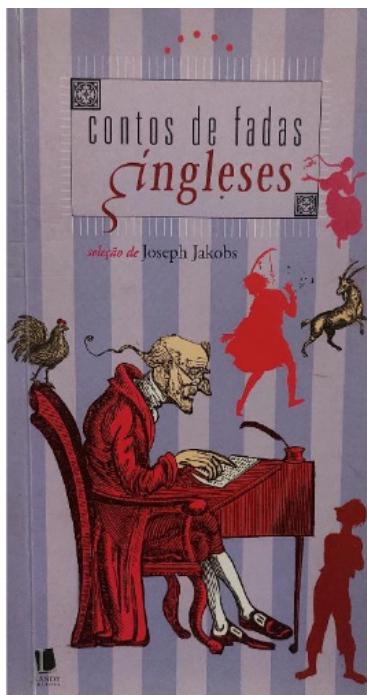
V ríši dospelých

Druhá pracovná definícia, ktorú tu navrhujem, je rozprávkový preklad. V oblasti prekladu pre dospelých môže byť potreba nového prekladu výsledkom vyjadrenia konfliktu (Mathijseen, 2007: 10), ale význam opätovného prekladania, ktorý tu preberám, nevyjadruje myšlienku, že predchádzajúce preklady sú neúplné (Berman, 1990) alebo že smeruje k zníženiu inakosti literárneho diela, aby sa lepšie začlenilo do inej kultúry (Bensimon, 1990: IX). Ja tu prijímam definíciu opätovného prekladu ako novej verzie beletristického diela [...], čo prichádza s rôznymi statusmi a hodnotami, ktoré sa k nej viažu (Alvstad, Rosa, 2015). Analyzované nové preklady odrážajú práve tieto charakteristiky a k niektorým z nich

³Tretí diel trilógie zatiaľ do brazílskej portugalčiny preložený nebol.

Cybelle Saffa

pridávajú zmenu čitateľov: z detí na dospelých a späť na deti. Zdá sa, že tento proces zmeny čitateľov v priebehu dejín prichádza a odchádza. Napriek tomu je na obálkach knižných novopreložených rozprávok pre dospelých čitateľov stále badateľná istá miera očistity, ako to predstavuje obálka knihy *Contos de fadas ingleses* (Jacobs, Lohbauer, 2002).

Contos de fadas ingleses, predná strana obálky

Významným aspektom pre analýzu tejto obálky je znížená detailnosť a prepojenie medzi prvkami. Mení sa tu zobrazenie postavy – v tomto vydaní sa totiž do popredia dostáva spisovateľ a nie detské postavy ako v prípade detských vydaní. Táto konotačná vrstva spisovateľa vzdáva od čitateľa absenciou pohľadu na čitateľa. Rovnako tu nie je ani stopa po nezmyselnom násilí.

Obe tieto pracovné definície boli výsledkom mojej dobrovoľníckej práce v detskej knižnici Barca dos Livros⁴ v meste Florianópolis, kde som mala možnosť pozorne sledovať brazílske publikácie prekladovej detskej literatúry z rôznych vydavateľstiev špecializujúcich sa na detské knihy. V tejto knižnici som ako členka ich výskumnej skupiny bola v kontakte so súčasnou národnou a prekladovou produkciou detskej literatúry.

Táto výskumná skupina zodpovedá za recenzovanie a hodnotenie literatúry pre deti a mládež vydanej v Brazílii. Analýza je súčasťou procesu výberu kníh pre výročné knižné ceny FNLIJ (Fundação Nacional do Livro Infantil e Juvenil), brazílskej sekcie IBBY⁵. Tá dostáva v predstihu novú knižnú produkciu od brazílskych vydavateľstiev a niekedy aj od nezávislých autorov. Cieľom je prečítať, vykonať dôkladnú analýzu a nakoniec vybrať knihy, ktoré vyniknú podľa určitých vopred daných kritérií a ktoré budú tvoriť konečný zoznam nominantov na udelenie ceny FNLIJ.

Záver

Táto skúsenosť mi poskytla spoľahlivé a podstatné dôkazy o mozgnej zmene v tvorbe prepisov a prekladov rozprávok; zmene, ktorá sa týka oživenia násilia, kedysi prítomného v pôvodných textoch. Násilia, ktoré bolo voľakedy očistené v brazílskych prekladoch zo 40. rokov a ktoré sa teraz vracia s prímiesou krvilačného násilia a groteskného humoru – nezmyselného násilia.

FNLIJ, teda brazílska sekcia Medzinárodnej rady pre detskú knižku (IBBY), vznikla v roku 1968 a jej poslaním je poskytnúť deťom možnosť prístupu ku knihám na vysokej literárnej a umeleckej úrovni (IBBY 2019). FNLIJ je jedinou cenou tejto krajiny za detskú knižku, ktorá zahŕňa kategóriu pre prekladovú detskú literatúru.

⁴ Komunitná knižnica detskej literatúry vo Florianópolis, Santa Catarina, Brazília

⁵ Medzinárodná rada pre knihy pre mládež

BIB '23

FNLIJ oceňuje knihy spĺňajúce kritériá (i) originality textu; (ii) originality ilustrácií; (iii) umeleckého a kompetentného využitia jazyka a štýlu, ako aj (iv) kvality prekladu vzhľadom na koncepciu knihy ako objektu, ktorá zahŕňa redakčnú a grafickú úpravu.

Po rokoch dôkladného výskumu v Barca dos Livros sa mi otvorili dvere pre analýzu násilia, ktoré bolo kedysi očistené v brazílskych prekladových knihách pre deti a ktoré sa teraz vracia ako „prepisy absurdného násilia v rozprávkach“. Autori majú väčšiu slobodu pri návrate tradičných rozprávok prostredníctvom ich prepisov a prekladov, ktoré sú pre potreby moderných čitateľov vhodnejšie (Susan-Sarajeva, 2003: 2).

Literatúra

Alvstad, Cecilia a Alexandra Assis Rosa. Voice in retranslation: An overview and some trends. Target. International Journal of Translation Studies 27.1 (2015): 3-24.

Bacchilega, Cristina. Fairy tales transformed?: Twenty-first-century adaptations and the politics of wonder. Wayne State University Press, 2013.

Berman, Antoine. La retraduction comme espace de la traduction. Palimpsestes. Revue de traduction 4 (1990): 1-7.

Bensimon, P. Présentation. Palimpsestes, IX-XIII, 4, 1990.

Fonseca, P. Os mais belos contos de fadas ingleses. Vecchi: Rio de Janeiro, 1944.

Gidwitz, A. A Tale Dark and Grimm. Puffin Books: New York, 2010.

Gidwitz, A. In a Glass Grimly: A Companion to a Tale Dark and Grimm. Puffin Books: New York, 2012.

Gidwitz, A. A Grimm Conclusion. Puffin Books: New York, 2013.

Gidwitz, A. Um conto sombrio dos Grimm. Preložil Ricardo de Abreu. Galera Records: Rio de Janeiro, 2016.

Gidwitz, A. Outro conto sombrio dos Grimm. Preložil Ricardo de Abreu. Galera Records: Rio de Janeiro, 2016.

Jacobs, J. English Fairy Tales. David Nutt. London, 1890.

Jacobs, J. More English Fairy Tales. David Nutt. London, 1894.

Jacobs, J. Contos de fadas ingleses. Preložila Inês Lohbauer. Landy. Rio de Janeiro, 2002.

Joosen, Vanessa. Critical and Creative Perspectives on Fairy Tales: An Intertextual Dialogue between fairy-tale scholarship and postmodern retellings. Wayne State University Press, 2011.

Kress, Gunther R. a Theo Van Leeuwen. Reading images: The grammar of visual design, Routledge, London a New York, 2013.

Lefevere, André. Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame. Taylor & Francis, 2016.

Mathijssen, Jan Willem. The Breach and the Observance: (1777-2001). Diss. Utrecht University, 2007.

Sebnem, Susan-Sarajeva. Multiple-entry visa to travelling theory: retranslations of literary and cultural theories. Target. International Journal of Translation Studies, Volume 15, Issue 1, január 2003, s. 1-36.

Twitchell, James B. Preposterous violence: Fables of aggression in modern culture. New York: Oxford University Press, 1989.

Fengxia Tan
Čína

Reprezentácia
národnej identity
v súčasných čínskych
rozprávkových
obrázkových knihách

Fengxia Tan

Fengxia Tan, Ph.D., je profesorkou na Fakulte literatúry na Normálnej univerzite v Nandžingu v Číne. Je výkonnou riaditeľkou Centra pre súčasnú literatúru pre deti a mládež. Jej výskum sa zameriava na detskú literatúru vrátane obrázkových kníh a filmov pre deti. Je autorkou kníh *Marginálny poetický počin: Písanie o detstve v čínskej*

modernej literatúre, Rezbárske detstvo: Dejiny čínskych filmov pre deti, Súradnica a hodnota: Štúdiá o čínskej a západnej literatúre pre deti. Je tiež autorkou mnohých článkov a statí. Vydala aj romány a zbierky esejí a preložila anglické detské knihy do čínštiny. Bola tiež hosťujúcou vedeckou pracovníčkou na Cambridgeskej univerzite, v Medzinárodnej knižnici pre mládež v nemeckom Mníchove, na Macquarieskej univerzite a americkej Illinoiskej štátnej univerzite. Je členkou poroty Ceny Hansa Christiana Andersena 2024 a ďalších významných ocenení za detskú literatúru alebo obrázkové knihy v Číne.

V apríli 2011 som sa zúčastnila na medzinárodnej konferencii „Dieťa a kniha“ konanej na Univerzite v Osle a venovanej obrázkovým knihám nového tisícročia. Je zaujímavé, že väčšina účastníkov sa rozhodla zamerať na národnú identitu v obrázkových knihách 21. storočia. Osobitným výsledkom tejto konferencie je vybraný zborník *Looking Out and Looking In: National Identity in Picturebooks of the New Millennium* (Pohľad von a pohľad dovnútra: Národná identita v obrázkových knihách nového tisícročia), ktorú editovala Åse Marie Ommundsen, profesorka na Univerzite v Osle, a ktorá vyšla v Nórsku v roku 2013. V úvode editorka nastolila zaujímavú otázku: „Prečo chápanie národa a národnosti stále usmerňuje myslenie ľudí napriek tvrdeniu, že žijeme v globalizovanom svete?“¹ Následne odpovedala pohľadom Margaret Meek: „(Margaret) Meek zdôrazňuje, že musíme klásť dôraz na úlohu, ktorú detská literatúra zohráva pri rozvoji detského chápania príslušnosti (byť jedným z nás) aj odlišnosti (byť iným). Detská literatúra je dôležitá v procese vytvárania a zachovávaní národnej identity. Je to zrejmé predovšetkým v detskej literatúre vznikajúcej vo fázach budovania národa.“²

Túto ideu som rozvinula v kapitole *Útek alebo otroctvo: Cesta k nacionalizácii pôvodných čínskych obrázkových kníh*, v ktorej som rozobrala cestu k nacionalizácii, ako podať malým deťom „Čínu, ktorú si budú pamätať“. Výzva „Tvorba čínskych obrázkových kníh“ vyplývala z kultúrnej zodpovednosti, ako aj z národného kultúrneho sebavedomia. Nacionalizácia čínskych obrázkových kníh sa vzťahuje na kultúrny obsah i tradičný štýl maľovania v obrázkových knihách, plný čínskeho kultúrneho ducha a estetickkej príchute, aby sa v mysliach domácich aj zahraničných čitateľov vytvoril „čínsky štýl“. Po analýze úspechov v nacionalizovaných čínskych obrázkových knihách som poukázala na niekoľko dilem, napríklad ako sa vyrovnáť s napätím medzi kultúrou a detskosťou, medzi tradíciou a modernosťou atď.³ V poslednom čase môžeme v čínskych obrázkových knihách s národnými charakteristikami pozorovať viacero pokrokov a vylepšení.

Čínske obrázkové knihy sa snažili rozvíjať cestou skúmania rôznych národných tematických materiálov a tvorivým osvojovaním si tradičných techník maľby. Z hľadiska obsahu predstavujú čínske kultúrne vlastnosti s čínskou krajinou, geografiou, históriou, zvykmi, materiálmi klasickej alebo ľudovej literatúry atď.; z hľadiska umeleckého vyjadrenia čerpajú z tradičného čínskeho umenia (ako je tuš, vyrezávanie z papiera, nástenná maľba, tieň, novoročné obrázky, drevorezba, hlina a líčenie tváre atď.) a pokračujú v dedení a inovácii vizuálneho jazyka médií, farieb, kompozície a techník (najmä voľného štýlu). Ako hovorí Chen Hui: „Zobrazenie čínskej kultúry na obrazoch nefunguje len z povrchu dovnútra, no aj zvnútra smerom navonok. Nie je to len scéna, objekt a obraz, ale aj emocionálna príťažlivosť a kúzlo dedičnosti a estetiky.“⁴ Treba poznamenať, že okrem zjavného vonkajšieho prejavu nacionalizácie je táto snaha o nacionalizáciu prirodzenejšie zaujímavá v abstraktnej rovine filozofickej implikácie, národnej psychologickéj metódy, spôsobov myslenia, kultúrneho ducha (napríklad viery a cenených hodnôt), štýlu a temperamentu obsiahnutých v príbehu.

^{1,2} Åse Marie Ommundsen. ed. *Looking Out and Looking In: National Identity in Picturebooks of the New Millennium*, Oslo: Novus Press, 2013:7.

³ Fengxia Tan. „Breakout or Bondage: The Way of Nationalization of Chinese Native Picturebooks,” Åse Marie Ommundsen. Ed., *Looking Out and Looking In: National Identity in Picturebooks of the New Millennium*, Oslo: Novus Press, 2013:85.

⁴ Chen Hui. *Theory and Practice of Chinese Picturebooks*. Changsha: Hunan Children's and Juvenile Publishing House, 2020:37. (陈晖:《中国图画书创作的理论与实践》, 湖南少年儿童出版社, 2020:37.)

BIB '23

Čínskym obrázkovým knihám s vyhraneným národným štýlom sa od začiatku 21. storočia darí. Niektoré významné ocenenia špeciálne vytvorené pre čínske pôvodné obrázkové knihy, ako napríklad Feng Zikai Medal (2009), Xin Yi Award (2010) a Era [Shi Dai] Prize (2016), podporili rýchly rozvoj čínskych obrázkových kníh, v prvom rade v oblasti rozsiahleho skúmania čínskeho rozprávania a národnej alebo etnickej estetiky. Okrem toho mnohé čínske obrázkové knihy v tomto štýle získali medzinárodné ocenenia. Pokiaľ ide o čínske obrázkové knihy ocenené BIB, všetky mali aj výrazné národné črty a osobnosti. Najstarším takýmto úspešným príkladom je kniha Cai Gao *Duch líšky v opustenej záhrade* (A fox spirit in a desolate garden), ktorá v roku 1993 získala Zlaté jablko BIB. Ďalšími ocenenými knihami Zlatým jablkom BIB z Číny sú napríklad *Čínske bájky III* (Chinese Fables III, 《中国寓言三》, 1995); Čanga Šimina; *Volný ako oblak* (duo yi yang de ba ge, 《云朵一样的八哥》, 2013); britsko-čínskeho ilustrátora Ronga Ju Juna; *Bian Zi* (《辫子》, 2015); Chuanga Bingčana (Hei Mi); *Nenechaj slnko padnúť* (Bie rang tai yang diao xia lai, 《别让太阳掉下来》, 2019); Zu Čenglianga, *Babka slnečnica* (The Story of Grandma Sunflower) a *Zbierka poézie a malby* (Poetry and Painting Collection, 《雪英奶奶的故事》和《余光中诗画集》, 2021). Džanga Čaa. Tento rok bolo na výstavu BIB 2023 vybraných desať diel čínskych ilustrátorov, ktorých témy sa týkajú čínskej krajiny, miest, histórie, ľudových príbehov atď. Aj keď tieto knihy pochádzajú od rôznych generácií, ich spoločnou črtou je to, že ich príbehy a vyjadrenia sú zakorenené v čínskej kultúre, spoločnosti a umení, ktoré sprostredkujú čínskeho ducha a umelecký šarm bez ohľadu na to, či ide o príbehy skutočné alebo vymyslené.

Pokiaľ ide o rozprávky v rámci národnej identity vo vyššie uvedených obrázkových knihách, tak tu existujú v prvom rade dva druhy: jeden je pôvodný a ten druhý je adaptovaný z ľudových príbehov. V tomto príspevku sa budeme venovať skôr tým druhým, pretože tie druhé majú oveľa viac národných charakteristík od vonkajšieho prejavu až po vnútorný podtext.

Najprv stručne predstavím pôvodné rozprávkové knihy súvisiace s BIB, ktoré sa väčšinou zameriavajú na antropomorfné zvieracie príbehy. Kniha *Volný ako oblak* (Free as A Cloud) je veľmi populárna a vyšla už aj v iných

ázijských, ako aj európskych krajinách. Yu Rong, britsko-čínska ilustrátorka, vytvorila svoj osobný štýl kombináciou čínskeho vyrezávania z papiera so západným skicovaním. Zu Čenglianga v knihe *Nenechaj slnko spadnúť* (Don't Let the Sun Fall), ktorá vyšla vo francúzštine, preberá obrázky zvierat z regionálnych ľudových hračiek a farby a tvary si požičiava z tradičných čínskych techník výroby lakovaných predmetov.

V rozprávke o zvieratách, ktorú ilustroval Wang Zumin, sú štýly *Jednopalcového svetla* (One Inch Light) a *Deng deng Deng* úplne odlišné. V prvej z nich je zobrazená skupina mačiek, pričom čierna a biela farba sú tu hlavnými farbami postavičiek, aby kontrastovali rôzne životné štýly na zemi a pod ňou, čo vyjadruje filozofické myšlienky v stručnom náčrte. Druhá rozpráva zaujímavý príbeh o postupnom odovzdávaní žiadosti. Používa jasné farby na tvarovanie obrazov rôznych zvierat a živo vyjadruje ich individuálne osobnosti a mentalitu odovzdávania odkazov. Prostredie obydli a oblečenie postáv má regionálne črty (ilustrácia č. 1). Predovšetkým zmyšľanie mnohých zvierat pri riešení medziľudských vzťahov odhaľuje vrozený, skutočný národný temperament, ktorý nechce (alebo sa hanbí) iných nahnevať či narušiť harmóniu. Ilustrátor okrem toho vedome využíva zmysel pre humor, ktoré v čínskych knihách tak často chýba.

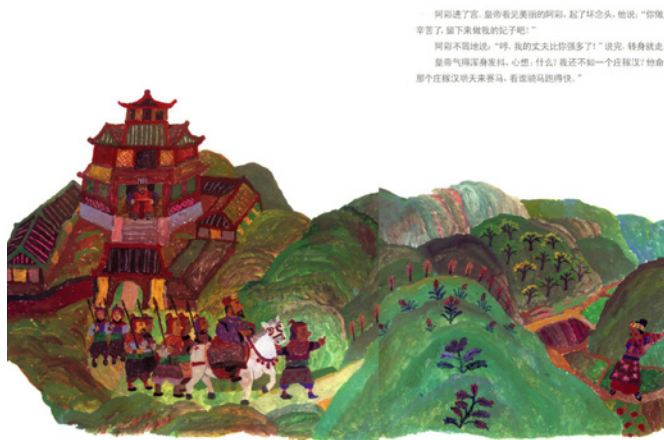

Ilustrácia č. 1

Fengxia Tan

Rozprávky adaptované z ľudovej slovesnosti majú tiež novú kvalitu vo vyobrazení starých príbehov. V podobe rozprávky sa folklór odovzdáva medzigeneračne ako kultúrne dedičstvo a je bohatým zdrojom pre obrázkové knihy na ďalšie skúmanie a posilňovanie národnej identity. Jedným zo spôsobov manifestovania zjavnej národnej identity je nasadenie príbehov etnických menšín. Nedávne zobrazenia menšinových kultúr priniesli do čínskych obrázkových kníh bohatstvo. Tento výber vychádza z ideológie etnickej rovnosti, ako aj z estetickej snahy o diverzifikáciu a novosť. Tu si vyberám dve hlavné knihy na diskusiu: jednou je *Perový kabát stovky vtákov* (Feather Coat of Hundred Birds) od Cai Gao, prvej čínskej víťazky Zlatého jablka BIB a ilustrátorky nominovanej na cenu HCAA 2024, druhou je *Tajomstvo dlhovlasého dievčaťa* (The Secret of Long-haired Girl) od Wanga Šaoša.

Cai hovorí, že má rada ľudové rozprávkové príbehy, ktoré sú veľmi vtipné a živé, a navrhuje ich poriadne preskúmať a inovovať moderným pohľadom. Vie priniesť silný vizuálny šok svojimi jedinečnými farbami a kompozíciou. V jej prvej známej knihe *Duch líšky v opustenej záhrade* diele (A fox spirit in a desolate garden) používa pozitívnu červenú a negatívnu čiernu ako dva veľké farebné bloky, ktoré vytvárajú silný kontrast a odrážajú akúsi tradičnú estetiku ľudových farieb. Okrem toho v niektorých scénach kreatívne zmenila čiernu farbu očí čínskeho chlapca na modrú, aby naznačila detský pohľad na skryté zlo. Jej ďalšia fantastická obrázková kniha, *Perový kabát stovky vtákov* (Feather Coat of Hundred Birds), vychádza z ľudového rozprávkového príbehu národnostnej menšiny Miao. Podľa Cai tento príbeh nielenže ukazuje typické črty miaovskej kultúry, ale je aj plný zapálenosti pre život a tvorivosti. Preto si na zobrazenie vzorov oblečenia a miestnej architektúry Miaoov volí jasné a sýte farby. Dokonca aj maľby krajiny sú farebné a štruktúrované v štýle etnického kroja Miaoov (ilustrácia č. 2). Hrdinkou tohto príbehu je A-cai, ktorej meno znamená uznanie a prijatie pestrého života. Zostupuje z krásnej maľby a stáva sa cnostnou a schopnou ženou rodu Miaoov v každodennom živote. Má zázračnú schopnosť premeniť vystrihnutého vtáka na skutočného jediným dychom. Jej zručnosti v strihaní z papiera a tkaní sú práve tie, v ktorých miaovské ženy vynikajú.

Ilustrácia č. 2

Najmarkantnejšou vlastnosťou tejto rozprávkovkej knihy sú špecifické farebné ilustrácie zdôrazňujúce rázovité etnické charakteristiky. Nádherné sú výjavy stoviek druhov vtákov, ktoré A-cai strihá, a plášť, ktorý tká z peria, kde prúdké farby a vzory ukazujú krásu a vnútornú silu ducha tejto postavy a ľudového umenia (ilustrácia č. 3 a 4).

Ilustrácia č. 3

Ilustrácia č. 4

Okrem toho naznačujú nádherné ilustrácie aj uctievanie žien, ktoré istým spôsobom obsahuje moderný feminizmus. Zoči-voči cisárovmu útlaku A-cai tvrdo bojovala proti chamtivitej hegemonii. Odfúkla cisára zabaleného do pláštá z peria, ktorý si utkala, čo naznačuje ženskú múdrosť a silu. Vo vyvrhlení sa A-cai sebavedomo pozerá do očí čitateľov. V teórii vizuálnej gramatiky je to spôsob „kontaktu“, ktorý

môže priniesť akúsi „interakciu“ medzi postavou a čitateľmi a plne preniesť emocionálnu silu postavy na čitateľov.

Tajomstvo dlhovlasého dievčaťa od Wanga Šaošaa je adaptáciou ľudového rozprávkového príbehu o dlhovlasom dievčati z etnickej menšiny Dongov v provincii Kuang-si. Nový názov zdôrazňuje „tajomstvo“ a prináša iný dôraz na tému a štýl ako tie predchádzajúce verzie. Táto adaptácia vynecháva onen obvyklý šťastný koniec ľudového rozprávkového príbehu: starý stromový boh pomáha hrdinke prežiť, čo odráža morálnu odmenu. V tejto modernej rozprávke obraz dlhovlasého dievčaťa a geografické prostredie zhruba predstavujú charakteristiky regiónu a menšiny. Namiesto zobrazenia všetkých postáv a celých zápletiiek ľudového rozprávkového príbehu venuje autor viac pozornosti vnútornému svetu hrdinky, živo vykresľuje jej rozporuplnosť a popletenosť, zobrazuje jej ťažký boj a odvážne rozhodnutie predsa len prezradiť ono tajomstvo, aby takto zachránila životy ľudí. Zobrazenie jej emocionálneho procesu je znamenite striedme a poetické.

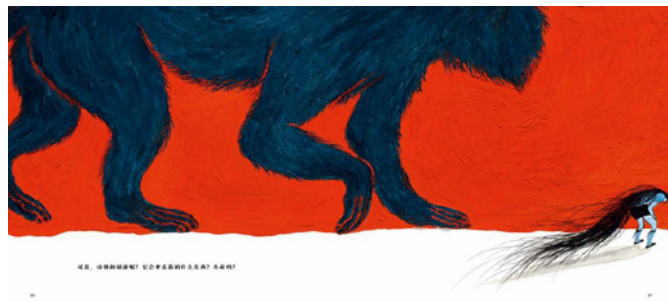
Dlhovlasé dievča a horský netvor sú dve hlavné postavy tejto knihy a ich vzťah je trochu nejednoznačný. Netvor je zobrazený ako opica s mýtickým „tretím okom“ na čele, pripomínajúca postavu zo známej čínskej legendy. Vyhráža sa dlhovlasému dievčaťu, že ju pripraví o to najcennejšie, ak prezradí tajomstvo prameňa v hore ľuďom, ktorí trpia suchom. Keď ale napokon tajomstvo prezradí, netvor ju v skutočnosti nepotrestá, namiesto toho sa stane bezmocným, napokon zmizne a za trest jej vezme len polámané vlasy. Spomínaná opičia príšera má v tejto rozprávke viacero významov. Po prvé je symbolom strážcu prírody, ktorý chráni prameň pred ľudským vykorisťovaním a ničením. Po druhé naznačuje tajomstvá v ľudských srdciach⁵. Ilustrácie predstavujú prepracovanosť toho, ako sa s „tajomstvom“ vysporiadať. Nová verzia teda mení morálne mučenie v pôvodnom folklóre na všeobecnejšiu oblasť psychologických a emocionálnych zážitkov, ako aj na ekologickú tému.

Ilustrácia č. 5

Ilustrácia č. 6

Ilustrácia č. 7

Ilustrácia č. 8

⁵ V doslove knihy Tian Xiaogeng, autor tejto obrazovej knihy, vysvetľuje zobrazenie a význam podmanivého obrazu „tajomstiev“: „Tajomstvo môže byť obrovské ako hora alebo more, alebo jemné ako prameň vlasov. V tejto obrázkovej knihe má tajomstvo dlhovlasého dievčaťa podobu modrej horskej príšery, ktorá je mohutná a plná duchovna, rovnako ako starostlivá príroda, ktorá odhaľuje svoju majestátnosť a zároveň nás vždy nesie a upokojuje. A okamih, keď sa takéto obrovské tajomstvo odhalí, je ako keď sa odtrhnú pramene vlasov, odlietajúce s vetrom.“

Fengxia Tan

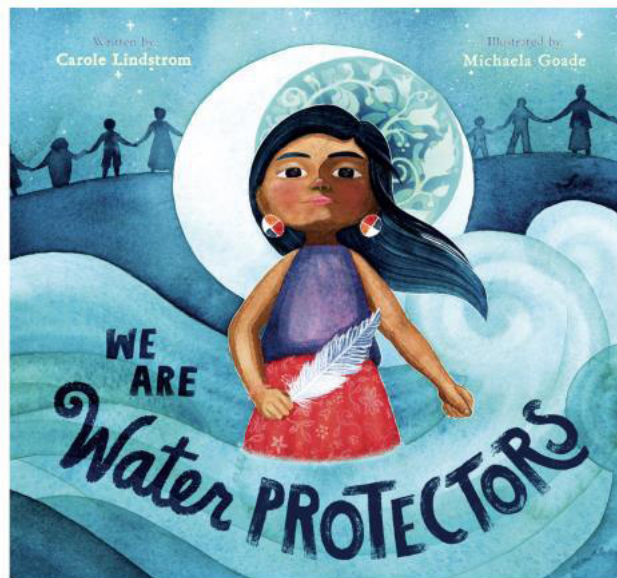
Ilustrácia č. 9

Ilustrátor vytvára spojenie medzi oboma postavami prostredníctvom modrej farby, ktorá symbolizuje vodu, tajomstvo a melanchóliu. Pokiaľ ide o ich fyzický vzhľad, výrazný kontrast medzi mohutným telom a tmavými tieňmi netvora a malým vzrastom dievčaťa vytvára pocit ťažkého tlaku alebo slabosti. Ako rastie vnútorná sila dievčaťa, jej obraz na ilustráciách sa postupne zväčšuje, čím sa zvýrazňuje jej prechod od váhavosti k odvahe. Ilustrátorka neposkytuje detailné črty tváre prostredníctvom dôkladnej práce štetca, ale na vyjadrenie emócií používa pôsobivé, či dokonca až prehnané obrazy (ilustrácie č. 6, 7, 9). Tento mierne abstraktný prístup prináša do diela nejednoznačné a viacnásobné interpretácie.

Na rozdiel od folklóru odovzdávaného z jednej generácie na ďalšiu obsahuje táto upravená rozprávka moderne ladené prvky: emocionálnu citlivosť, psychologickú hĺbku, ekologický význam a aj feministický podtón. Ilustrátorka tu dômyselne využíva obraz živej prírodnej scenérie, ktorú dievčatko vidí cez akési „tretie oko“ horského netvora, aby vyjadrila ekologický odkaz ochrany prírody (ilustrácia č. 5). Ak ale vnímame horského netvora ako utláčateľskú postavu v okolnostiach, následne dievča zohráva úlohu záchrancu v takejto katastrofe sucha. Nebojácne sa postaví hrozbe a je ochotná obetovať sa, aby zachránila ľudí a prospela komunite, čím zdôrazňuje odolnosť žien.

Farby obrázkovej knihy sú prevažne chladné tóny modrej. Počas celého vývoja príbehu je silný kontrast vytváraný po sebe nasledujúcimi panelmi s červenou a čiernou farbou

(v uvedenom poradí predstavujú suchu a horského netvora, ilustrácia č. 7) alebo červenou a sivou farbou (v uvedenom poradí predstavujú suchu a ľudské utrpenie, ilustrácia č. 8). Tento silný vizuálny vplyv je hnacím motorom dievčenských rozhodnutí a činov. Vo zvyšku knihy prevláda modrý tón s určitými odchýlkami v deji príbehu. Prvá a posledná ilustrácia v knihe sa z hľadiska štruktúry navzájom opakujú. Na konci je na mieste, kde spal tento netvor, bazén s modrou vodou a pred jaskyňou, kde bolo kedysi sivo, je modré a oživené prírodné prostredie. Toto predstavuje dobrú vôľu ľudí, ktorí získali horský prameň, aby žili v harmónii so zemou. Obraz dievčaťa splývajúceho s prírodou teda zároveň znamená, že bojuje za šťastný život.

Ilustrácia č. 10

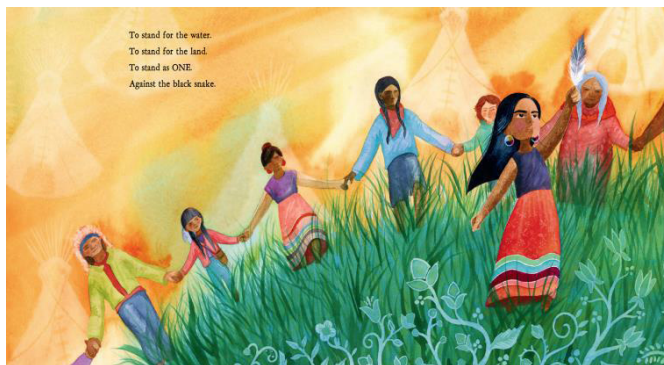
Podobnosť reprezentácií národnej identity vidno, ak porovnáme *Tajomstvo dlhovlasého dievčaťa* s obrázkovou knihou *Sme ochrancovia vody* (We Are Water Protectors) zo Spojených štátov o ochrane vody pôvodných obyvateľov Ameriky, ktorá je tiež príbehom boja, kde je hlavnou hrdinkou indiánske dievča. Zobrazenie mohutného a ohavného čierneho hada predstavuje metaforické

BIB '23

znečistenie ropovodmi a na zisk zameranou priemyselnou civilizáciou. Autorom textu je autor z indiánskeho kmeňa Ojibwe. V tradícii tohto domorodého kmeňa sú ženy strážkyňami vody. Ilustrátorka odráža aj vonkajší vzhľad (pomocou tradičného odievania a dekoratívnych rastlinných vzorov inšpirovaných etnickou kultúrou, ilustrácia č. 11, 12) a vnútorného statočného ducha kmeňa. Táto kniha tiež v značnej miere využíva modrú farebnú paletu na zobrazenie čistej vody a využíva dynamické zábery zblízka na zdôraznenie prebudenia dievčaťa a jeho odvážneho ducha odporu.

Ilustrácia č. 11

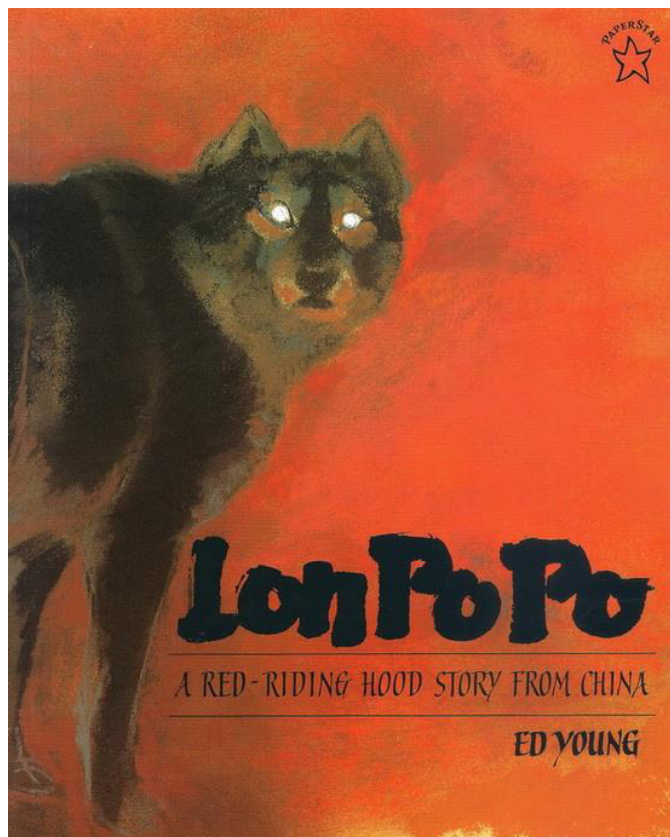
Ilustrácia č. 12

Čo sa týka ilustrácií, obe knihy využívajú prvky fantázie a metaforickej rétoriky, prezentujú bohatú etnickú atmosféru, ako aj poetické hľadanie. *Tajomstvo dlhovlasého dievčaťa* sa ale zdá byť abstraktnejšie a viac „Xie Yi“ (expresívny spôsob v čínskej maľbe tušom). Použitie jednofarebnej palety vytvára pocit abstrakcie, vzdaluje sa čitateľom a provokuje ich k zamysleniu. Tieto dve obrázkové knihy majú korene v kultúrnych príbehoch, no majú univerzálny význam s globálnymi a ľudskými záujmami (zachovať ekologickú Zem a vybudovať „Spoločenstvo so spoločnou budúcnosťou pre ľudstvo“). Majú potenciál vyvolať v čitateľoch racionálnu a emocionálnu odozvu.⁶

Na záver možno konštatovať, že tento text skúma reprezentáciu národnej identity v čínskych obrázkových knihách z akejsi makroperspektívy a zameriava sa predovšetkým na rozprávky o príbehoch menšín s cieľom diskutovať o produktívnom spôsobe sprostredkovania národnej identity. Prijímanie etnických rozprávok je skvelým spôsobom skúmania etnického dedičstva, vytvárania kultúrnych spomienok a budovania kultúrnej identity. Túto cestu obširne a vynikajúco skúma známy čínsko-americký ilustrátor Ed Young, ktorého obrázkové knihy vynikajú v oblasti detskej literatúry v USA, ako aj vo svete. Medzi nimi sú významným zdrojom námetov čínske ľudové rozprávkové príbehy, ako napríklad *Lon Po Po: Príbeh Červenej čiapočky* z Číny (Lon Po Po: A Red-Riding Hood Story from China, 1989). Young ich tu nielen reprodukuje, ale spája kultúrne duchy a výtvarné techniky Východu a Západu, aby ich stvárnil snažiac sa o symbiotickú estetiku. Poskytuje úspešnú skúsenosť pre inováciu obrázkových kníh v ére globalizácie, napríklad ako aktivizovať a využiť miestne alebo etnické kultúrne zdroje a ako transformovať tradíciu do modernosti.

⁶Obrázková knižka je multimodálny text a jedným z teoretických rámcov, ktoré možno použiť na analýzu multimodálnych textov, je vizuálna gramatika. Analýzuje spoločné pôsobenie rôznych spôsobov zo semiotického hľadiska vrátane interpersonálneho významu, ideového významu a textového významu. Vzťah medzi textom a obrazom často zahŕňa komplementaritu, ktorú možno klasifikovať do troch dimenzií: zosilnenie, divergencia a polyfónia. Ilustrácie v týchto dielach slúžia predovšetkým na posilnenie textového obsahu a čitateľovo porozumenie má tendenciu konvergovať s textovým smerovaním. Obe tieto práce sú zamerané na konštruovanie „interpersonálneho významového systému“, ktorý je založený na tom, či medzi postavami na obrázku a čitateľom existuje očný kontakt.

Fengxia Tan

Ilustrácia č. 13

Ilustrácia č. 14

Zastávam názor, že snaha o nacionalizáciu nás rozhodne nemá oddeliť od ostatných. Niekedy je to stratégia, ktorá pomáha konštruovať národnú subjektivitu v prípade, že ju nahradí alebo pohltí globalizácia. Reprezentovanie jedinečných menšinových rozprávok znamená rešpektovanie a oceňovanie menšiny. Okrem toho je tento národný štýl prospešný aj na to, aby priniesol do sveta viac rovnosti, inklúzie a estetickej rozmanitosti. Ďalším súvisiacim dôležitým názorom je to, že národná identita je mnohostranný, dynamický koncept, ktorý sa ďalej vyvíja. Nacionalizácia v skutočnosti nepredstavuje uzavretý prístup. Obhajoba nacionalizácie neznamená presadzovanie konzervatívnych postojov. Otvorenosť je nevyhnutná pre každú kultúru, ktorá dúfa v energický rast. Okrem reprezentácie vlastnej národnej kultúry a umenia by mali domáci tvorcovia úspešné skúsenosti a priekopnícke techniky vynikajúcich svetových obrázkových kníh absorbovať, integrovať a obnovovať ich. Tak napríklad v ostatných rokoch sa v oblasti obrázkových kníh čoraz viac rozširuje medzinárodná spolupráca, ktorá zvyčajne spočíva v spolupráci čínskych spisovateľov a zahraničných ilustrátorov. Tento druh obrázkových kní často vykazuje typické známky medzinárodnej integrácie. Jedným z kľúčových faktorov je to, že zahraniční ilustrátori by mali hlboko rozumieť národnej kultúre textového príbehu a snažiť sa o jedinečné, správne a dokonalé spojenie dvoch kultúr a estetiky. Úžasné je, že dobrá detská literatúra sama osebe odráža univerzálne detské pocity a estetické chute, čo z nej robí skutočne „rozprávku“, ktorú si užívajú ľudia presahujúci hranice národov a časov.

BIB '23

TOTO! je galéria Slovensko

Na čo sa pozeráme,
keď si čítame rozprávku
o Snehulienke?
(premýšľanie o príbehoch
a ilustráciách)

TOTO! je galéria

TOTO! je taká galéria na Moskovskej 29 v Bratislave, v ktorej od roku 2014 vystavujeme ilustrácie — obrázky, ktoré si pamätáme z knižiek, čo sme čítali ako deti, aj so svojimi deťmi. Ilustrátorov, čo ich namaľovali, však často ani nepoznáme: veď koho by napadlo hľadať niekde na konci knihy meno napísané drobnými písmenkami,

neučí sa o nich na školách. A tak nám často uniká, aká je slovenská ilustrátorská tradícia úžasná. Tak to skúsime napraviť. Všetci traja: Mária Rojko, Miloš Kopták a Ida Želinská - sme presvedčení, že si tie diela zaslúžia visieť v galérii. A že je dôležité hovoriť o tom, v akom kontexte vznikali.

Na čo sa pozeráme, keď si čítame rozprávku o Snehulienke? (premýšľanie o príbehoch a ilustráciách) s použitím textov Petra Uličného, Ľubice Kepštovej a Veroniky Kolejákovvej

Čítať si spolu – veľkí aj malí – je také... blízke. Pritúlíme sa k sebe, pozeráme sa na tie stránky s písmenkami a obrázkami, stíchneme a počúvame sa. Nezáleží na tom, kde práve sme: či na lavičke v parku a okolo nás pobežujú deti aj psi, či doma na gauči, alebo hoci aj vo vlaku.

Funguje to.

Keď si čítame nahlas, občas zrýchlime, inokedy spomalíme hlas. A každá z postáv príbehu znie inak: huhňavo aj štebotavo, zaliečavo alebo hoci aj štekavo. Kde tu sa na stránke zastavíme a pichneme prstom do obrázku: „Pozri, pozri!“

Tá chvíľa potom ostane niekde v našej hlave a zmení sa na spomienku.

Veď o nej aj hovoríme ešte veľa rokov: „Pamätáš sa, ako nám mamina každý večer čítala a niektoré riadky spievala?“ Alebo: „Počuj, spomenula som si včera na to, ako nám tatino pomenil konce rozprávok a úplne nás pobláznil tými motaninami?“

Aj tak však málo počuť, ako veľmi sú tie „chvilky“ pri knihách dôležité. Ako spoluvytvárajú vlastnú ale aj skupinovú identitu, ako ovplyvňujú kultúru v spoločnosti, zjednocujú jazyk a symboliku.

• „Milé deti: isto máte rady, keď za oknom krásne bielo sneží. Presne takto začína náš príbeh. Tak ho teda poďme spolu prežiť!“*

Keď TOTO! je galéria začínala (ešte pod názvom ASIL Gallery v roku 2010), písali sme, že ilustrátorov a ilustrátorky, ktorí tie úžasné knihy vytvárajú, často na rozdiel od autorov a autoriek textov, ani nepoznáme: veď koho by napadlo hľadať niekde na konci knihy meno, napísané drobnými písmenkami. A tak sme začali ich diela odkrývať, vystavovať, dávať do súvislostí v čase, rozprávať o nich.

Keď sa dnes pozrieme dozadu, vidíme desať rokov, desiatky výstav, stovky diel a stovky návštevníkov aj návštevníčok galérii, desiatky článkov v médiách.

BIB '23

Trvalo vlastne aj dosť dlho, kým sa to podarilo, kým sme sa na tie diela naučili pozeráť nielen ako na stopu, ako na artefakt, ale naozaj ako na „dielo, dielo“ – rovnako silné, intenzívne ako obraz, či socha, ktoré môže byť vystavené v galérii.

Mnohí nad ilustráciami ohŕňali nos a hovorili: „Veď to je také menšie, skôr úžitkové umenie. Papier? Anilínky, fixky, voskovky, ceruzky?“

Veď hej. Je to taký tanec v úzkom priestore. S vopred danými pravidlami, ako to v knihe má vyzeráť. Či tie obrázky k príbehom majú byť veľké, celostranové, polstranové alebo len také bodky, či farebné, či čiernobiele...

To veľmi zvädza pozeráť sa na tento žáner cez prsty. Pritom ilustrácie v knižkách sú často prvým výtvarným dielom, s ktorým sa ako deti stretujeme. Pátrame po súvislostiach, poznávame logiku vecí a dejov.

Mária Rojko to raz povedala: „Na detaily tých príbehov často zabudneme, obrázky nám však v hlavách zostanú.“

•

„Snehulienke nebolo viac smutno.
Zvolala k nim: „Milí kamaráti!
Vďaka vám už nebojím sa v lese.
Ani toho, že sa niekde stratím.“

O ilustrácii sa takmer vôbec neučí.

Ani na literatúre, len málokedy na náuke o umení a už vôbec nie na dejepise. Pritom by bolo také zaujímavé dozvedieť sa, „ako“ (a nielen akými technikami, ale aj v akých kontextoch) tie ilustrácie vznikali! Dá sa predsa pátrať po tom, v ktorých knihách sa objavili prvé slovenské ilustrácie a ktoré vydavateľstvá ich priniesli. Aj po tom, ako a prečo sa začalo experimentovať s formou (a to aj v detských knižkách) v 60. rokoch 20. storočia. Ktorí výtvarní umelci nesmeli v 70. rokoch vystavovať svoje diela, ale (ako kedysi povedal Robert Brun) našli „azyl“ v tvorbe ilustrácií? Prečo sa knižný trh v 90. rokoch takmer rozpadol a mnoho takmer

hotových kníh s ilustráciami ostalo nevydaných? Kde sa dnes nachádzajú originály všetkých tých úžasných diel?

Tak sa nemožno čudovať, že keď povieme meno Jana Kiselová-Siteková mnohí sa zatvária... hm: „Poznám, poznám, len si práve neviem spomenúť!“

Zaklapne to, až keď dodáme: „Nepamätáš sa?“ A vymenujeme niektoré z jej knižiek. *Miško a Muško na severnom póle* od Tomiko Inui, *Zbojníková dcéra Ronja* od Astrid Lindgren, *Nepokoj a Hodiny* od Maše Haľamovej, či *Palculienka* od Hansa Christiana Andersena, aj *Pišťalkár* od Erika Jakuba Grocha a *Anjeličku môj strážničku* od Milana Rúfusa a *Tisíc a jednu noc* a ešte *Mamička* od Jaroslava Seiferta.

„Jasné, to je ona!“
Tak skúsme o nej hovoriť viac.

•

„Srňka pozná jedno tajné miesto.
Chalúpku na samom kraji lesa.
Maličká je a ukrytá zrakom
Práve tam dnes večer ukryješ sa!“

TOTO! je galéria

Vysokú školu výtvarných umení absolvovala v roku 1977 na oddelení knižnej grafiky a ilustrácie Vincenta Hložníka. Ilustrovala viac než 40 kníh pre deti, aj pre dospelých. Za svoju ilustrátorskú tvorbu získala množstvo ocenení v Čechách, na Slovensku. Je držiteľkou Plakety aj Zlatého jablka BIB, v roku 1996 ju zapísali na Čestnú listinu IBBY za ilustrácie knihy Ondreja Sliackeho *Adam a Eva*.

Ľubica Kepštová o jej tvorbe napísala: „Každý prinášame stopy toho, odkiaľ prichádzame... Keď pozeráme na dieťa, ktoré sa práve narodilo, kvet, ktorý sa na chvíľu otvoril nášmu svetu alebo prameň, plný slobody a čistoty, máme pocit, že k nám prichádzajú naozaj z raja, kde je všetko v dokonalej rovnováhe a harmónii. Keď sa narodíme na správnom mieste – aj detstvo je raj, do ktorého sa stále radi vraciame.

Aj vtedy, keď sa náš svet rozbije na kusy a my si ho skladáme nanovo – robíme mozaiku zo vzácných črepín a vytvárame čosi, čo sa aspoň z diaľky podobá na stratený raj. A potom nosíme v srdci svoj pomyslený ostrov a v čase nepohody sa ukrývame do jeho bizarných tajuplných zákutí. Jana Kiselová-Siteková dostala do daru nielen pekné detstvo ale aj obrovský talent – talent premaľovať svet. Ona nie je jeho reštaurátorom, ona ho robí celkom nanovo. Akoby sa rozpomínala na raj, z ktorého sme sa kedysi dávno vynorili. Vidí svety, na ktoré

si my už nespomíname. Jej krajiny, rastliny, zvieratá i ľudia sú plní krehkých detailov, ktoré v realite vôbec nevnímame. Aj farby a subtílné štruktúry obrázkov sú utkané z neznámych tajuplných vlákien... akoby ich priviatal vietor z ďalekých vzdušných krajín, zo zámku nad morom visiacom na hodvábnnej šnúрке. Jej vnútorný svet obývajú anjeli. Prostredníctvom jej obrázkov vstupujú do našej prítomnosti – anjeli detí, anjeli strážcovia aj naši každodenní pomocníci. K svojmu vzácnemu daru pristupuje s úctou a zodpovednosťou. Každý dotyk na plátne či na papieri má svoje miesto, svoj význam aj svoju dušu. Jej obrázky sú v akomsi zvláštnom výtvarnom esperante, ktorému porozumel celý svet.“

Rokmi tvorby sa jej diela zjemňujú, pribúda čoraz viac záľah lúčnych kvetov a spod hlavného príbehu sa vynárajú ďalšie a ďalšie príbehy, skryté v detailoch, linky sú čoraz jemnejšie, svet je akoby v opare, sýtosť farieb ustupuje vzdušnosti.

Ustálila sa aj forma – svoje ilustrácie maľuje výlučne na bielené, škrobené plátno.

Len málokedy si uvedomíme, aká je to „práca“. Hodiny ohnutá, bez možnosti nájsť „pohodlnú“ polohu. Priestor je rozvrhnutý do filigránskych rozmerov, aby všetko so všetkým súviselo, treba ho plniť centimeter po centimetri.

•

Aké milé a útulné miesto!
V tom ju ale začal zmáhať spánok.
Schúlila sa teda do periniek.
Veď ďaleko bolo ešte ráno.

BIB '23

Prvý edičný počin TOTO! je galéria – *Príbeh o Snehulienke* – vzniká ako pocta ilustrátorky. Jana Kiselová-Síteková nám raz na otázku, aký je jej „ilustrátorský sen“ povedala: „Raz som na Vianoce dostala túto knižku o Snehulienke,“ a vytiahla útlý zväzok s farebnou obálkou. „A potom som ju veľakrát čítala. Sama, aj s dcérou. Poznala som ju naspamäť.“

Chceli sme jej ten sen splniť.
A chceli sme to urobiť bez kompromisov.

A tak sme postupne skladali zdroje – tie finančné, aj tie ľudské – na to, aby mohla slobodne tvoriť, nebojovať s časom a dať vzniknúť knižke, v ktorej by sa skoncentrovalo jej majstrovstvo so silným príbehom.

Aj preto príprava trvala viac než päť rokov. Ťahmi štetcom sa rodili charaktery postáv, atmosféra.

Veď sa len pozrite na hrdinov a hrdinky toho príbehu.

Nie je to len „ona“ - Snehulienka. Okolo nej, v krátkych rýmoch, spoznávate mnohých ďalších hrdinov a hrdinky, nie nepodobných tým, ktorých ste už v živote stretli.

Tú mamu, ktorá snívala o tom, že sa jej raz narodí dievčatko. Príliš rýchlo zmizla, ale Snehulienke stihla dať pocit blízkosti, tepla, lásky a ona si to, čo sa od nej naučila, niesla celým príbehom. Alebo toho nešťastníka, otca, o ktorom si povieme: „Aký zbabelec!“ Veď namiesto toho, aby svojej dcére pomohol, keď jej bolo ťažko, keď smútila, nechal ju trápiť a skúšať závistlivou macochou.

Každý a každá z nás občas stretne „zrkadlo“, ktoré najskôr lichotí, podlieza a našepkáva: „Ty si najkrajšia!“, a potom zraňuje: „Už nie si taká, ako kedysi!“. Ale narazíme aj na trpaslíkov, na tú bandu smieškov, čo bez slov, keď treba, nahradí rodinu, čo prestala fungovať a postará sa, bez nároku na odmenu, hoci aj o úplne neznáme dievčatko.

Lebo tak vznikajú veľké príbehy pre malých ľudí – rozprávky.

Učíme sa cez ne premýšľať o svete okolo nás. Snažíme sa rozšifrovať návody, čo sú v nich skryté a naučiť tým užitočným taktikám prežitia: mať istotu, že „po každej zlej chvíli príde lepší čas“, aj že „naše chyby sa dajú napraviť“, alebo že „dôverovať nestačí“. A že tí dobrí, ak ostanú ostražití, môžu vyhrať aj proti oveľa silnejším nepriateľom. Že tá najdôležitejšia vec na svete je mať okolo seba priateľov, s ktorými dokážeme zdieľať každodennosť, tie trápenia aj radosti.

•

„O všetko sa podelíme s tebou!“
Povie ďalší a očka mu svietia.
„Ty nám za to každý deň dáš úsmev
ten najdrahší poklad tohto sveta!“

Ilustrácie sú súčasťou národného bohatstva.

Aj so všetkými ich nedokonalosťami – jemným, subtilným podkladom, slabou fixáciou, často plné poznámok pre tlač.

TOTO! je galéria

Na to, aby ste sa dnes mohli na ne pozerieť, ich niekto musel pozbierať. Vytvoriť kolekcie, zaradiť do zrozumiteľných systémov, dať im logiku. Zažila sa predstava, že to je práca štátnych a mestských galérií, ktoré v správnom čase kúpia všetko, čo má hodnotu, a to potom bude odpočívať, uzavreté pred svetom, v prítomí depozitárov, kým sa občas niečo nevystaví. Lenže tak to nie je.

Výnimočné diela sa často nachádzajú v súkromných zbierkach. Len nedôvera, dešpekt a pýcha bránia tomu, aby sa tie zbierky aspoň občas spojili ako puzzle a ukázali... samozrejme, nikdy nie celý obraz, ale kvalitný výrez z dejín. Pretože, ako hovorí historička umenia Eva Trojanová: „Kunsthistoria je topografia.“ Treba hľadať a spájať nielen známe veci, ale aj solitéry, tichú tvorbu v úzadí, vyjsť z veľkých miest, oprášiť mená... Chceli sme a stále chceme ukazovať, ako vznikala slovenská ilustrácia, ako sa menila v čase a najmä kto boli ľudia – výtvarníci a výtvarničky, ktorí ju posunuli na unikátnu úroveň. Tak, aby ste si mohli na tejto výstave veľakrát povedať: „Wau! To predsa poznám! To je aká krásna! Toto som kedysi čítala! Ani mi nenapadlo skúmať, ako je to vytvorené! Aj ja som to čítal!“

* z pripravovanej knihy Jany Kiselovej-Sitekovej a Petra Uličného *Príbeh o Snehulienke* (TOTO! – kultúrne ihrisko, 2023)

Použité ilustrácie:

Knihy: Rozprávka o Snehulienke

Rok vzniku diela: 2017 – 2021

Vydavateľstvo: Peter Uličný, TOTO! je galéria, prvé vyd. január – február 2024

Technika: gvaš, tuš, plátno

Zo zbierky: TOTO! je galéria

•

Tie postavy z rozprávok sú okolo nás.
Sú naši blízki, aj vzdialení ľudia.
A niekedy... niekedy sme to my.

Čítame si o nich, pozeráme sa na obrázky v knižkách
a popri tom vyrastieme. Kadečo zažijeme a kadečo
sa nám stane a zrazu sa prichytíme, že sa správame
presne tak, ako hrdinovia a hrdinky z rozprávok.

Tak si spolu čítajte príbeh o Snehulienke.
A najmä to robte spolu.
Veľkí aj malí.

BIB '23

Vendi Vernić
Chorvátsko

Rozprávanie príbehu,
vytváranie sveta:
Vplyv rozprávok
Ivany Brlić-Mažuranić
na chorvátsku ilustráciu

Vendi Vernić

Vendi Vernić je ilustrátorkou a výtvarnou umelkyňou na voľnej nohe, ktorá pôsobí v Záhrebe. Je držiteľkou Plakety BIB 2023, IX. medzinárodnej ceny za ilustráciu Bolonského veľtrhu detskej knihy – Fundación SM (2018) a za svoju ilustračnú tvorbu získala niekoľko ďalších ocenení, medzi nimi dve ceny „Ptičica“ za detskú ilustráciu (2022 a 2021), cenu

„Ovca u kutiji“ za najlepšiu chorvátsku obrázkovú knižku (2021), Genu Grigora Viteza za detskú ilustráciu v Chorvátsku (2020) a cenu na Festivale ilustrácií Mors v Moskve (2017). Jej práce boli prezentované na mnohých skupinových výstavách a samostatných výstavách v Záhrebe, Varaždíne, Lubľane, Soule, Bologni, Moskve a Tokiu. Vendi Vernić doteraz ilustrovala 11 vydaných kníh pre deti a mládež.

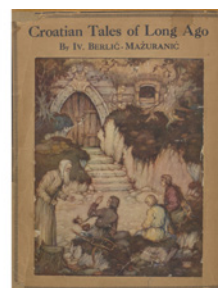
Úvod

Ivana Brlić-Mažuranić je ústrednou postavou chorvátskej detskej literatúry a jednou z najvýznamnejších a medzinárodne uznávaných chorvátskych spisovateľiek. Jej príbehy vychádzali a vychádzajú v mnohých vydaniach a prekladoch už vyše sto rokov a mnohé z nich sprevádzajú skutočne výnimočné ilustrácie. Komplexný prehľad by bol náročným projektom, a to jednak kvôli množstvu publikácií, jednak kvôli nedostatku systematických informácií o dejinách chorvátskej ilustrácie – preto je tento text zameraný na výber ilustrátorov, ktorých diela sa ukázali ako formujúca súčasť medzinárodného uznania rozprávok Ivany Brlić-Mažuranić. Okrem toho ponúknem pohľad na svoj prístup k ilustrovaniu jednej z jej menej známych rozprávok – *Zverinec*.

Hlavným cieľom je predstaviť, ako Brlićovej-Mažuranićovej rozprávky prispeli k formovaniu nielen chorvátskej detskej literatúry, ale aj ilustrácie, a zdôrazniť, vďaka čomu sú medzinárodne rozpoznateľné a nadčasové.

Príbehy a obrazy, ktoré zahŕňajú svet

Dielo a život *Ivany Brlić-Mažuranić* (1874 – 1938) sú dôkladne preskúmané, no zdá sa, že je stále čo objavovať. Jej príbehy majú túto prohavú vlastnosť a pri každom čítaní ponúkajú stále čosi nové. Netreba ale mytologizovať túto osobu (ani jej opus), pretože v čistej vnímavosti, výrečnosti, láskavosti a talente, ktoré pestovala a úspešne vlievala do svojho literárneho diela – je zázrakov dosť. Sama Brlić-Mažuranić bola pri reflexii svojho písania sebavedomá, ale pokorná, vedomá si tak privilégií, ako bolo jej vyrastanie v rešpektovanej intelektuálno-spisovateľskej rodine, ako aj spoločenských obmedzení, ktoré jej život formovali.

Hlapićove odvažne dobrodružstva (1921),
Rozprávky z dávnych čias (1924, 1926)

Rozprávky z dávnych čias (Priče iz davnina) a *Hlapićove odvažne dobrodružstva* (Čudnovate zgode šegrta Hlapića) sú dve najznámejšie knihy tejto autorky, obe vyhlásené za klasiku chorvátskej detskej literatúry. Jej literárny opus je bohatý na rozmanitosť a obsah, ale to, čo urobilo spomínané diela takými výnimočnými, je úspešná súdržnosť autorkinej fantázie, mytologickej štruktúry a tradície národných rozprávok. *Rozprávky z dávnych čias* sú zbierkou príbehov, ktoré boli často nesprávne interpretované ako prerozprávanie národných mýtov a rozprávok, aj keď ide o pôvodné diela Ivany Brlić-Mažuranić. Táto zámena svedčí o jej genialite ako rozprávačky, ktorá tak dobre pochopila podstatu svojej kultúry a anonymného literárneho dedičstva, že na ňom mohla stavať. Mytologická rovina je univerzálna, s ustálenými

BIB '23

naratívnymi vzorcami a so symbolikou majstrovsky votkanými do tkaniva individualizovaného literárneho prejavu. Spisovateľ Antun Gustav Matoš bol jej pisaním okamžite ohromený a všimol si, že *svet Brlićovej-Mažuranićovej príbehov nie je len vymyslený, no aj vytvorený*. Fantázia a realizmus sa harmonicky dopĺňajú s pocitom vnútornej vitality a dôveryhodnosti, čo čitateľovi umožňuje pozeráť sa na tento svet s úžasom dieťaťa, aj keď jeho detstvo už dávno pominulo.

Autenticita a fantázia Brlićovej-Mažuranićovej príbehov inšpirovala celé generácie chorvátskych ilustrátorov, čím sa významne podieľala na formovaní pojmu detská literatúra a ilustrácia.

Hlapićove odvážne dobrodružstvá (1913) sú románom, ktorý jej priniesol širšie uznanie a vysoké ocenenie. Sklamanie Brlićovej-Mažuranićovej z pôvodných ilustrácií Nasty Rojcovej viedlo k tomu, že druhé vydanie (1921) vyšlo len s ilustráciou na obálke od Vladimira Kirina. Táto ilustrácia zapôsobila na Brlićovú-Mažuranićovú natoľko, že ho požiadala o vytvorenie nových ilustrácií pre *Chorvátske povesti z dávnych čias*, lebo sa jej nepáčili ani predchádzajúce ilustrácie Petara Orlića.

Rozprávky z dávnych čias boli prvýkrát publikované 1916 a získali všeobecný ohlas. Vďaka úsiliu jej brata Želimira Mažuranića vyšiel 1924 vo vydavateľstve Allen & Unwin LTD anglický preklad s Kirinovými ilustráciami. Ilustrácie boli následne použité aj v treťom chorvátskom vydaní (Matica hrvatska, 1926).

Opäť sa stretla s mimoriadne pozitívnym prijatím, a tak nasledovali preklady do mnohých európskych jazykov, ktoré boli dokonca korunované štyrmi nomináciami na Nobelovu cenu. V roku 1937 sa Brlić-Mažuranić stala prvou ženskou korešpondentkou Juhoslovanskej akadémie vied a umení.

Rozprávky z dávnych čias – ilustrácie Vladimira Kirina

Rozprávky z dávnych čias – porovnanie anglických vydání (Sandycroft, 2017, a Allen & Unwin, 1924)

Vendi Vernić

Vladimir Kirin (1894 – 1963) je snáď najvýznamnejším ilustrátorom Brlićovej-Mažuranićovej rozprávok. Ich spolupráca trvala desaťročia, počnúc spomínanou obálkou a ešte roky po jej smrti Kirina opäť poveril Ivanin syn Ivo Brlić ilustrovaním nového vydania.

Mnohí európski vydavatelia považovali *Kirinove diela za neoddeliteľnú súčasť knihy Rozprávky z dávnych čias*, vďaka čomu sa ilustrácie zachovali v mnohých prekladoch, predovšetkým v 20. a 30. rokoch 20. storočia (švédsky, dánsky, ruský, slovenský, ukrajinský, nemecký), dokonca až do roku 2010 (preklad do japončiny). Ivana Brlić-Mažuranić a literárne recenzie vysoko vyzdvihovali jeho prácu, poukazovali na živé farby, zmysel pre detail, zručné spojenie fantastického a realistického a na to, ako dobre korešponduje s textom.

Aj v niekoľkých neskorších chorvátskych vydaniach sa naďalej používali Kirinove kresby, ale často s určitými úpravami, napr. iba čiernobiele reprodukcie, znížený počet obrázkov alebo kombinácia dvoch súborov jeho ilustrácií. Dá sa povedať, že podstata toho, čo robilo pôvodné vydania takými atraktívnymi a autentickými, sa takýmto zmenami trochu stratila. Dokonca aj Kirinove neskoršie ilustrácie, ktoré (znovu) vytvoril v rokoch 1956 – 1957 pre nové vydanie knihy, priam bledli v porovnaní s originalitou jeho predchádzajúcich výtvarných prác. Možno konštatovať, že prvá spolupráca Ivany Brlić-Mažuranić a Vladimira Kirina bola jedným z tých vzácných prípadov *dokonalého porozumenia medzi dvoma autormi*, ktorého výsledkom je dielo nadčasovej kvality.

Napriek tomu, že kniha spojila Brlićovú-Mažuranićovú a Kirina, *Hlapičove odvážne dobrodružstvá* čakali na nové ilustrované vydanie až do roku 1941. Na rozdiel od diela *Rozprávky z dávnych čias* sa tieto ilustrácie v prekladoch románu zvyčajne nezachovali. Český preklad (*Podivuhodné příběhy ševcovského učně*, 1930) s kresbami Josefa Ladu si Brlić-Mažuranić vysoko cenila, dokonca jeho a Kirinovu prácu považovala za jediné skutočne vydarené výtvarné spracovanie svojich príbehov.

Cvijeta Job (1924 – 2013) je ďalšou významnou chorvátskou ilustrátorkou, ktorá vytvorila nezabudnuteľné ilustrácie pre

Rozprávky z dávnych čias. Obdivovala literárneho génia Ivany Brlić-Mažuranić a k svojej tvorbe pristupovala so zmyslom pre detail a bohatosť rozprávania. Cvijeta Job ilustrovala sériu obrázkových kníh (1962 – 1970) s jednotlivými príbehmi z *Rozprávok z dávnych čias*, ktoré vydalo chorvátske vydateľstvo Mladost. Čoskoro nasledovali slovinské, slovenské a nemecké preklady. Za prácu na týchto knihách získala Jobová mnoho ocenení vrátane Čestného uznania na Bienále ilustrácií Bratislava za *Striborov les* (Šuma Striborova) v roku 1967. V tom istom roku ju vybrali medzi 20 najkrajších kníh sveta na Medzinárodnom veľtrhu detskej knihy v Bologni, kde vystavovala aj originálne ilustrácie k *Rybárovi Palunkovi a jeho žene* (Ribar Palunko).

Cvijeta Job – ilustrované obrázkové knihy (chorvátska edícia a nemecký preklad)

Cvijeta Job – ilustrácie z obrázkových kníh

Cvijeta Job považovala *ilustrovanie detských kníh za čosi, čo sa nelíši od práce na iných výtvarných dielach*, s ohľadom na pravosť a dôslednosť vlastného výtvarného jazyka. Aj keď Kirinove a Jobovej ilustrácie príbehov Ivany Brlić-Mažuranić zostávajú najikonickejšími, ťažko by sme našli chorvátskeho ilustrátora, ktorý sa nestretol s výzvou ilustrovať ich, ako to bolo

BIB '23

prezentované na výstave *Vodoznak Ivany Brlić-Mažuranić*, ktorá bola súčasťou prezentácie Chorvátska ako čestného hosťa na Medzinárodnom veľtrhu detskej knihy v Bologni v roku 2015.

V duchu Jobovej výroky by som chcela predstaviť výber ilustrátorov, ktorí sú pre mňa zaujímaví integritou umeleckého prejavu a širším kontextom ich tvorby.

Albert Kinert (1919 – 1987) je známy v prvom rade ako maliar a grafik, ale významnú časť jeho tvorby tvoria ilustrácie. Kinert ilustroval *Rozprávky z dávnych čias* (Novo pokoljenje, 1950), ktoré vyšli aj v slovinskom preklade, a dve obrázkové knižné vydania rozprávok *Regoč* a *Družička Slnko a nevesta Neva* (Sunce djevoj i Neva Nevičica), pričom druhá z nich vyšla aj v talianskom preklade vo vydavateľstve Mladost. V rokoch 1959 až 1998 vychádzali *Rozprávky z dávnych čias* vo vydavateľstve Mladost v ikonickom edičnom rade *Vjeeverica*, najprv s Kirinovými ilustráciami, po roku 1971 ich ilustrovala *Danica Rusjan* (1926 – 2022), jedna z najproduktívnejších chorvátskych ilustrátoriek pre deti. Uvádza sa aj ako ilustrátorka litovského prekladu (1975), no iné informácie o tejto edícii nie sú k dispozícii. *Josip Vaništa* (1924 – 2018), jeden zo zakladateľov avantgardnej umeleckej skupiny Gorgona, tiež dlhodobo spolupracoval s Mladostou ako ilustrátor. Vaništa pristupoval k ilustrácii s rovnakou citlivosťou, akú uplatňoval vo svojej ostatnej tvorbe, čo je zrejme z kresieb k filmu *Hlapičove odvážne dobrodružstvá* (1970). *Svetlan Junaković* (1961) je medzinárodne najuznávanejším chorvátskym ilustrátorom, ktorý pôsobí aj v oblasti sochárstva a maľby. Za ilustračnú tvorbu získal množstvo ocenení a bol dvojnásobným finalistom Ceny Hansa Christiana Andersena. Junaković ilustroval výber príbehov z *Rozprávok z dávnych čias* v edícii ABC naklada v roku 1999.

Ilustrácie od A. Kinerta, D. Rusjanovej, J. Vaništu, S. Junakovića

Rozprávky z dávnych čias – obálky knihy v rôznych prekladoch (20. až 30. roky 20. storočia)

Je zaujímavé sledovať, aké zriedkavé sa stali nové preklady Brlićovej-Mažuranićovej diel po roku 1980. Na prelome storočí vzrástol záujem o nové spôsoby adaptácie predlohy, čoho výsledkom boli medzinárodne uvedené projekty, ako napríklad animovaný film *Lapič, malý obuvník* (1997, Croatia Film) a interaktívna animovaná adaptácia *Rozprávky z dávnych čias* (2002 – 2006, producentka Helena Bulaja). Ďalším prístupom k prezentácii kultúrneho dedičstva je Ivanin dom rozprávok, interaktívne multimediálne návštevnícke centrum, ktoré bolo otvorené 2013 v jej rodnom meste Ogulin. Na vytvorení stálej expozície a vizuálnej identity spolupracoval tím dizajnérov a ilustrátorov. Centrum na svojej webovej stránke ponúka aj prístup do virtuálnej databázy rozprávok a online knižnice.

Portál digitálnych zbierok Mestskej knižnice v Záhrebe, ktorý vznikol 2007, poskytuje online prístup k digitálnym a digitalizovaným materiálom uloženým v depozitári Mestskej knižnice v Záhrebe. Obsahuje archívne skeny pätnástich Brlićovej-Mažuranićovej kníh vrátane prvého vydania *Rozprávok z dávnych čias*, originálnych prekladov

Vendi Verni

do angličtiny, dánčiny, češtiny, švédčiny, slovenčiny, ruštiny, ukrajinčiny a nemčiny, ako aj vydanie knihy *Hlapičových odvážnych dobrodružstiev* z roku 1913 a jej český preklad. Poslaním projektu je zachovanie literárneho dedičstva a jeho zviditeľnenie, keďže ktokoľvek si môže tieto cenné materiály prezrieť a (znovu) objaviť.

La casa de fieras – ilustrovanie Ivany Brlić-Mažuranić

Ako víťazka IX. ročníka Medzinárodnej ceny za ilustráciu na Medzinárodnom veľtrhu detskej knihy v Bologni – Fundación SM v roku 2018 som dostala príležitosť vytvoriť obrázkovú knižku pre španielske vydavateľstvo Ediciones SM. Tamojší redaktor ma vyzval, aby som si vybral chorvátsku rozprávku s myšlienkou predstaviť kultúrne dedičstvo medzinárodnému publiku a vybrali sme jeden z menej známych Brlićovej-Mažuranićovej príbehov pre deti – *Zverinec (Menažerija)*. Dej sa točí okolo piatich súrodencov, ktorí sa rozhodnú „maskérsky upraviť“ svoje domáce zvieratá do podoby exotických šeliem a vytvoriť si takto vymyslený zverinec. *Zverinec* je jednou z poviedok priamo inšpirovaných deťmi a každodenným životom Brlićovej-Mažuranićovej, preto som chcel vytvoriť autentické ilustračné dielo založené na niektorých biografických detailoch, ale zakorenené v osobnom prístupe k príbehu.

Obrázková kniha vyšla pod názvom *La casa de fieras* v roku 2019 a bola predstavená na Medzinárodnom veľtrhu detskej knihy v Bologni spolu s výstavou originálnych ilustrácií. Výstava neskôr putovala do Japonska, Južnej Kórey a Číny a ilustrácie boli vybrané na výstavu *Zlatý špendlík* v Šanghaji.

Bolo výnimočné, že moja prvá obrázková kniha vyšla v cudzom jazyku a bola prezentovaná medzinárodne, aj keď v Chorvátsku ešte vydaná nebola. Považujem za významné, že literárne dielo Brlićovej-Mažuranićovej má šancu dostať sa k čitateľom na celom svete, a som pokorná a šťastná, ak moje ilustrácie zohrali aspoň malú úlohu pri jej predstavení novému publiku.

Vendi Verni – ilustrácie knihy *Zverinec (La casa de fieras)*

Vendi Verni – *La casa de fieras* a výstava na BCBF 2019

Literatúra

Božović, Ivana. Biblioteka Vjeeverica i urednički rad Grigora Viteza u dječjem nakladništvu. Zagreb: Naklada Ljevak, 2021.

Storočie dávnych príbehov Ivany Brlić-Mažuranić: Medzinárodná konferencia: Priče iz davnine (1916) do cudzích jazykov. Dostupné na: <http://conference-pid-2016.hdk.hr/en/translations/index.html> [citované: 2023-05-29].

Dvorščak, Tea. Ilustrácie Vladimira Kirina v Rozprávkach z dávnych čias: Bakalárska práca. Záhreb: Pedagogická fakulta Záhrebskej univerzity, 2016. Dostupné na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:744269> [citované: 2023-05-29].

Hlevnjak, Branka; Ivanuš, Rhea. Cvijeta Job: majstorica minijature: priloži povijesti hrvatskog slikarstva 1944. – 2012. Záhreb: Udruga za promicanje oblikovanja i umjetnosti – Design Art, 2022.

Ivana Brlić Mažuranić: zbornik radova / <Antica Antoš ... et al.>. Záhreb: Mladost, 1970.

Ivanina kuća bajke. Dostupné na: <https://www.ivaninakucabajke.hr/hr/> [citované: 2023-05-29].

Knjižnica grada Zagreba. Digitalne zbirke: Ivana Brlić-Mažuranić – Prijevodi. Dostupné na: <https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pc=i&id=19779> [citované: 2023-05-29].

Kovač, Anamarija. Lapičove odvážne dobrodružstvá ako podnet pre výtvarné práce žiakov základných škôl: Magisterská práca. Záhreb: Pedagogická fakulta Záhrebskej univerzity, 2019. Dostupné na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:014968> [citované: 2023-05-29].

Zima, Dubravka. Ivana Brlić-Mažuranić. Záhreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2001.

Osobitné poďakovanie patrí Isabelle Mauro a Chorvátskemu centru pre detskú knihu za podporu výskumu.

Ivo Janoušek
Česká republika

3+ galerie Český Krumlov:
Medzinárodná zbierka
ilustrácií pre deti – rozprávková
zbierka v rozprávkovom meste

Ivo Janoušek

Ivo Janoušek je kurátor komplexu kláštorov v Českom Krumlove (3+ galerie, Klášterní muzeum), historik umenia, klavirista a politik. V rokoch 2018 – 2022 pôsobil v Českom Krumlove ako zástupca primátora mesta pre kultúru, pamiatkovú starostlivosť a manažment UNESCO. Študoval dejiny umenia na univerzitách v Českých Budějoviciach a Brne. Ako kurátor sa podieľal na výstavách: *Zemská výstava Jižní Čechy – Horní Rakousko, 200*

let hořických pašijových her a je iniciátorom a spoluautorom projektov 3+ galerie a Klášterní muzeum. V súčasnosti sa vďaka projektu Sbíрка ilustrací pro děti venuje okrem iného odboru detskej knižnej ilustrácie. Dlhodobu spolupracuje s múzeami a galériami v Českej republike i zahraničí.

Český Krumlov, pokladnica histórie a umenia, začal písať svoj príbeh už pred viac ako 700 rokmi. Každé storočie sa jedinečným spôsobom prejavilo na jeho podobe. Vzniklo tak malebné mesto pýšiac sa magickou atmosférou, bohatým kultúrnym programom a zápisom do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Český Krumlov je rozlohou malý, ale z hľadiska významu veľké mesto. Zasadene do údolia rieky Vltavy na úpätí Blanského lesa dáva vyniknúť krásu a impozantnosť majestátneho hradu a zámku. Jedinečná atmosféra mesta a rozsiahly komplex pamiatok vytvorili z Krumlova jedno z turisticky najnavštevovanejších miest v Českej republike. Historické jadro mesta ponúka 300 pamiatkovo chránených objektov a dodnes tu môžete obdivovať um a výtvarný cit stredovekých staviteľov. Zachovaný pôvodný vzhľad a výzdoba gotickej, renesančnej a barokovej architektúry je fascinujúca. Pozornosti neunikne ani druhý najväčší hradný a zámocký komplex v Českej republike, gotický Kostol sv. Víta či unikátny komplex troch kláštorov.

3+ galerie, komplex kláštorov (bývalý kláštor klarisek)

Mesto však nežije iba históriou, ale stalo sa významným centrom kultúry a umenia. Celoročne ponúka pestrú paletu kultúrnych a umeleckých podujatí od výstav súčasných umelcov cez spevácke vystúpenia hviezd hudobného neba, divadelných predstavení na otáčacom hľadisku, historických sprievodov až po špeciálne nočné prehliadky v uliciach mesta či na pltiach na hladine rieky. Čarovné mesto ukrýva aj niekoľko umeleckých pokladov: najstaršie barokové divadlo na svete, secesný fotoateliér Seidel a najnovšie je tu uložená medzinárodná zbierka ilustrácií pre deti.

BIB '23

3+ galerie, výstavné priestory pre prezentáciu zbierky, autorských či tematických výstav

Mestu Český Krumlov sa totiž v roku 2020 naskytla vzácna príležitosť získať výnimočnú zbierku ilustrácií detských kníh, ktorú zostavil Otakar Božejovský von Rawennoff počas svojho pôsobenia v nakladateľstve Bohem Press. Toto nakladateľstvo kníh pre deti založil Otakar Božejovský spoločne s ilustrátorom Štěpánom Zavřelom vo švajčiarskom Zürichu v roku 1973. Od začiatku sa zameriavalo predovšetkým na vysokú umeleckú úroveň detskej literatúry, kvalitu ilustrácií a textu. Oslovovalo veľmi často mladých výtvarníkov z rôznych častí Európy, pričom jediným kritériom výberu bola kvalita. Z väčšiny ilustrátorov, ktorí pre Bohem Press pracovali, sa stali medzinárodne uznávaní umelci. Originály ilustrácií detských kníh sa samostatne vystavovali v slávnych múzeách, knižniciach a galériách po celom svete. Vydavateľstvo taktiež založilo v severotalianskom Sarmede letnú medzinárodnú výstavu ilustrácií Le Immagini della Fantasia spojenú s kurzami pre mladých ilustrátorov, ktorá má za sebou štyridsať úspešných ročníkov. Mnohé z asi troch stoviek titulov detských kníh vydaných v miliónových nákladoch a preložených do viac ako šesťdesiatich jazykov získali významné ocenenia, napríklad niekoľko cien na Medzinárodnom knižnom veľtrhu literatúry pre deti v Bologni a pod.

Otokar Božejovský von Rawennoff – vydavateľ a zberateľ

Súčasťou zbierky ilustrácií pre deti Otakara Božejovského, nositeľa Zlatého benátskeho leva za kultúrne zásluhy, je takmer 600 originálov ilustrácií od 30 ilustrátorov zo 16 štátov Európy. V súčasnosti ide o jednu z najväčších medzinárodných kolekcii detskej knižnej ilustrácie v Európe, ktorá z hľadiska ucelenosti a špičkovej kvality ilustrácií nemá vo svete takmer žiadnu konkurenciu. Výnimočnosť jej dodáva aj inšpirujúci životný príbeh dvoch českých emigrantov, ktorí svojimi knihami urobili šťastnými milióny detí po celom svete. Otakar

Ivo Janoušek

Božejovský hľadal od roku 2007, keď vydavateľstvo Bohem Press predal, pre svoju zbierku vhodné reprezentatívne miesto. Túžil vytvoriť v Európe svojho druhu jediný a jedinečný výstavný priestor prístupný širokej verejnosti, predovšetkým deťom. Špecifické požiadavky zberateľa na uloženie a prezentáciu svojho celoživotného diela formou hravého medzinárodného múzea sa naplnili až v Českom Krumlove.

3+ galerie, kreatívny ateliér v sále

Mesto Český Krumlov pripravilo v rokoch 2020 – 2021 projekt s pracovným názvom Centrum umění dětem pre časť komplexu troch kláštorov (bývalý stredoveký kláštor klarisiek). Hlavným cieľom mesta bolo nájsť vhodnú dlhodobu udržateľnú kultúrnu náplň pre časť areálu kláštorov, ktorá prešla v rokoch 2010 – 2015 úspešnou a oceňovanou pamiatkovou obnovou za príspevnia viac ako 320 mil. Kč z fondov Európskej únie. V roku 2021 projekt Centra umění dětem zastupiteľstvo schválilo vrátane postupného odkúpenia zbierky ilustrácií. S cieľom naplnenia celého zámeru vzniklo v roku 2022 v areáli kláštorov hravé múzeum s unikátnymi výstavnými priestormi na prezentáciu európskej knižnej ilustrácie pre deti, ateliérmi, depozitárom a ďalšími priestormi, ktoré získali ako nová kultúrna inštitúcia oficiálny názov 3+ galerie.

3+ galerie

Hlavným poslaním 3+ galerie v areáli kláštorov v Českom Krumlove je stať sa miestom fantázie a priestorom imaginácie rozvíjajúcim predstavy detí i dospelých prostredníctvom prezentácie špičkových ilustrácií detských kníh, a súčasne byť miestom hravého vzdelávania detí aj inšpirujúceho stretávania ilustrátorov z celého sveta. 3+ galerie podporuje vzťah detí k výtvarnému umeniu, literatúre a kultúre všeobecne formou stálych expozícií, pravidelných autorských či tematických výstav, workshopov, sprievodných a školských programov. Zároveň predstavuje domácim aj zahraničným návštevníkom mesta Český Krumlov výtvarné umenie pre deti od najvýznamnejších európskych ilustrátorov 20. a 21. storočia. Základom celého projektu je prepojenie jedinečnej zbierky ilustrácií pre deti prezentovanej v unikátnych výstavných priestoroch bývalého kláštora klarisiek uprostred historického mesta na Zozname svetového dedičstva UNESCO. Jasným tematickým zameraním na medzinárodné výstavy ilustrácií pre deti sa 3+ galerie vymedzuje voči ďalším českým inštitúciám, ktoré sa orientujú buď na súčasnú umeleckú tvorbu, prezentáciu knižnej ilustrácie ako takej, alebo je ich spektrum výstavnej a odbornej činnosti oveľa širšie. 3+ galerie má od základu jasnú víziu úzko programovo orientovanú iba na umenie pre deti, kde hlavnou témou je predovšetkým knižná ilustrácia pre túto vekovú skupinu. Týmto čitateľným postojom si galéria môže získať v budúcnosti pevné postavenie v štruktúre českých aj európskych kultúrnych inštitúcií. V súčasnosti 3+ galerie nadviazala medzinárodnú spoluprácu s podobne zameranými inštitúciami v Európe, napr. BIBIANOU v Bratislave, Fondazione Štěpán Zavřel v talianskom Sarmede či Musée Tomi Ungerer v Štrasburgu. Na prelome rokov 2023 a 2024 bude v 3+ galerii uložená medzinárodná knižnica pre deti obsahujúca niekoľko tisíc exemplárov, ktorú galéria získa darom od medzinárodne uznávanej znalkyne svetovej literatúry pre deti a propagátorky európskej detskej knihy na americkom kontinente Anne Elisabeth Suterovej. Medzinárodná knižnica, ktorá bude v budúcnosti prístupná aj verejnosti, sa spoločne so zbierkou ilustrácií pre deti stane základom činnosti novej 3+ galerie. Partnerom 3+ galerie je SUPŠ sv. Anežky Českej a hlavnými sponzormi Zásilkovna a ramárska spoločnosť Larson-Juhl.

3+ galerie, trezorová miestnosť pre zbierku ilustrácií pre deti

Zbierka ilustrácií pre deti

Zbierku originálov ilustrácií detských kníh zostavil Otakar Božejovský počas svojho pôsobenia v nakladateľstve Bohem Press. Zbierka je pôsobivým prierezom umeleckej tvorby vstupujúcej do detských kníh a predstavuje obdobie od 80. rokov 20. storočia do začiatku 21. storočia v európskom priestore. Súčasťou zbierky je takmer 600 originálnych výtvarných ilustrácií od 30 ilustrátorov z Českej republiky, zo Slovenska, z Poľska, Rakúska, Nemecka, zo Švajčiarska, z Talianska, Chorvátska, Francúzska, zo Španielska, z Veľkej Británie, Belgicka a ďalších európskych krajín. Pre české kultúrne prostredie je zaujímavá predovšetkým pre svoj medzinárodný presah, ktorý je spojený s dvomi českými emigrantmi, ktorí cez umenie pre deti a detské knihy prepoili ilustrátorov a spisovateľov z najrôznejších európskych štátov. Zaujímavosťou zbierky je skutočnosť, že súčasti tejto umeleckej kolekcie boli prezentované na mnohých medzinárodných výstavách po celom svete. Napríklad v Metropolitan Museum of Art v New Yorku, v Centre Pompidou v Paríži, pod záštitou španielskej infantky v Museo de Arte Contemporáneo v Madride alebo pod záštitou japonskej cisárovnej v The Itabashi Ward Museum of Art v Tokiu. Postupne rozširovaná zbierka ilustrácií bola pre Otakara Božejovského srdcom vydavateľstva, ktoré si zakladalo predovšetkým na umeleckej hodnote svojich kníh. Medzi najvýznamnejších zastúpených autorov patrí z českých autorov Štěpán Zavřel, Jindra Čapek či Vlasta Baránková. Zo zahraničných potom Józef Wilkoń, Jan Lenica (Poľsko), Sita Juckerová (Švajčiarsko), David McKee (Veľká Británia), Linda Wolfsgruber (Rakúsko), Svjetlan Junaković (Chorvátsko), Emilio Urberuaga, Arcadio Lobato (Španielsko, Taliansko), Marie-José Sacré (Belgicko), Éric Battut (Francúzsko) či Stasys Eidrigėvičius (Litva). Autori a autorky zastúpení v zbierke sú v prevažnej väčšine Európania. Kolekcia je tak jedinečnou encyklopédiou európskej detskej knižnej ilustrácie posledných desiatok rokov. Pre Českú republiku, a predovšetkým pre české dejiny 20. storočia, má zbierka originálov ilustrácií pre deti nepochybne kultúrohistorický význam. Z dôvodu totalitného režimu v bývalom Československu sa obaja hlavní aktéri vydavateľstva Bohem Press, vydavateľ a iniciátor

Ivo Janoušek

medzinárodných výstav Otakar Božejovský aj svetoznámy ilustrátor Štěpán Zavřel, rozhodli emigrovať a svojou prácou zanechali vo svete výraznú umeleckú stopu.

Ilustrácia zo zbierky – Štěpán Zavřel (Česká republika/Taliansko)

ilustrácia zo zbierky – Éric Battut (Franoúzske)

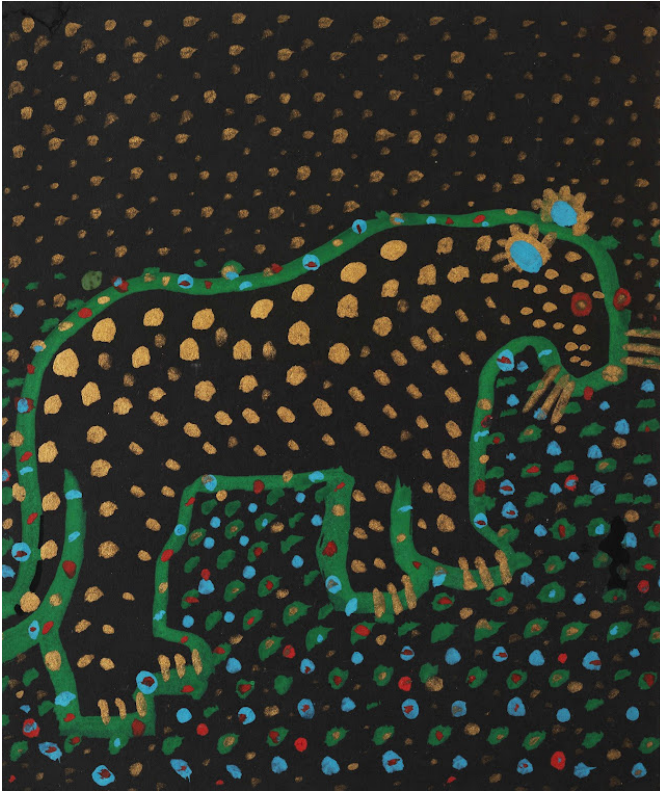

ilustrácia zo zbierky – Linda Wolfsgrubber (Taliansko/Rakúsko)

ilustrácia zo zbierky – Stasys Eidrigėvičius (Litva/Poľsko)

BIB '23

ilustrácia zo zbierky – Józef Wilkoń (Poľsko)

Diela v zbierke sú predovšetkým originály ilustrácií do vydávaných kníh, návrhové ilustrácie a voľné kresby. Pri návrhových ilustráciách ide väčšinou o kompletný súbor návrhov, čo ďalej zvyšuje ich atraktivitu. Diela zastúpené v zbierke zahŕňajú reprezentatívny prierez technikami, ktoré sa v knižnej ilustrácii v súčasnosti používajú. Súčasťou zbierky 583 ilustrácií je knižnica cca 330 titulov vydaných Bohem Press, teda celková produkcia nakladateľstva, ďalej desiatky výstavných katalógov vydavateľstiev z celého sveta a približne 450 obrázkových kníh z ďalších svetových nakladateľstiev zo súkromnej knižnice Otakara Božejovského.

Medzinárodná zbierka ilustrácií pre deti je uložená v komplexe kláštorov v Českom Krumlove od začiatku roka 2022. Po úplnej katalogizácii celej kolekcie originálov bola otvorená 1. 6. 2022 nová 3+ galérie s 500 m² jedinečných výstavných priestorov. Okrem stálej prezentácie častí zbierky pripravuje galéria aj autorské výstavy (*Svět fantazie Jindry Čapka*, *Štěpán Zavřel: Cesta za hvězdami*, *Maurizio Olivotto: Bestiarium či Vlasta Baránková: Bim, Bam, Bum*), komentované prehliadky, programy pre školy, tvorenie a workshopy, kurzy a v budúcnosti aj letné ilustrátorské kurzy. Prepojením unikátnej kolekcie, jedinečných výstavných priestorov a atraktívneho historického mesta na Zozname svetového dedičstva UNESCO vzniklo miesto, kde môžete snívať s otvorenými očami, kde sú deti až na prvom mieste, a kde objavíte zbierku tých najkvalitnejších ilustrácií pre deti z celého sveta.

